

przewodnik

minority
rights
group
europe

Perspektywa Praw Człowieka w Programach i Polityce Rozwojowej: Przewodnik dla nowych państw członkowskich Unii Europejskiej

Maxi Ussar

Podziękowania

Dziękuję organizacjom pozarządowym: Polskiej Akcji Humanitarnej, Cyprus NGDO Platform i innym, które przyczyniły się do powstania tego poradnika. Szczególne podziękowania należą się Zsófi Farkas, specjalistce ds. praw człowieka i rozwoju.

Niniejsza publikacja powstała dzięki wsparciu Unii Europejskiej. Odpowiedzialność za jej treść ponosi wyłącznie Minority Rights Group Europe i w żadnym wypadku treść ta nie może być postrzegana jako odzwierciedlenie stanowiska Unii Europejskiej. Autor: Maxi Ussar.

Minority Rights Group International

Minority Rights Group International (MRG) jest organizacją pozarządową (NGO) pracującą na rzecz etnicznych, religijnych i językowych praw mniejszości oraz ludności rdzennej na całym świecie. Jej celem jest promowanie idei współpracy i zrozumienia między społecznościami. Organizacja koncentruje się na udzielaniu wsparcia, zapewnianiu szkoleń, działalności wydawniczej i pomocowej. Kieruje się w tym potrzebami wyrażanymi przez światową sieć organizacji partnerskich reprezentujących mniejszości i ludność rdzenną.

MGR współpracuje z ponad 150 organizacjami w blisko 50 krajach. Członkowie jej Rady zarządzającej, która spotyka się dwa razy do roku, pochodzą z 10 różnych państw. MGR ma status doradcy przy Radzie Gospodarczej i Społecznej ONZ (ECOSOC) i status obserwatora przy Afrykańskiej Komisji Praw Człowieka i Ludów (ACHPR). MGR jest zarejestrowana w Wielkiej Brytanii jako organizacja charytatywna i spółka z odpowiedzialnością ograniczoną do sumy gwarancyjnej. W rejestrze organizacji charytatywnych figuruje pod numerem 282305, zaś w rejestrze firm ma numer 1544957

© Minority Rights Group International 2011
Wszystkie prawa zastrzeżone

Materiały z tej publikacji mogą być reprodukowane w celach szkoleniowych i innych celach niekomercyjnych. Żadna jej część nie może być reprodukowana w żadnej formie w celach komercyjnych bez uprzedniej wyraźnej zgody właściciela praw autorskich. W celu uzyskania dalszych informacji należy kontaktować się z MRG. Opis bibliograficzny w programie CIP dla tej pozycji jest dostępny w British Library.

ISBN 978-1-907919-24-4. Data wydania: styczeń 2012. **Perspektywa praw człowieka w programach i polityce rozwojowej. Przewodnik dla nowych państw członkowskich Unii Europejskiej** Tekst niekoniecznie przedstawia wspólne stanowisko MRG lub partnerów organizacji. Kopie dokumentu są dostępne na stronie www.minorityrights.org. Można je również uzyskać za pośrednictwem londyńskiego biura MGR i biura MGR Europe w Budapeszcie pod adresem: 14 Dohany, Budapest 1074, Węgry.

Perspektywa Praw Człowieka w Programach i Polityce Rozwojowej: Przewodnik dla nowych państw członkowskich Unii Europejskiej

Maxi Ussar

Spis Treści

Lista narzędzi	2	
Skróty	4	
Wstęp	5	
1	Perspektywa praw człowieka w praktyce rozwoju	7
1.1	Co znaczy perspektywa praw człowieka w odniesieniu do kwestii rozwoju?	7
1.2	Stosowanie zasad perspektywy praw człowieka w praktyce rozwoju	9
1.3	Jak w praktyce wygląda stosowanie perspektywy praw człowieka w rozwoju?	11
2	Konkretne narzędzia do wdrażania perspektywy praw człowieka w polityce i programach rozwojowych	15
2.1	Narzędzia polityki rozwojowej	15
2.2	Narzędzia przydatne w programach rozwojowych	19
2.3	Narzędzia partycypacyjne	34
2.4	Narzędzia do monitorowania i ewaluacji	35
2.5	Narzędzia do włączenia grup szczególnie wrażliwych	37
2.6	Narzędzia do oceny projektów i programów	39
3	Możliwości wdrożenia perspektywy praw człowieka w programach i polityce rozwoju na Cyprze, Węgrzech i w Polsce	41
3.1	Cypr	41
3.2	Węgry	42
3.3	Polska	44
4	Zalecenia dla aktorów polityki rozwojowej na Cyprze, Węgrzech i w Polsce	46
4.1	Zalecenia dla aktorów polityki rozwojowej na Cyprze	46
4.2	Zalecenia dla aktorów polityki rozwojowej na Węgrzech	47
4.3	Zalecenia dla aktorów polityki rozwojowej w Polsce	50
Aneks 1	Narzędzia do tworzenia strategii i programów – szablony	53
Aneks 2	Perspektywa praw człowieka w rozwoju: skuteczne ramy dla międzynarodowej polityki rozwojowej nowych państw członkowskich UE – synteza	75
Aneks 3	Perspektywa praw człowieka w sektorze wodno-sanitarnym	78
Bibliografia		81
Przypisy		82

Lista narzędzi

Narzędzia	Cel i zastosowanie	
<i>Narzędzia polityki rozwojowej</i>		
Narzędzie polityki rozwojowej 1: Priorytety rozwojowe a prawa człowieka	<ul style="list-style-type: none"> → Zapewnia listę pytań pomocniczych, które należy uwzględnić przy tworzeniu polityki rozwojowej. 	16
Narzędzie polityki rozwojowej 2: Lista kontrolna HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych	<ul style="list-style-type: none"> → Ułatwia analizę problemów w dziedzinie praw człowieka w kontekście polityki rozwojowej oraz wybór zasad i wartości, za którymi ta polityka się opowiada, a także pozwala zidentyfikować priorytety tematyczne i sektorowe. → Zapewnia listę kontrolną przydatną do krytycznej oceny projektów strategii politycznych pod kątem należytego uwzględnienia HRBA. 	18
<i>Narzędzia przydatne przy programowaniu polityki rozwojowej</i>		
Narzędzie programowania 1: Analiza sytuacyjna procesu zbierania informacji i ustalania priorytetów	<ul style="list-style-type: none"> → Zapewnia zestaw pytań przydatnych w procesie formułowania polityki rozwojowej. → Ułatwia kompleksową analizę kwestii związanych z prawami człowieka w danym kontekście, dobór wartości i zasad oraz zdefiniowanie priorytetów tematycznych i sektorowych. 	21
Narzędzie programowania 2: Szablon drzewa problemów	<ul style="list-style-type: none"> → Służy do analizy zdolności posiadaczy praw domagania się ich wypełnienia. → Wyniki analizy w istotny sposób przyczyniają się do zidentyfikowania kluczowych interwencji projektowych lub programowych niezbędnych do zwiększenia potencjału posiadaczy praw. 	22
Narzędzie programowania 3: Ocena wrażliwości	<ul style="list-style-type: none"> → Pozwala w sposób systematyczny przeanalizować grupy docelowe danego programu/projektu według listy kryteriów obejmującej status ekonomiczny, społeczny i polityczny celem zidentyfikowania tych najbardziej wrażliwych. 	26
Narzędzie programowania 4: Analiza układu ról	<ul style="list-style-type: none"> → Identyfikuje podmioty odpowiedzialne, posiadaczy praw oraz zakres praw i obowiązków. → Pozwala zidentyfikować układ relacji między posiadaczami praw a podmiotami odpowiedzialnymi. 	26
Narzędzie programowania 5: Analiza luki potencjału podmiotów odpowiedzialnych	<ul style="list-style-type: none"> → Służy do analizy potencjału pozwalającego wypełniać obowiązki przez podmioty odpowiedzialne. → Wyniki analizy w istotny sposób przyczyniają się do zidentyfikowania kluczowych interwencji projektowych lub programowych niezbędnych do zwiększenia potencjału podmiotów odpowiedzialnych. 	27

Narzędzia	Cel i zastosowanie	
<i>Narzędzia przydatne przy programowaniu polityki rozwojowej (kontynuacja...)</i>		
Narzędzie programowania 6: Analiza luki potencjału posiadaczy praw	<ul style="list-style-type: none"> → Służy do analizy zdolności posiadaczy praw domagania się ich wypełnienia. → Wyniki analizy w istotny sposób przyczyniają się do zidentyfikowania kluczowych interwencji projektowych lub programowych niezbędnych do zwiększenia potencjału posiadaczy praw. 	28
Narzędzie programowania 7: Szablon matrycy logicznej	→ W sposób systematyczny przedstawia działania, ich bezpośrednie wyniki oraz efekty.	29
Narzędzie programowania 8: Lista kontrolna procesu programowania	→ Zapewnia kluczowe pytania pozwalające ocenić, czy program rozwojowy należy uwzględnić perspektywę praw człowieka.	32
<i>Narzędzia partycypacyjne</i>		
Narzędzie partycypacji 1: Lista kontrolna partycypacji	→ Zapewnia listę kontrolną pozwalającą ocenić, czy proces opracowywania strategii i programu miał charakter wystarczająco partycypacyjny.	34
<i>Narzędzia do monitorowania i ewaluacji</i>		
Narzędzie monitoringu i ewaluacji 1: Wskazówki dotyczące wyboru wskaźników	→ Dostarcza listę ważnych kwestii, które należy uwzględnić przy opracowywaniu wskaźników dotyczących programów i projektów.	35
Narzędzie monitoringu i ewaluacji 2: Lista kontrolna monitoringu i ewaluacji	→ Zapewnia kluczowe pytania pozwalające ocenić, czy dany system monitorowania i ewaluacji należy uwzględnić perspektywę praw człowieka.	36
<i>Narzędzia do włączania grup szczególnie wrażliwych</i>		
Narzędzie do włączania grup szczególnie wrażliwych (mniejszości) 1: Wytyczne	→ Dostarcza wytycznych dotyczących włączania mniejszości w cały proces planowania i wdrażania działań rozwojowych.	37
<i>Narzędzia do oceny</i>		
Narzędzie oceny 1: Lista kontrolna do oceny projektów i programów	→ Zapewnia listę pytań pozwalających ocenić, czy projekt lub program należy uwzględnić perspektywę praw człowieka.	39

Skróty

CAB	(Civil Society Advisory Board) – Społeczna Rada Konsultacyjna	MDG	(Millennium Development Goals) – milenijne cele rozwoju
CEDAW	(International Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women) – Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet	NGDO	(Non-governmental development organization) – pozarządowa organizacja rozwojowa, organizacja pozarządowa działająca na rzecz rozwoju
CRC	(Convention on the Rights of the Child) – Konwencja Praw Dziecka	NGO	(Non-governmental organization) – organizacja pozarządowa
CSO	(Civil society organization) – organizacje społeczeństwa obywatelskiego	ODA	(Official development assistance) – oficjalna pomoc rozwojowa
DfID	(UK Department for International Development) – brytyjskie Ministerstwo ds. Rozwoju Międzynarodowego	OECD/DAC	(Organisation for Economic Co-operation and Development/Development Assistance Committee) – Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju/Komitet Pomocy Rozwojowej
ENPI	(ENPI) – Europejski Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa	ONZ	Organizacja Narodów Zjednoczonych
HRBA	(Human Rights-based Approach to development) – perspektywa praw człowieka w rozwoju	SIDA	(Swedish International Development Cooperation Agency) – Szwedzka Agencja ds. Międzynarodowej Współpracy Rozwojowej
ICERD	(International Committee on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination) – Międzynarodowy Komitet do spraw Likwidacji Dyskryminacji Rasowej	UE	Unia Europejska
ICESCR	(International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) – Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych	UNDAF	(United Nations Development Assistance Framework) – ONZ-owski Plan wspierania rozwoju
		UNDP	(United Nations Development Programme) – Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju

Wstęp

Włączenie perspektywy praw człowieka do głównego nurtu pomocy rozwojowej jest prawnym i politycznym obowiązkiem wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej (UE), w tym także jej nowych członków.¹ Obowiązek ten został zapisany w różnych międzynarodowych konwencjach praw człowieka,² Deklaracji Milenijnej NZ,³ europejskiej polityce rozwojowej, Konsensusie europejskim w sprawie rozwoju,⁴ Układzie z Kotonu⁵ i – co szczególnie ważne dla nowych państw członkowskich – w Europejskim Instrumencie Sąsiedztwa i Partnerstwa (ENPI), który reguluje stosunki UE z jej bezpośrednimi sąsiadami. Włączenie perspektywy praw człowieka do głównego nurtu polityki rozwojowej nie jest zatem kwestią wyboru, tylko obowiązkiem.

Wiele nowych państw członkowskich, będąc stosunkowo nowymi dawcami oficjalnej pomocy rozwojowej (ODA),⁶ zwłaszcza w odniesieniu do krajów globalnego Południa, staje w obliczu wyzwań, jakie stanowi zapewnienie tej pomocy zgodnie z różnymi międzynarodowymi i unijnymi zobowiązaniami, w tym także wobec obowiązku włączenia perspektywy praw człowieka do głównego nurtu współpracy rozwojowej. Trudności związane ze spełnieniem tych wymagań często wiążą się ze specyfiką nowych państw członkowskich jako niedużych, nowych dawców pomocy, dysponujących ograniczonymi zasobami ludzkimi oraz charakteryzujących się niską społeczną świadomością wagi pomocy międzynarodowej.

Dokument programowy *The Human Rights-based Approach: A More Effective Framework for International Development Policies in New EU Member States* (Perspektywa praw człowieka: skuteczne ramy dla międzynarodowych strategii rozwojowych nowych państw członkowskich UE), opublikowany przez Minority Rights Group Europe (MRG Europe) w 2011 roku, dowodzi, jak istotna dla nowych państw członkowskich UE jest perspektywa praw człowieka w rozwoju (HRBA). Dokument pokazuje, że jej włączenie do głównego nurtu działań rozwojowych nie oznacza wcale dodatkowego obciążenia, lecz przeciwnie, dostarcza praktyczne rozwiązania pozwalające pokonać wyzwania, przed jakim stają stosunkowo nowi dawcy pomocy i uczynić świadczoną przez nich oficjalną pomoc rozwojową bardziej wydajną i skuteczną. Co więcej, dokument wskazuje, że specyficzne uwarunkowania świadczenia pomocy rozwojowej przez nowe państwa członkowskie, zwłaszcza zaś fakt, że znajdują się one w trakcie budowy

instytucjonalnych i politycznych ram dla współpracy rozwojowej, stwarza znakomitą szansę na włączenie w nie HRBA. W dokumencie podkreśla się ponadto, że perspektywa praw człowieka w rozwoju pozwoli nowym państwom członkowskim wykorzystać ich szczególne kompetencje i “wartość dodaną” jako dawców pomocy, np. w dziedzinie demokratyzacji i wzmocnienia społeczeństwa obywatelskiego, a zarazem zgodnie z zobowiązaniami międzynarodowymi i unijnymi. (Więcej informacji na temat dokumentu można znaleźć w Aneksie 2).

Niniejszy poradnik, również przygotowany przez MRG Europe w ramach projektu “From Needs to Rights: Promoting More Effective Development Policies in Europe” (Od potrzeb do praw: promowanie skuteczniejszej polityki rozwojowej w Europie) finansowanego przez Komisję Europejską, został pomyślany jako narzędzie uzupełniające dokument programowy. Powstał on w odpowiedzi na potrzebę wyrażoną przez decydentów w nowych państwach członkowskich UE po ukazaniu się dokumentu programowego. Jego celem jest dostarczenie praktycznej pomocy w zakresie stosowania HRBA w polityce rozwojowej i procesie tworzenia programów przez nowe państwa członkowskie. Przedstawione w nim narzędzia dostarczają ogólnych wskazówek na temat planowania i wdrażania strategii rozwojowych. Można je stosować w wielu obszarach tematycznych, począwszy od rozwoju infrastruktury aż po rozwój społeczny i nie tylko. Szczególną uwagę poświęcono trzem państwom sprawującym Prezydencję w Radzie Unii Europejskiej w latach 2011–2012: Węgrom, Polsce i Cypru. Kraje te zostały wybrane, ponieważ prezydencja stwarza pewną polityczną przestrzeń dla kształtowania agendy, przyciągając do sprawujących ją państw – a tym samym również do prowadzonych przez nie działań i polityki współpracy na rzecz rozwoju – większą uwagę.

Struktura poradnika

Poradnik został podzielony na cztery części:

- część pierwsza wyjaśnia, czym jest perspektywa praw człowieka w programach i polityce rozwojowej i jak “wygląda” w praktyce; przedstawia podstawowe zasady HRBA (które zostały ujęte także w dokumencie programowym) i dostarcza konkretnych przykładów ich zastosowania w praktyce;

- część druga prezentuje kilka praktycznych narzędzi pozwalających włączyć HRBA w proces tworzenia polityki oraz programów i projektów rozwojowych;
- część trzecia przedstawia proces tworzenia polityki i projektów na Cyprze, Węgrzech i w Polsce, a także identyfikuje punkty wyjścia dla włączenia w nie HRBA w tych trzech krajach;

- ostatnia część przedstawia konkretne kroki i zalecenia pozwalające uwzględnić perspektywę praw człowieka w procesie kształtowania polityki i programów rozwojowych na Cyprze, Węgrzech i w Polsce.

W Aneksie 1 znajdują się gotowe szablony wszystkich zaprezentowanych narzędzi.

1 Perspektywa praw człowieka w praktyce rozwoju

1.1 Co znaczy perspektywa praw człowieka w odniesieniu do kwestii rozwoju?

Niniejsza część przedstawia kluczowe zagadnienia perspektywy praw człowieka w odniesieniu do rozwoju; jej bardziej szczegółowe ujęcie można znaleźć w dokumencie programowym *The Human Rights-Based Approach: A More Effective Framework for International Development Policies in New EU Member States*.⁷

Skrót HRBA i jego rozwinięcie – perspektywa praw człowieka w rozwoju – są w tekście stosowane zamiennie z określeniem “perspektywa praw człowieka w programach i polityce rozwojowej”. Pojęcie to odnosi się do konkretnych zasad związanych z polityką i programowaniem we współpracy rozwojowej i nie oznaczają jedynie promowania praw człowieka. Prawa człowieka i instrumenty, które je definiują, także występują w poradniku. Nie należy jednak utożsamiać HRBA z upowszechnianiem praw człowieka. Jest to bowiem pojęcie szersze, odnoszące się do procesu rozwoju i zasad współpracy rozwojowej (przyj. red.).

Prawa człowieka i rozwój jako zjawiska powiązane

HRBA opiera się na przekonaniu, że prawa człowieka i rozwój są ze sobą ściśle powiązane i nawzajem się wzmacniają. Przekonanie to wywodzi się z Deklaracji o prawie do rozwoju ONZ (1986)⁸ i zostało potwierdzone w 1993 roku na zakończenie Światowej Konferencji Praw Człowieka⁹ w Wiedniu. Od tego czasu włączanie praw człowieka do głównego nurtu współpracy rozwojowej jako sprawa zasadnicza dla efektywnego, zrównoważonego i sprawiedliwego rozwoju ludzkości zyskuje coraz większe uznanie wśród głównych aktorów polityki rozwojowej.¹⁰ HRBA została zapisana w Deklaracji Milenijnej¹¹ i przyjęta przez ONZ,¹² OECD/DAC¹³ i UE,¹⁴ by wymienić tylko kilku z nich.

Nowa perspektywa skupia się raczej na “prawach” niż na “potrzebach”

HRBA stanowi wyraźny odwrót od tradycyjnych ujęć pomocy rozwojowej,¹⁵ które skupiały się przede wszystkim na potrzebach osób ubogich i zapewnianiu im określonych środków i świadczeń, by zaspokoić te potrzeby. W przeciwieństwie do takiego nastawienia HRBA szuka sposobów upodmiotowienia (ang. *empowerment*) ludzi poprzez podejście włączające i partycypacyjne, skoncentrowane raczej na prawach niż na potrzebach.

Zmianę tę bardzo dobrze ilustrują trzy historie związane z działaniami międzynarodowej organizacji pozarządowej (NGO) ActionAid na rzecz wspierania edukacji w Kenii (tabela 1).

Co ważne, to ujęcie współgra z postrzeganiem ubóstwa przez samych ubogich. Z projektu Banku Światowego “Voices of the Poor” (Głosy ubogich), w ramach którego zebrano doświadczenia 60 tys. ubogich kobiet i mężczyzn, wyłania się przytłaczająca wizja:

“bieda to nie tylko brak środków i świadczeń niezbędnych, by zaspokoić podstawowe potrzeby, lecz raczej kwestia bezsilności. Oprócz istotnej roli, jaką w poprawie sytuacji życiowej ludzi ubogich odgrywają środki materialne, opieka zdrowotna i edukacja, ubodzy wspominają o wpływie takich czynników jak: integralność emocjonalna, szacunek i godność, przynależność społeczna, tożsamość kulturowa, możliwości organizacyjne oraz reprezentacja i odpowiedzialność polityczna”.¹⁶

Dlatego HRBA skupia się przede wszystkim na uświadomieniu:

“decydującej roli, jaką prawa człowieka odgrywają w mobilizacji na rzecz zmiany społecznej; przekształcaniu relacji między państwem a społeczeństwem; usuwaniu przeszkód, jakie stoją przed ubogimi w dostępie do świadczeń; i w zapewnianiu podstaw dla integralności usług informacyjnych i systemów prawnych niezbędnych do powstania dynamicznej gospodarki rynkowej”.¹⁷

Celem HRBA jest pełne włączenie praw człowieka w proces programowania rozwojowego. Odzwierciedla to zmianę, jaka zaszła w postrzeganiu rozwoju, polegającą na

Tabela 1: Od potrzeb do praw: trzy historie

Historia 1	Perspektywa potrzeb
Cel interwencji	<ul style="list-style-type: none"> ● Zaspokojenie podstawowych potrzeb ubogich mieszkańców kraju, dostarczenie materiałów niezbędnych do budowy sal lekcyjnych, zapewnienie szkolenia zawodowego i programów żywienia dzieci.
Rola ActionAid	<ul style="list-style-type: none"> ● Bezpośrednie wdrożenie (ActionAid sprawowała kontrolę nad finansami, dostarczyła materiały, zbudowała sale lekcyjne).
Na co kładziono nacisk	<ul style="list-style-type: none"> ● Najpilniejsze problemy (dzieci nie uczęszczają do szkoły). ● Oczywiste powody (nie mają sal lekcyjnych).
Kto był nośnikiem zmiany	<ul style="list-style-type: none"> ● ActionAid.
Historia 2	Perspektywa partycypacji
Cel interwencji	<ul style="list-style-type: none"> ● upodmiotowienie społeczności tak, by mogła zapewnić szkoły na poziomie podstawowym, pomoc w budowaniu zdolności rodziców do zarządzania szkołami.
Rola ActionAid	<ul style="list-style-type: none"> ● Partnerska współpraca ze społecznością i rządem na rzecz zaspokojenia potrzeb i zapewnienia świadczeń na poziomie lokalnym.
Na co kładziono nacisk	<ul style="list-style-type: none"> ● Przeciwdziałanie biedzie poprzez upodmiotowianie i zwiększanie kompetencji wspólnoty.
Kto był nośnikiem zmian	<ul style="list-style-type: none"> ● Upodmiotowione wspólnoty za pośrednictwem ActionAid.
Historia 3	Perspektywa praw człowieka
Cel interwencji	<ul style="list-style-type: none"> ● Realizowanie praw człowieka ubogich i wykluczonych przez działania na rzecz ich upodmiotowienia, prowadzenie kampanii i solidarność.
Rola ActionAid	<ul style="list-style-type: none"> ● Partnerska współpraca i solidarność z organizacjami posiadaczy praw w celu utworzenia szerszego ruchu na rzecz zmiany.
Na co kładziono nacisk	<ul style="list-style-type: none"> ● Struktury wykluczenia pozwalające małej grupie osób gromadzić bogactwo i władzę kosztem większości. Struktury te pozostają nienaruszone, dopóki sami pokrzywdzeni – we współpracy z innymi – nie zorganizują się, by się im sprzeciwić.
Kto był nośnikiem zmiany	<ul style="list-style-type: none"> ● Ubodzy i wykluczeni, którzy sprzeciwili się nierównemu podziałowi władzy i niesprawiedliwości.

ŹRÓDŁO: ACTIONAID, ACTION ON RIGHTS: HUMAN RIGHTS BASED APPROACH RESOURCE BOOK, DOSTĘPNE POD ADRESEM WWW.ACTIONAID.ORG/PUBLICATIONS/HUMAN-RIGHTS-BASED-APPROACH-HRBA-RESOURCE-BOOK, S. 10-17.

odejściu od koncepcji rozwoju opartego na pomocy charytatywnej, pochodzącej z zewnątrz i dostarczanej biernym biorcom na rzecz koncepcji, w której rozwój oznacza upodmiotowienie biorców pomocy przez podejście włączające i partycypacyjne, skupione raczej na prawach niż na potrzebach.

HRBA jako optyka rozwojowa

W swej istocie HRBA stanowi podstawę do analizy wyzwań rozwojowych i planowania konkretnych działań. Jest optyką, która pozwala wnikliwie przyjrzeć się pewnym szczególnym problemom rozwojowym, co prowadzi do ich

wszechstronnego zrozumienia i ułatwia znalezienie skutecznych, włączających i zrównoważonych rozwiązań. Dlatego HRBA jest podejściem pozwalającym zarówno przyglądać się rozwojowi, jak i go realizować.

Podstawowe pojęcia: “podmioty odpowiedzialne” i “posiadacze praw” i ich zdolności

Szczególna optyka praw człowieka skupia się zasadniczo na identyfikowaniu posiadaczy praw i podmiotów odpowiedzialnych w danej sytuacji tj. w specyficznym kontekście rozwoju. Gdy obie grupy zostaną już

zidentyfikowane, celem HRBA staje się analiza zdolności domagania się praw przez ich posiadaczy oraz zdolności podmiotów odpowiedzialnych za realizację owych praw.

Analiza potencjału posiadaczy praw obejmuje przede wszystkim ocenę następujących czynników:

- Czy wszyscy posiadacze praw wiedzą, że mają prawo domagać się swych praw?
- Czy wszyscy posiadacze praw wiedzą, jak domagać się swych praw, jak je wspierać i działać na ich rzecz?
- Czy istnieją określone kanały partycypacji dostępne dla wszystkich posiadaczy praw, w tym także dla grup najbardziej zmarginalizowanych?
- Czy posiadacze praw mają możliwość wpływania na proces decyzyjny z korzyścią dla siebie?¹⁸

Analiza potencjału podmiotów odpowiedzialnych wymaga rozważenia następujących pytań:

- Czy podmioty odpowiedzialne wiedzą, że mają obowiązek poszanowania, ochrony i realizacji pewnych praw?
- Czy rozumieją wagę problemu i swoich obowiązków?
- Czy dysponują zasobami (finansowymi, technicznymi, ludzkimi), by wypełniać swoje zobowiązania?
- Czy dysponują władzą pozwalającą im wypełniać zobowiązania, mają odpowiednie nastawienie i motywację?

Kluczowe zasady HRBA

Do kluczowych zasad HRBA należą:

1. *Jednoznaczne powiązanie* wyzwań rozwojowych z prawami zdefiniowanymi przez międzynarodowe instrumenty ochrony praw człowieka.
2. *Upodmiotowianie* posiadaczy praw, by domagali się swych praw, a podmiotów odpowiedzialnych, by wypełniały swe zobowiązania.
3. *Partycypacja* posiadaczy praw i podmiotów odpowiedzialnych w całym procesie, który ich dotyczy, w tym także na etapie tworzenia programów rozwojowych;
4. *Niedyskryminacja* i *włączanie* grup szczególnie wrażliwych w procesy podejmowania decyzji.
5. *Odpowiedzialność* i *przejrzystość* podmiotów odpowiedzialnych wobec posiadaczy praw.

1.2 Stosowanie zasad perspektywy praw człowieka w praktyce rozwoju

HRBA jest perspektywą, którą stosuje się w odniesieniu do całego procesu rozwojowego. Należy ją jednoznacznie uwzględnić na wszystkich etapach planowania rozwoju, począwszy od poziomu polityki ogólnej, przez strategie krajowe i tematyczne, aż po cały cykl programowy lub projektowy (od planowania do ewaluacji). Tabela 2 pokazuje, w jaki sposób stosować HBRA na różnych poziomach programowania rozwoju.

Tabela 2: Zasady HRBA w praktyce

Główne zasady HRBA	Zastosowanie w praktyce
1 Jednoznaczne uwzględnienie perspektywy praw człowieka	<p>Określenie celów rozwoju w odniesieniu do istotnych międzynarodowych zobowiązań państwa dotyczących ochrony praw człowieka jako egzekwowalnych uprawnień na poziomie krajowym. To powinno obejmować:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● wyrażne uwzględnienie zobowiązań dotyczących ochrony praw człowieka na każdym etapie krajowego i lokalnego procesu rozwojowego (od identyfikacji potrzeb po proces opracowywania polityki i programów rozwojowych, a zatem zarówno identyfikację, jak i wdrażanie, monitorowanie oraz ewaluację); ● odniesienie się do całego spektrum niepodzielnych, współzależnych i wzajemnie powiązanych praw: obywatelskich, kulturalnych, ekonomicznych, politycznych i społecznych; ● zapewnienie, że wszystkie sektory uwzględniają perspektywę praw człowieka (np. ochrona zdrowia, edukacja, mieszkalnictwo, wymiar sprawiedliwości, partycypacja polityczna); ● budowanie zdolności przedstawicieli publicznych, urzędników państwowych i samorządowych, zaangażowanych partnerów itp., by w swojej działalności mogli uwzględnić perspektywę praw człowieka (np. poprzez rekrutację, szkolenia, specjalistyczne doradztwo).

Tabela 2: Zasady HRBA w praktyce (kontynuacja...)

Główne zasady HRBA	Zastosowanie w praktyce
2 Upodmiotowienie	<p>Zagwarantowanie, że strategie polityczne i programy opierają się na zasadzie upodmiotowienia, a nie dobroczynności. Oznacza to zapewnienie, aby ludzie posiadali zdolności oraz dostęp do zasobów (w tym zaplecze edukacyjne i informacyjne) niezbędne do poprawy sytuacji wspólnoty i uzyskania wpływu na własne życie.</p> <p>Zagwarantowanie, że posiadacze praw i podmioty odpowiedzialne w ten sam sposób rozumieją cele praw człowieka i obowiązki wynikające z ich poszanowania, ochrony i realizacji. Oznacza to systematyczną edukację i zwiększanie świadomości rządu, przedstawicieli publicznych, urzędników państwowych, świadczeniodawców i innych podmiotów odpowiedzialnych.</p>
3 Partycypacja	<p>Zagwarantowanie aktywnej, wolnej i istotnej partycypacji obejmującej wspólnoty, społeczeństwo obywatelskie, mniejszości, kobiety, dzieci i innych; konsultacje formalne są niewystarczające.</p> <p>Zagwarantowanie dostępności procesów i instytucji rozwojowych – krajowych i lokalnych – oraz przejrzystości i aktualności informacji.</p>
4 Niedyskryminacja i grupy szczególnie wrażliwe	<p>Uwzględnienie, jako priorytetów, przeciwdziałania dyskryminacji oraz ochrony grup szczególnie wrażliwych. Analizy powinny identyfikować osoby należące do grup szczególnie wrażliwych zarówno na poziomie krajowym i lokalnym .</p> <p>Zagwarantowanie, że oficjalne dane statystyczne uwzględniają podział ze względu na: rasę, religię, przynależność etniczną, język, płeć, status pobytu (kwestie migracyjne), wiek i inne kategorie istotne z punktu widzenia praw człowieka.</p> <p>Zagwarantowanie, że weryfikacja całego procesu opracowywania programu rozwojowego pod kątem włączenia perspektywy praw człowieka uwzględnia – jako integralny element – kwestie płci. Weryfikacja pod kątem płci (<i>gender-proofing</i>) oznacza ocenę skutków, jakie będą wywierać wszelkie planowane działania – w tym także polityczne, legislacyjne i programowe – na kobiety i mężczyzn we wszystkich obszarach i na wszystkich poziomach. Należy zwracać szczególną uwagę na problem “feminizacji” biedy, jego przyczyny oraz środki zaradcze.</p>
5 Odpowiedzialność	<p>Zastosowanie oceny wpływu na prawa człowieka wszystkich planów, propozycji, strategii politycznych, budżetów i programów celem określenia postępu w kategoriach praw człowieka.</p> <p>Identyfikacja zobowiązań podmiotów odpowiedzialnych – zarówno pozytywnych (do ochrony, propagowania i zapewniania), jak i negatywnych (do powstrzymywania się od naruszeń) – wśród całego spektrum właściwych aktorów, w tym także władz lokalnych i przedsiębiorstw prywatnych.</p> <p>Identyfikacja posiadaczy praw (oraz ich uprawnień) i odpowiednich podmiotów odpowiedzialnych (oraz ich zobowiązań).</p> <p>Traktowanie uniwersalnych standardów jako punktów odniesienia przy mierzeniu postępu i wzmacnianiu odpowiedzialności.</p> <p>Stworzenie skutecznych praw, instytucji politycznych, procedur administracyjnych i mechanizmów dochodzenia roszczeń, które gwarantują realizację uprawnień, reagowanie na odmowę wypełniania praw lub ich pogwałcenie oraz zapewniają odpowiedzialność.</p>

ŹRÓDŁO: INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS NETWORK, HUMAN RIGHTS-BASED APPROACHES TO DEVELOPMENT: OVERVIEW. OLDCASTLE, IRLANDIA, 2005, S. 7.

Stosowanie HRBA na poziomie najbardziej podstawowym oznacza, że aktorzy rozwojowi muszą w procesie planowania i wdrażania programów rozwojowych zadać

sobie poniższe pytania¹⁹ i wykorzystać zasady przedstawione w ramce 1.

Ramka 1: Podstawowe zasady stosowania HRBA

- 1 O jakie prawa chodzi? Wszystkie wyzwania rozwojowe są związane z jakimś uznanym międzynarodowo prawem człowieka lub z całym zbiorem takich praw. HRBA wymaga uświadomienia sobie tego faktu i jasnego określenia, o jakie prawo/prawa chodzi.
- 2 O czyje prawa chodzi? Pytając, kim są posiadacze praw, HRBA dąży do tego, by w centrum działań rozwojowych znajdowali się ludzie. Szczególną uwagę zwraca się przy tym na grupy obecnie lub potencjalnie wykluczone i marginalizowane. Perspektywa praw człowieka opiera się bowiem na zasadzie uniwersalności tych praw. Po zidentyfikowaniu posiadaczy praw HRBA sprzyja ich upodmiotowieniu, tak by mogli, jak to zostało pokazane wcześniej, skutecznie domagać się spełnienia swych praw.
- 3 Kim są podmioty odpowiedzialne? W większość wyzwań rozwojowych są zaangażowane różne podmioty odpowiedzialne, w tym rząd, samorząd lokalny i społeczeństwo obywatelskie. Chociaż HRBA skupia się na państwach jako zasadniczych podmiotach odpowiedzialnych, w pewnych okolicznościach obowiązki mogą spoczywać także na innych aktorach polityki rozwojowej.²⁰ Należy zatem wskazać odpowiednich aktorów, ich obowiązki oraz potencjał pozwalający je wypełnić, a także ocenić, w jaki sposób państwo jako podstawowy podmiot odpowiedzialny będzie nadzorowało wypełnianie tych obowiązków.²¹
- 4 Przyjęcie perspektywy holistycznej. *“Program inspirowany perspektywą praw człowieka zakłada całościowy ogląd danego środowiska, uwzględniając rodzinę, wspólnotę, społeczeństwo obywatelskie, władze lokalne i krajowe. Obejmuje on też ramy społeczne, polityczne i prawne, które określają relacje między tymi instytucjami oraz wynikające z nich żądania, obowiązki oraz odpowiedzialności. Perspektywa praw człowieka sprzyja całościowemu oglądowi sytuacji w różnych sektorach jednocześnie i ułatwia udzielenie zintegrowanej odpowiedzi na złożone problemy związane z rozwojem”.*²²
- 5 Wdrożenie procesu partycypacyjnego. HRBA domaga się udziału zarówno posiadaczy praw, jak i podmiotów odpowiedzialnych w kształtowaniu strategii i ram prawnych ich dotyczących. Proces partycypacji musi oznaczać istotne włączenie wszystkich interesariuszy – bez dyskryminacji i na równych zasadach. W kontekście planowania rozwoju HRBA wymaga partycypacji wszystkich zainteresowanych posiadaczy praw i podmiotów odpowiedzialnych w całym cyklu programowym, począwszy od etapu koncepcyjnego aż po ewaluację.
- 6 Promowanie przejrzystości i odpowiedzialności. Fundamentem HRBA jest pobudzenie odpowiedzialności podmiotów odpowiedzialnych wobec posiadaczy praw. To wymaga położenia nacisku na przejrzystość procesów politycznych, upodmiotowienie posiadaczy praw (zob. punkt 2 powyżej), a także dostępności środków zaradczych i mechanizmów odpowiedzialności.

1.3 Jak w praktyce wygląda stosowanie perspektywy praw człowieka w rozwoju?

Poziom polityki

Na poziomie polityki HRBA wymaga, by w pełni uświadomić sobie fakt, że rozwój i prawa człowieka, będące podstawą pomocy rozwojowej, są ze sobą powiązane i wzajemnie się wzmacniają. Dlatego należy jednoznacznie uwzględniać wszystkie pięć zasad (zob. tabela 2), traktować grupy docelowe jako aktywnych partnerów (a nie biernych biorców), a priorytetowe

obszary przedstawiać w powiązaniu z odpowiednimi międzynarodowymi standardami dotyczącymi praw człowieka.

Dobrym przykładem jest duńska polityka rozwojowa przedstawiona w dokumencie pt. *Freedom from Poverty – Freedom to Change* (Wolność od ubóstwa – wolność do zmiany), która głosi:

“Rozwój oznacza wspieranie wolności na całym świecie, wyzwalanie wszystkich jednostek i ich potencjału. Duńska polityka rozwojowa opiera się na fundamentalnym przekonaniu, że wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi, wyposażeni w niezbywalne prawa. Wolność stanowi dobro absolutne i konieczny

*warunek rozwoju. Bez wolności nie ma rozwoju (...)
Walka z ubóstwem oznacza zapewnienie każdej
jednostce szansy i możliwości, by mogła mieć wpływ
na swoją sytuację życiową, polityczną, ekonomiczną i
społeczną. Dlatego duńska polityka rozwojowa jest
zakorzeniona w międzynarodowych prawach
człowieka i podstawowych wolnościach zawartych w
Karcie Narodów Zjednoczonych i Powszechnej
Deklaracji Praw Człowieka. Te prawa i wolności
stanowią fundament życia, integralności i godności
wszystkich ludzi”²³*

Podobnie szwedzka polityka rozwojowa głosi:

*“wysiłki na rzecz sprawiedliwego i zrównoważonego
rozwoju na świecie oraz walka ze wszystkimi
wymiarami ubóstwa muszą być ukierunkowane na
tworzenie warunków i szans dla jednostek, by zyskały
większą władzę nad własnym życiem. Polityka
rozwojowa opiera się na prawie każdej istoty ludzkiej*

*do życia w wolności z jak najlepszymi perspektywami
na samodzielne wydzwignięcie się z nędzy. Szczególny
nacisk kładzie się na wagę demokracji w tym procesie.
Rząd w coraz większym stopniu skupia się na
perspektywie praw człowieka. Zdecydował m.in., że
decyzje dotyczące kwestii rozwojowych lub mogące
mieć wpływ na kraje rozwijające się będą
poprzedzone analizą oddziaływania, obejmującą
ocenę przewidywanego wpływu na poszanowanie
praw człowieka”²⁴*

Poziom tworzenia programów

Mimo że na poziomie politycznym panuje wyraźna świadomość co do ogromnej wagi HRBA, pozostaje to często bez znaczenia, jeśli w jej następstwie nie dochodzi do praktycznego włączenia perspektywy praw człowieka w proces tworzenia i wdrażania programów rozwojowych.

Przykłady przedstawione w ramach 2 i 3 pokazują, jak może wyglądać włączanie HRBA na poziomie projektu/ programu.

Ramka 2: WaterAid. Perspektywa praw człowieka – analiza uczestnicząca w odpowiedzi na sprzeczne roszczenia

Tło

W okręgu Kileto w Tanzanii WaterAid realizowała projekt, którego celem było zwiększenie dostępności wody poprzez budowę studni wyposażonych w pompy głębinowe oraz nadziemnych zbiorników na wodę i systemu rur służących do jej rozprowadzania. W okręgu Kileto żyją trzy główne grupy etniczne: łowiecko-zbieracza, pasterska i rolnicza. Ich rywalizacja o zasoby wodne stanowi w Kileto źródło konfliktu społecznego i politycznego. Dostęp do wody jest w zasadniczy sposób zdeterminowany różnicami w układzie sił.

Włączenie perspektywy praw człowieka do procesu programowania pozwoliło WaterAid zidentyfikować głębsze problemy utrudniające mieszkańcom Kileto uzyskanie dostępu do wody, w tym nierównowagę stosunków władzy, brak praw do ziemi oraz wykluczenie z politycznych procesów decyzyjnych na poziomie krajowym. W Tanzanii rzadko wspomina się o społecznościach łowiecko-zbieraczych i pasterskich w strategiach i politykach rządu i często są one wykluczane z procesów politycznych. Co więcej, ich stylowi życia w istotny sposób zagrażają zmiany w prawie dotyczącym ziemi, a także regulacje związane z myślistwem i użytkowaniem terenów. Obie grupy mają ograniczone możliwości zaangażowania się w krajowe i lokalne debaty na temat ich praw z powodu niedostatecznej edukacji formalnej, spójności i organizacji. Podobnie nieświadomość w zakresie praw do ziemi i nieznanomość

procedur występowania o ich nadanie sprawiają, że mieszkańcy terenów wiejskich nie są w stanie bronić się przed niesprawiedliwą dystrybucją gruntów należących do ich wiosek. Tracąc ziemię na rzecz bogatych właścicieli gospodarstw i pasterzy, wieśniacy zostają pozbawieni tradycyjnych źródeł zaopatrzenia w wodę.

Strategia uwrażliwiona na prawa człowieka

Metoda partycypacyjna. Poprzez uwzględnienie wszystkich grup etnicznych na etapie analizy i oceny projektu WaterAid mogła zidentyfikować ich odmienne potrzeby związane z wodą.

Zrozumienie kontekstu społecznego. Metoda partycypacyjna zastosowana na etapie oceny i planowania pozwoliła WaterAid zrozumieć stosunki władzy między różnymi grupami etnicznymi i nierównowagę sił w obrębie każdej z nich, zwłaszcza w odniesieniu do kobiet i mężczyzn oraz osób bogatych i biednych. Dzięki włączeniu w dyskusję wszystkich stron zainteresowanych projektem wodnym (w tym także miejscowych i krajowych władz odpowiedzialnych za politykę wodną) WaterAid udało się także poprawić wzajemne zrozumienie pomiędzy grupami.

Działalność rzecznicza i wsparcie. Aby wpłynąć na politykę i praktyki krajowe, WaterAid opracowała w Tanzanii spójną strategię rzecznicztwa i wsparcia, która obejmowała szkolenia dla pracowników administracji

Ramka 2: WaterAid. Perspektywa praw człowieka – analiza uczestnicząca w odpowiedzi na sprzeczne roszczenia

rządowej odpowiedzialnych za politykę wodną i usługi publiczne z nią związane oraz współdziałanie z nimi w tym zakresie.

Zrozumienie kontekstu politycznego i prawnego. Dzięki analizie sytuacji politycznej i prawnej WaterAid była w stanie zrozumieć, w jaki sposób krajowe strategie polityczne i kwestie prawne w pozytywny i negatywny sposób wpływają na dostęp do wody wspomnianych grup.

Dyskusja z interesariuszami. WaterAid stwierdziła, że aby przebadać i odpowiednio zrozumieć wszystkie te

zagadnienia, należy poświęcić dużo czasu i energii na dyskusje z poszczególnymi partnerami: lokalnym zespołem zarządzającym, personelem w terenie i społecznościami objętymi projektem, a także na rozmowy pomiędzy nimi.

Budowanie partnerstwa. Istotną strategią prowadzącą do prawdziwie wspólnotowego zarządzania dystrybucją wody było zbudowanie partnerskich stosunków z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego i przeszkolenie ich pod kątem planowania i wdrażania programu, tak by w przyszłości mogły zyskać pełną autonomię.

ŹRÓDŁO: PROGRAM NARODÓW ZJEDNOCZONYCH DS. ROZWOJU, APPLYING A HUMAN RIGHTS-BASED APPROACH TO DEVELOPMENT COOPERATION AND PROGRAMMING: A UNDP CAPACITY DEVELOPMENT RESOURCE, CAPACITY DEVELOPMENT GROUP, BUREAU FOR DEVELOPMENT POLICY, NOWY JORK, WRZESIEŃ 2006, S. 7.

Ramka 3: Schronisko dla kobiet prowadzone przez siostry miłosierdzia a HRBA²⁵

Tło

Ośrodek rozpoczął działalność jako dom dla kobiet z RPA, które padły ofiarą przemocy domowej – dawał schronienie im i ich dzieciom. Stopniowo rozszerzał działalność, zapewniając tymczasowe lokum i świadczenia ofiarom handlu kobietami z różnych krajów Afryki i Azji, w tym z Zambii, Zimbabwe, Etiopii, Kenii, Chin i Tajlandii. Niedawno schronisko przekształciło się w ośrodek pomocy społecznej, który zapewnia kobietom informacje na temat ich praw i uprawnień, a także w miejsce comiesięcznych spotkań grupy wsparcia dla ludzi żyjących z HIV i chorych na AIDS. Projekt został uruchomiony zanim zapadła świadoma decyzja włączenia do niego perspektywy praw człowieka. Ze względu na charakter projektu oraz stosowane w nim podejście konsultacyjne potrzebne było jedynie nieznaczne dostosowanie.

Międzynarodowe podstawy prawne: Pierwszym krokiem w kierunku zastosowania HRBA było sprawdzenie, na mocy jakich porozumień międzynarodowych ratyfikowanych przez RPA można uczynić państwo odpowiedzialnym za ochronę kobiet i dzieci korzystających ze schroniska. Istotną rolę odgrywają tu ochrona konstytucyjna, np. w zakresie równości, o której jest mowa w części 9 konstytucji oraz Ustawa o przemocy domowej (Domestic Violence Act) z 1998 roku. Kwestie, jakie się w związku z tym pojawiają są przekazywane do dalszego rozpatrzenia personelowi zajmującemu się rzecznictwem i prawnikom doradzającym kobietom w schronisku. Wsparciem i

rzecznictwem międzynarodowym zajmuje się Mercy International Justice Network. Problemy dotyczące przemocy wobec kobiet i handlu nimi są przekazywane przez afrykańskie biuro z siedzibą w Kenii do ONZ, gdzie siostry miłosierdzia mają status konsultanta ECOSOC i mogą zwracać się z petycjami.

Partycypacja: Najistotniejsze pytanie związane z partycypacją dotyczyło tego, czy kobiety i dzieci korzystające z usług ośrodka zgadzają się z dążeniami i celami projektu i uznają je za własne. Dążenia i cele redefiniowano wspólnie z kolejnymi kobietami korzystającymi ze schroniska. Co ważniejsze, dzięki podejściu partycypacyjnemu ewoluowały również świadczone usługi. Ośrodek w coraz większym stopniu służył jako miejsca zakwaterowania dla ofiar handlu kobietami, jako centrum informacji prawnej i jako miejsce zdobywania świadomości własnych praw.

Upodmiotowienie: Pojawiało się na wielu poziomach jako pochodna podejścia partycypacyjnego. Ujawniało się za sprawą pomocy psychologicznej i budowy poczucia własnej wartości. Kobiety, zwłaszcza ofiary przemocy domowej, mające poczucie, że muszą zacząć życie od nowa, potrzebowały szkoleń. Część z nich nie dysponowała bowiem wystarczającymi umiejętnościami, aby uzyskiwać dochód pozwalający im utrzymać siebie i dzieci. Ośrodek pomocy powstał w następstwie szkoleń, bo kobiety, które opuściły schronisko zaczęły do niego zaglądać w poszukiwaniu wsparcia i informacji. Centrum porad prawnych oraz informacji dotyczących praw i

Ramka 3: Schronisko dla kobiet prowadzone przez siostry miłosierdzia a HRBA (kontynuacja...)

uprawnień narodziło się właśnie z tej formy upodmiotowienia.

Priorytetowe podejście do grup szczególnie wrażliwych i przeciwdziałanie dyskryminacji: Działania sióstr miłosierdzia zawsze skupiały się na grupach najbardziej wrażliwych, ze szczególnym uwzględnieniem kobiet i dzieci. Choć w centrum uwagi ośrodka znajdowały się prawa kobiet, nie można było zaniedbać praw towarzyszących im dzieci. Dzieciom zapewnia się edukację, arteterapię i poradnictwo psychologiczne, by mogły dojść do siebie po cierpieniach, których doświadczyły. Kolejny priorytet stanowią kobiety będące ofiarami handlu ludźmi, często bowiem z ich sytuacją wiąże się problem wykorzystywania seksualnego. Są one przy tym dodatkowo bezbronne ze względu na fakt, że przebywają w nieznanym im kraju. Podczas oczekiwania na repatriację mają zapewnioną pomoc psychologiczną, a schronisko w tym trudnym okresie oferuje im stabilne i pewne warunki.

Odpowiedzialność: Z nią wiąże się partycypacyjne podejście do ewaluacji działalności ośrodka i świadczeń oferowanych szukającym w nim schronienia kobietom oraz ich dzieciom. Każdej kobiecie zapewnia się indywidualne doradztwo pracownika społecznego, który spotyka się z nią, by ustalić jej potrzeby i poznać opinię

na temat działalności ośrodka. Personel przechodzi przeszkolenie ze stosowania perspektywy praw człowieka w pracy. Na rząd naciska się za pośrednictwem Mercy International Justice. Wszystkie sprawozdania z projektów trafiają do Krajowego Biura Łącznikowego ds. Projektów w RPA oraz do Biura ds. Misji i Rozwoju w Dublinie.

Powyższy przykład dobrze pokazuje podobieństwa między perspektywą praw człowieka a dobrze przemyślanymi procesami rozwojowymi, obejmujące silne podejście partycypacyjne i priorytetowe traktowanie grup pokrzywdzonych i szczególnie wrażliwych w imię propagowania równości. Kluczową wartością dodaną HRBA jest podkreślanie znaczenia międzynarodowych ram prawnych, szansa na międzynarodową kontrolę, jaka się z tym wiąże, a także wzmacnianie istniejących dążeń partycypacyjnych i upodmiotowiających poprzez procesy iteracyjne. Przykład ten w praktyczny sposób ukazuje również współzależny charakter fundamentalnych zasad, które stanowią prawa same w sobie. Na przykład wzrost upodmiotowienia ujawniający się w projekcie był pochodną wagi, jaką przywiązywano do partycypacji. Zasada odpowiedzialności też była realizowana poprzez akcentowanie partycypacji – w tym wypadku przez partycypacyjną ewaluację świadczeń oferowanych przez ośrodek.

ŹRÓDŁO: AFRICAN INSTITUTE FOR COMMUNITY-DRIVEN DEVELOPMENT, *SUSTAINING LIVELIHOODS IN SUB-SAHARAN AFRICA*, ISSUE 22, ON ADDING VALUE TO DEVELOPMENT THROUGH HUMAN RIGHTS-BASED APPROACHES, JOHANNESBURG, LUTY 2007, DOSTĘPNE POD ADRESEM: WWW.KHANYA-ICDD.ORG/PUBLICATIONS/SLSA22.PDF.

2 Konkretna narzędzia do wdrażania perspektywy praw człowieka w polityce i programach rozwojowych

Uwzględnienie perspektywy praw człowieka wymaga włączenia zasad:

- *polityki i strategii politycznych;*
- *całego cyklu programowego i projektowego.*

Jeśli chodzi o tych aktorów polityki rozwojowej, którzy nie są bezpośrednio zaangażowani w program rozwojowy i jego wdrażanie, a tylko zapewniają fundusze na programy i projekty już opracowane przez organizacje partnerskie lub prowadzą "współpracę delegowaną",²⁶ ważne jest, by *proces oceny projektów i programów* oraz proces ewaluacji uwzględniały HRBA. Aktorzy polityki rozwojowej, którzy w znacznym stopniu angażują się w ocenę projektu ogrywają ważną rolę w zapewnianiu partnerom wdrożeniowym odpowiednich wskazówek na temat tego, w jaki sposób włączać perspektywę praw człowieka do programów rozwojowych. W tym celu przydatne mogą się okazać wskazówki lub pakiety programów wykorzystujące narzędzia przedstawione poniżej. Z tego też powodu narzędzia te mają istotne znaczenie dla zaangażowanych aktorów na wszystkich etapach planowania i wdrażania rozwojowego.

2.1 Narzędzia polityki rozwojowej

Skuteczna współpraca na rzecz rozwoju w ogóle, a stosowanie HRBA w szczególności wymagają silnej polityki rozwojowej. Z brakiem spójnej i dostępnej publicznie polityki wiąże się ryzyko podejmowania działań *ad hoc*, chaotycznych interwencji o ograniczonej efektywności. Co więcej, brak wyraźnych ram politycznych może sprawić, że pomoc rozwojowa będzie nieprzejrzysta i w rezultacie trudno będzie pociągać decydentów do odpowiedzialności za nią.

Dlatego też pierwszym krokiem na drodze do całkowitego włączenia HRBA jest opracowanie wszechstronnej krajowej polityki rozwojowej. Jest to szczególnie ważne w odniesieniu do nowych państw członkowskich, ponieważ niektóre z nich nie mają ostatecznie zdefiniowanej i aktualnej polityki rozwojowej.²⁷

Po drugie, polityka rozwojowa powinna w pełni aprobować HRBA i jej konkretne zasady, tak jak to zostało pokazane w przykładach zamieszczonych w podrozdziale 1.2. Przydatne w tym celu może być wykorzystanie w procesie tworzenia polityki rozwojowej poniższych narzędzi.

→ **Narzędzie polityki rozwojowej 1:** Priorytety rozwojowe w odniesieniu do praw człowieka

Pytania pomocnicze	Odpowiedzi
Kontekst	
Jakie kluczowe traktaty dotyczące praw człowieka ratyfikował rządawca pomocy?	→ Np. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (ICCPR); Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (ICESCR), Konwencja Praw Dziecka (CRC) itp.
Jak kluczowe ratyfikowane traktaty dotyczące praw człowieka wiążą się z międzynarodowymi priorytetami rozwojowymi (np. milenijnymi celami rozwoju)?	→ Zob. tab. 3
Zasady i wartości	
Jakie zasady i wartości rząd – jako członek: 1) UE i 2) całej wspólnoty międzynarodowej – jest zobowiązany promować poprzez współpracę na rzecz rozwoju?	→ Np. własność (<i>ownership</i>) i partnerstwo; prawa człowieka; niedyskryminację itp.
Jakie dodatkowe zasady i wartości rząd powinien promować i przestrzegać poprzez współpracę na rzecz rozwoju?	→ Np. upodmiotowienie osób szczególnie wrażliwych lub marginalizowanych; równość płci itp.
Priorytety tematyczne	
Jakie są kryteria wyboru tematów priorytetowych dla polityki rozwojowej?	→ Np. liczba osób, których problem/temat dotyczy; liczba dzieci, których problem/temat dotyczy; dotkliwość skutków problemu/tematu dla ludności; negatywne skutki uboczne problemu/tematu w odniesieniu do całej ludności itp.
Jakie tematy są dla polityki rozwojowej priorytetowe przy zastosowaniu tych kryteriów?	
Które konkretne traktaty dotyczące praw człowieka wiążą się z wybranymi tematami priorytetowymi?	
Kraje priorytetowe	
Jakie są kryteria wyboru krajów priorytetowych?	→ Np. poziom PKB <i>per capita</i> ; poziom nierówności społecznych; liczba osób żyjących w ubóstwie; osiągnięcie wskaźników dot. celów milenijnych itp.
Jakie kraje przy zastosowaniu tych kryteriów są dla polityki rozwojowej priorytetowe?	
Które prawa człowieka i wyzwania rozwojowe mają w krajach priorytetowych charakter kluczowy? Czy są one odpowiednio powiązane z tematami priorytetowymi?	

Przy opracowywaniu polityki należy mieć na względzie następujące kwestie:

- Rozwój i prawa człowieka są ze sobą powiązane i wzajemnie się wzmacniają. Żadnego nie można realizować bez drugiego.
- Nadrzędnym celem współpracy rozwojowej jest upodmiotowienie wszystkich partnerów rozwojowych, zwłaszcza zaś grup szczególnie wrażliwych i zagrożonych wykluczeniem społecznym.
- Odbiorcy pomocy są aktywnymi partnerami, a nie biernymi biorcami.
- Kluczowymi zasadami skutecznej współpracy rozwojowej są własność (ownership), odpowiedzialność i przejrzystość na poziomie kraju i wspólnoty.
- Grupy szczególnie wrażliwe i marginalizowane wymagają wyraźnej i szczególnej uwagi, by mogły na równi ze wszystkimi skorzystać z interwencji rozwojowych.
- Proces tworzenia polityki rozwojowej jest tak samo ważny jak jej treść

Tabela 3: Milenijne cele rozwoju i odpowiednie normy praw człowieka

Milenijne cele rozwoju	Odpowiednie normy praw człowieka
Cel 1 Likwidacja skrajnego ubóstwa i głodu	→ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (UDHR), art. 5(1)[There is no such a point in this article]; ICESCR, art. 11.
Cel 2 Zapewnienie powszechnego nauczania na poziomie podstawowym	→ ICESCR, art. 13 i 14; CRC, art. 8(1)(a)[There is no such a point in this article]; Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (CEDAW), art. 10; Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej (ICERD), art. 5(e)(v).
Cel 3 Promowanie równości płci oraz awansu społecznego kobiet	→ UDHR, art. 2; CEDAW; ICESCR, art. 3.
Cel 4 Ograniczenie umieralności dzieci	→ UDHR, art. 5; CRC, art. 6, 4(a) [There is no such a point in this article]; ICESCR, art. 1(a) [There is no such a point in this article].
Cel 5 Poprawa opieki zdrowotnej nad matkami	→ UDHR, art. 5; CEDAW, art. 10(h), 11(f), 12, 14 (b); ICESCR, art. 1; CRC, art. 4 (d) [There is no such a point in this article]; ICERD, art. 5(e)(iv)
Cel 6 Ograniczenie rozprzestrzeniania się HIV/AIDS, malarii i innych chorób	→ UDHR, Article 5; ICESCR, Article 1; CRC, Article 4; CEDAW, Article 1; ICERD, Article 5(e)(iv)
Cel 7 Zrównoważone gospodarowanie zasobami naturalnymi	→ UDHR, art. 5(1) [There is no such a point in this article]; ICESCR, art. 11(1) i 1; CEDAW, art. 14(h); CRC, art. 4; ICERD, art. 5(e)(iii)
Cel 8 Stworzenie globalnego partnerskiego porozumienia na rzecz pokoju	→ Karta Narodów Zjednoczonych, art. 1(3), 55, 56; UDHR, art. 8; ICESCR, art. (1), 11(1), 15(4), 22, 23; CRC, art. 4, 4(4) i 8(3) [There are no such points in these articles]

ŹRÓDŁO: PROGRAM NARODÓW ZJEDNOCZONYCH DS. ROZWOJU, HUMAN RIGHTS AND THE MILLENNIUM DEVELOPMENT GOALS: MAKING THE LINK, UNDP OSLO GOVERNANCE CENTRE, OSLO 2007, S. 11.

Narzędzie polityki rozwojowej 2 obejmuje listę kontrolną, którą można wykorzystać do weryfikacji

polityki pod kątem stosowania HRBA.

→ **Narzędzie polityki rozwojowej 2:** obejmuje listę kontrolną, którą można wykorzystać do weryfikacji polityki pod kątem stosowania HRBA

Lista kontrolna	Tak/Nie	Uwagi
Istota		
Czy polityka rozwojowa jasno i wyraźnie odwołuje się do międzynarodowych traktatów dotyczących praw człowieka jako źródła zobowiązań w kontekście rozwoju (oprócz innych zobowiązań, takich jak Deklaracja Milenijna czy Deklaracja paryska lub Program działań z Akry)?	☐ ☐	
Czy polityka rozwojowa zawiera listę zagadnień przekrojowych, które będą włączane do głównego nurtu działań przy jej wdrażaniu?	☐ ☐	
Czy prawa człowieka zostały uwzględnione jako zagadnienie przekrojowe?	☐ ☐	
Czy kwestia płci została uwzględniona jako zagadnienie przekrojowe?	☐ ☐	
Czy zasady odpowiedzialności, upodmiotowienia, partycypacji, inkluzji i niedyskryminacji zostały jasno i wyraźnie włączone do polityki rozwojowej?	☐ ☐	
Czy polityka rozwojowa obejmuje konkretne strategie włączania szczególnie wrażliwych grup społecznych, w tym także mniejszości?	☐ ☐	
Czy związek między rozwojem a prawami człowieka został jasno i wyraźnie zidentyfikowany?	☐ ☐	
Czy beneficjanci pomocy zostali przedstawieni jako aktywni partnerzy czy jako bierni biorcy?	☐ ☐	
Czy zasada własności na poziomie krajowym i na poziomie społeczności lokalnych została uznana za ważną?	☐ ☐	
Czy częścią polityki jest podnoszenie świadomości praw człowieka poprzez edukację? A jeśli tak, to czy edukacją na temat praw człowieka jest skierowana zarówno do posiadaczy praw i podmiotów odpowiedzialnych, jak i do społeczeństwa obywatelskiego Globalnej Północy?	☐ ☐	
Czy w obszarach priorytetowych zawarto odniesienie do odpowiedniego instrumentu (instrumentów) ochrony praw człowieka?	☐ ☐	
Proces		
Czy polityka rozwojowa została opracowana w wyniku procesu o charakterze partycypacyjnym?	☐ ☐	
Jeśli tak: Ile konsultacji przeprowadzono?		
Ile organizacji brało udział w nich udział?		
Czy grupy szczególnie wrażliwe, takie jak kobiety, dzieci i mniejszości, były należycie reprezentowane?	☐ ☐	
Ile czasu uczestnicy konsultacji mieli na zapoznanie się z projektem/koncepcją polityki?		
Czy konsultacje obejmowały czas na uwagi uczestników?	☐ ☐	
Czy przeprowadzono konsultacje online?	☐ ☐	

2.2 Narzędzia przydatne w programach rozwojowych

Nawet jeśli perspektywa praw człowieka zostanie odpowiednio uwzględniona w polityce rozwojowej, będzie wywierać wpływ tylko pod warunkiem, że systematycznie będzie się ją włączać w cały proces programowania. Proces ten powinien obejmować następujące kroki: 1) analizę sytuacyjną; 2) tworzenie programu (w tym opracowanie matrycy logicznej oraz planu monitoringu i ewaluacji); 3) monitoring i ewaluację.

Jak już wspomniano wcześniej, wielu aktorów polityki rozwojowej skupia się przede wszystkim na ocenie, monitoringu i ewaluacji, nie angażując się przy tym bezpośrednio w prace nad programami, projektami i

wdrażaniem. Mimo to narzędzia programowania są dla nich przydatne. Powinny zostać wykorzystane zwłaszcza w celu zapewnienia konkretnych wskazówek partnerom wdrażającym.

Prezentowane narzędzia zostały pomyślane jako narzędzia ogólne przydatne w programowaniu. Można je wykorzystać w każdym sektorze (począwszy od rozwoju infrastrukturalnego, aż po rozwój społeczny i dalej) i na dowolną skalę. Mogą przybrać formę zwykłych intensywnych jednodniowych warsztatów planistycznych albo bardziej wyczerpującego i dłuższego procesu planowania (zob. par. 2.2.6 poniżej). Tabela 4 i wykres 1 w ogólnym zarysie pokazują, co jest potrzebne, by proces tworzenia programów rozwojowych uwzględnił perspektywę praw człowieka.

Tabela 4: Zastosowanie HRBA do programowania rozwojowego w zarysie

Analiza sytuacyjna/analiza kraju	<ul style="list-style-type: none"> → Przeprowadzenie wyczerpującej analizy problemu. → Analiza wrażliwości pozwalająca zidentyfikować grupy najbardziej wrażliwe. → Rozpoznanie braków (niedostatecznego potencjału) utrudniających pełną realizację wolności człowieka.
Tworzenie programu	<ul style="list-style-type: none"> → Zaplanowanie strategicznych interwencji pozwalających rozwinąć ten potencjał. → Zdefiniowanie wymiernych celów w odniesieniu do realizacji wolności człowieka.
Monitoring i ewaluacja	<ul style="list-style-type: none"> → Zdefiniowanie skutecznych mechanizmów oceny wpływu tego typu interwencji na potencjał i jakość życia ludzi.
Partycypacja	<ul style="list-style-type: none"> → Pełna identyfikacja wszystkich interesariuszy, ze szczególnym uwzględnieniem grup wrażliwych. → Zapewnienie istotnej i upodmiotowiającej partycypacji wszystkich interesariuszy, w tym także grup szczególnie wrażliwych, na każdym etapie procesu programowania i ewaluacji

ŹRÓDŁO: NA PODSTAWIE RIGHTS-BASED APPROACH TO DEVELOPMENT PROGRAMMING: TRAINING MANUAL, UN PHILIPPINES, MANILA, LIPIEC 2002, S. 17.

2.2.1 Analiza sytuacyjna

Wyczerpująca analiza sytuacyjna obejmuje trzy etapy: 1) zbieranie informacji, 2) ustalanie priorytetów, 3) analizę (zob. wykres 2).

Zbieranie informacji

Zbieranie informacji to standardowa praktyka w każdym procesie planowania rozwojowego. Daje podstawę dla wyboru priorytetów i najbardziej skutecznych strategii. Jedynym kluczowym elementem dodatkowym wymaganym przez HRBA jest uwzględnienie danych i informacji dostarczanych przez krajowe i międzynarodowe instrumenty ochrony praw człowieka. Należy zbadać, jakie traktaty dotyczące praw człowieka dany kraj ratyfikował (z uwzględnieniem zakresu wprowadzonych zastrzeżeń), a także przeanalizować informacje zebrane w raportach z realizacji postanowień traktatów (tzw. *treaty reports*) oraz uwagi i zalecenia organów traktatowych (tzw. *treaty bodies*).²⁸

Z tego też względu źródła informacji obejmują:

- dane rządowe: z uwzględnieniem podziału na: pochodzenie etniczne, religię i/lub języka, region geograficzny i płeć;

- krajowe instytucje ds. praw człowieka, rady ds. niedyskryminacji i rady mniejszości;
- sprawozdania organizacji społeczeństwa obywatelskiego (CSO);
- powszechny przegląd okresowy,²⁹ sprawozdania organów monitorujących realizację traktatów oraz raporty z krajowych wizyt specjalnego sprawozdawcy ONZ.

Ustalanie priorytetów

Do wyboru priorytetów mogą służyć rozmaite kryteria. Należy wziąć pod uwagę następujące kwestie dodatkowe, zgodne z wytycznymi ONZ-owskiego Planu wspierania rozwoju (UN Development Assistance Framework, UNDAF):³⁰

- uporczywość, dotkliwość i zakres problemu;
- negatywne tendencje;
- tendencje, które mogą prowadzić do kryzysów wywołanych przez człowieka lub klęsk żywiołowych;
- dysproporcje sugerujące nierówne traktowanie lub dyskryminację.

W zbieraniu informacji i ustalaniu priorytetów może pomóc Narzędzie programowania 1.

Wykres 1: Trzy etapy analizy sytuacyjnej

ŹRÓDŁO: NA PODSTAWIE UN COMMON LEARNING PACKAGE ON HRBA, HRBA PORTAL, DOSTĘPNE POD ADRESEM: HRBAPORTAL.ORG/?PAGE_ID=2188.

→ **Narzędzie programowania 1:** Analiza sytuacyjna w zakresie zbierania informacji i ustalania priorytetów

Pytanie pomocnicze	Odpowiedź	Źródła
Jakie wyzwania rozwojowe są najpilniejsze w docelowym obszarze?	→ Np. umieralność kobiet związana z macierzyństwem; dostęp do czystej wody	● Np. krajowe statystyki zdrowotne, Raport o Rozwoju Społecznym (Human Development Report) itp.
Jakie wyzwania dotyczące praw człowieka są najpilniejsze w docelowym obszarze?	→ Np. wolność słowa; wolność stowarzyszeń; powszechna dyskryminacja kobiet na rynku pracy	
W jaki sposób rozwój i prawa człowieka są ze sobą powiązane?	→ Np. brak możliwości obywateli do organizowania się i pociągania rządu do odpowiedzialności; ograniczenie samodzielności ekonomicznej kobiet itp.	nd.
Jakie najpilniejsze problemy występują wśród grup szczególnie wrażliwych, w tym wśród mniejszości, kobiet i dzieci? W jaki sposób łączą się one z prawami człowieka?	→ Np. dyskryminacja przy zatrudnieniu	
Co stanowi priorytet dla: ● rządu kraju partnerskiego (biorcy) ● rządu kraju dawcy? ● innych ważnych dawców?	→ Np. rozwój w zakresie infrastruktury, edukacji, wody i urzędzeń sanitarnych	● strategia redukcji ubóstwa; ● krajowy dokument strategiczny; polityka rozwojowa ● strategię i politykę danego kraju
Jakie są kryteria wyboru tematów priorytetowych/najpilniejszych wyzwań rozwojowych w docelowym obszarze?	→ Np. liczba osób dotkniętych problemem; wartość dodana/szczególna kompetencja kraju dawcy itp.	
Jakie tematy priorytetowe/wyzwania rozwojowe należy podjąć w docelowym obszarze przy zastosowaniu tych kryteriów,?	→ Np. umieralność kobiet związana z macierzyństwem	
Jakie konkretne prawa człowieka wiążą się z wybranymi tematami priorytetowymi/wyzwaniami rozwojowymi?	→ Np. UDHR, art. 5; CEDAW, art. 10(h), 11(f), 12, 14(b); ICESCR, art. 1; CRC, art. 4 (d); ICERD, art. 5(e)(iv)	

Analiza

Po zgromadzeniu odpowiednich informacji ważne jest, aby przeprowadzić uważną analizę celem określenia najbardziej odpowiedniej i skutecznej strategii interwencji. Analiza ta powinna zostać podzielona na trzy etapy:

- Etap 1: Analiza przyczynowa**
(Dlaczego prawa są naruszane?)
- Etap 2: Analiza układu ról** (Kogo dotyczy problem i kto ponosi odpowiedzialność?)
- Etap 3: Analiza luki potencjału**
(Co należy zrobić?)

→ **Etap 1: Analiza przyczynowa.** Jej celem jest wyczerpujące określenie przyczyn problemu, a jej rezultat powinien zostać wykorzystany do zaplanowania odpowiedniej interwencji.

Analizę przyczynową często przedstawia się pod postacią “drzewa problemów”. Pracę nad nim rozpoczyna się od wyznaczenia problemu nadrzędnego, takiego jak np. wysoka umieralności kobiet związana z macierzyństwem. Potem, stawiając wciąż pytanie “dlaczego?”, proces analizy posuwa się w dół drzewa, dzięki czemu można systematycznie zidentyfikować różne przyczyny bezpośrednie, ukryte i podstawowe.

→ Narzędzie programowania 2: Drzewo problemów

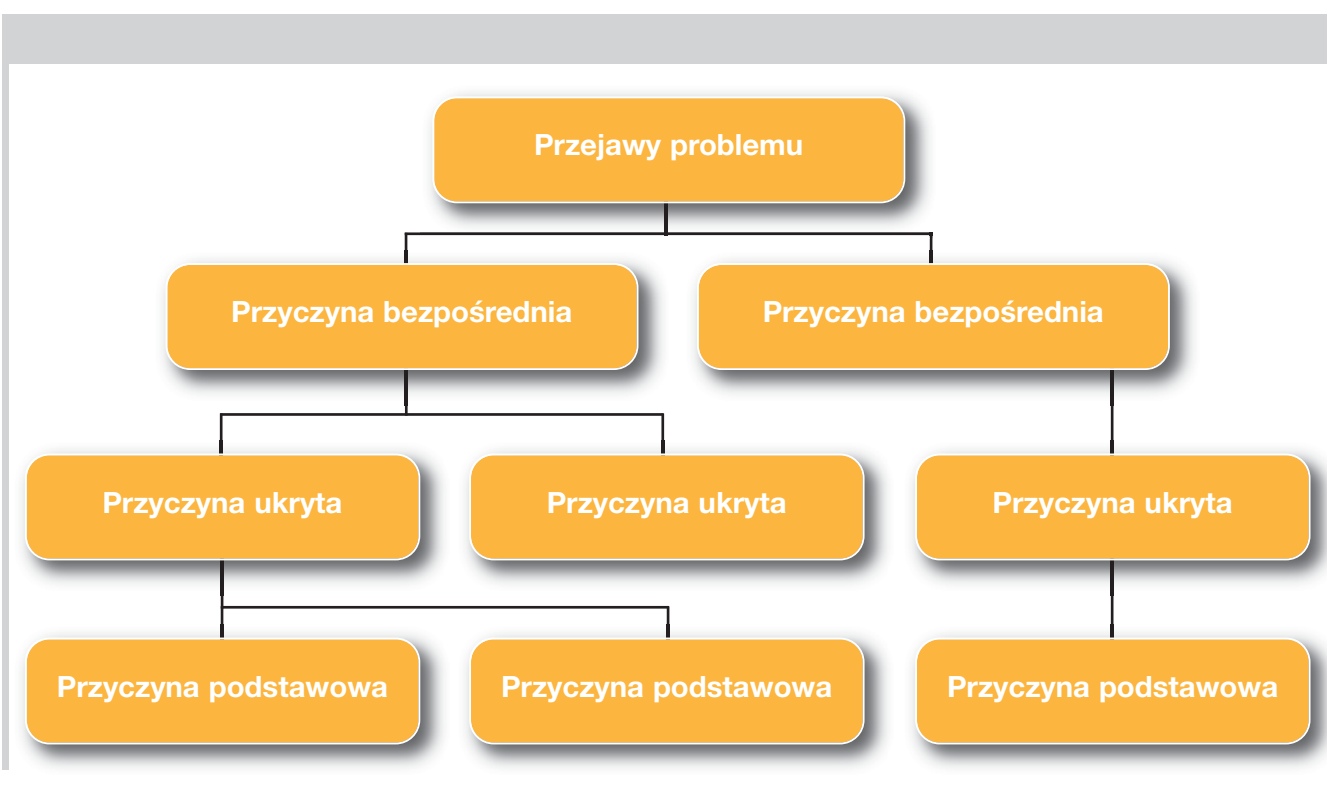

Tabela 5: Definicje przyczyny bezpośredniej, ukrytej i podstawowej

Przyczyna bezpośrednia	→ Przyczyna najbardziej bezpośrednia dotycząca jednostki i gospodarstwa domowe.
Przyczyna ukryta	→ Zwykle dotyczy zapewniania świadczeń i/lub zachowania.
Przyczyna podstawowa	→ Zwykle wiąże się z tradycją, zasobami ekonomicznymi, ideologią.

ŹRÓDŁO: UN COMMON LEARNING PACKAGE ON HRBA, HRBA PORTAL, DOSTĘPNE POD ADRESEM: HRBAPORTAL.ORG/?PAGE_ID=2188.

Przykład: drzewo problemów →

Analiza przyczynowa wysokiej śmiertelności kobiet związanej z macierzyństwem w Benguela, prowincji Angoli

Wysoka śmiertelność związana z macierzyństwem w prowincji Benguela wśród kobiet w wieku 15–24 lat, cierpiących z powodu posocznicy krwotocznej, zatruc ciężowych i innych chorób powiązanych z nielegalną aborcją

ŹRÓDŁO: UN COMMON LEARNING PACKAGE ON HRBA, HRBA PORTAL, DOSTĘPNE POD ADRESEM: HRBAPORTAL.ORG/?PAGE_ID=2188.

Przykład: drzewo problemów →

Dziewczynki z grupy mniejszościowej a dostęp do edukacji

Objaw problemu

Co się dzieje, kogo dotyczy i gdzie?

→ Dziewczynki z terenów wiejskich, należące do grup mniejszościowych, nie uczęszczają do szkoły. Nie jest zatem realizowane prawo do edukacji dla wszystkich, co stanowi pogwałcenie ICESCR, CEDAW i CRC ratyfikowanych przez państwo. Pytanie początkowe: Dlaczego to prawo człowieka nie jest realizowane?

Przyczyny bezpośrednie

Dlaczego?

→ Rodzice nie zgadzają się, by dziewczynki uczęszczały do szkoły ze względu na odległość dzielącą ją od domu, brak niezawodnego transportu i dyskryminację, z jaką spotykają się w szkole. Program nauczania nie uwzględnia kwestii kulturowej tożsamości społeczności mniejszościowej i zawiera negatywne stereotypy dotyczące mniejszości. Nauczyciele nie pochodzą z grupy mniejszościowej i nie są wyczuleni na postawy dyskryminacyjne. Do szkoły uczęszczają głównie chłopcy z grupy większościowej. Pytanie początkowe: Dlaczego tak się dzieje?

Przykład: drzewo problemów (kontynuacja...)

Przyczyny ukryte

Co się dzieje, kogo dotyczy i gdzie?

→ Na terenach zamieszkałych przez mniejszość nie buduje się szkół, więc odległość do najbliższej szkoły jest duża. Społeczność nie dysponuje środkami pozwalającymi na zweryfikowanie programu nauczania. Nauczyciele nie są uprawnieni do wprowadzania zmian lub ich nie chcą. Rząd nie monitoruje ani nie traktuje priorytetowo dostępu mniejszości do edukacji. Prawa gwarantujące powszechną edukację nie są wdrażane. Dlaczego tak się dzieje?

Przyczyny podstawowe

Dlaczego?

→ Brak woli politycznej, by zwiększyć udział dziewczynk z grupy mniejszościowej w edukacji podstawowej jest wynikiem utrzymujących się wzorców dyskryminacji mniejszości oraz dyskryminacji z powodu płci. Rodzicom z grupy mniejszościowej zależy, by chronić tożsamość kulturową i poczucie własnej wartości u dziewczynek. Zwyczajowo do kształcenia chłopców przywiązuje się większą wagę niż do kształcenia dziewczynek. Mniejszości nie są w stanie uzyskać dostępu do szkolnictwa wyższego, by móc wykształcić nauczycieli. Pytanie, od którego należy zacząć: Jaki jest najlepszy punkt wyjścia do interwencji ONZ? Gdzie programy będą najskuteczniejsze i przyniosą rezultaty?

ŹRÓDŁO: PROGRAM NARODÓW ZJEDNOCZONYCH DS. ROZWOJU, MARGINALISED MINORITIES IN DEVELOPMENT PROGRAMMING (RESOURCE GUIDE AND TOOLKIT), UNDP DEMOCRATIC GOVERNANCE GROUP, BUREAU FOR DEVELOPMENT POLICY, NOWY JORK 2010.

Jak widać na podstawie powyższych przykładów, analiza metodą drzewa problemowego jest zwykle wyczerpująca i pozwala rozpoznać wiele różnych bezpośrednich, ukrytych i podstawowych przyczyn problemu. Programy rozwojowe często nie są w stanie zająć się nimi wszystkimi ze względu na ograniczone środki i/lub kompetencje dotyczące różnych obszarów. W niektórych przypadkach część gałęzi drzewa już jest objęta innymi działaniami rozwojowymi i nie wymaga dalszych projektów. Dlatego po opracowaniu

drzewa zwykle wybiera się jedną lub kilka gałęzi, tak jak to zostało zaznaczone na pomarańczowo na wykresie poniżej. Wybrana gałąź jest potem dalej analizowana i stanowi podstawę programu interwencyjnego (zob. narzędzie programowania 4 – analiza układu ról; narzędzie programowania 5 – analiza luki potencjału podmiotów odpowiedzialnych; narzędzie programowania 6 – analiza luki potencjału posiadaczy praw).

Przykład: Wybór gałęzi drzewa problemów →

Wysoka śmiertelność związana z macierzyństwem w prowincji Benguela wśród kobiet w wieku 15–24 lat, cierpiących z powodu posocznicy krwotocznej, zatruc ciążyowych i innych chorób powiązanych z nielegalną aborcją

Brak dostępu do wysokiej jakości opieki położniczej i usług medycznych

Częste wczesne ciąże

Niski poziom odpowiedzialności państwa i regulacji w sektorze prywatnym

Brak własnych środków ekonomicznych

Słabo rozwinięte podstawowa infrastruktura i transport

Brak planowania rodziny

Niewłaściwe wdrażanie strategii krajowych

Antykoncepcja postrzegana jako promowanie niewierności kobiet

Niewielkie środki z budżety przeznaczone na ochronę zdrowia matek

Dyskryminacja z powodu płci

Brak wrażliwości i kultury służby cywilnej w instytucjach publicznych

Brak świadomości, informacji i wiedzy na temat praw człowieka

→ **Etap 2: Analiza układu ról.** Celem tej analizy jest zidentyfikowanie podmiotów odpowiedzialnych, posiadaczy praw, zakresu praw i obowiązków oraz układu stosunków między różnymi poziomami dla wybranej gałęzi drzewa problemów.

Ta analiza powinna najpierw objąć staranne rozpoznanie różnych grup szczególnie wrażliwych w danym kontekście oraz charakter ich podatności na

problemy. Jej celem będzie zidentyfikowanie grup potencjalnie wrażliwych i rodzaju problemów, jakie mogą je spotkać. Dzięki narzędziu programowania 3 proces programowania nie przeoczy interesów całych kategorii społecznych, takich jak mniejszości, kobiety czy dzieci. Szczególną uwagę powinno się zwracać na te grupy, które są zwykle marginalizowane i w imieniu których nie występują ani one same ani władze.

→ Narzędzie programowania 3: Analiza wrażliwości

Pozwala wyszczególnić wszystkie grupy docelowe i dokonać analizy poziomu ich wrażliwości według poniższych kryteriów:

- Status ekonomiczny: żyjący w ubóstwie, o niskich dochodach, bezrobotni
- Status związany z pochodzeniem etnicznym lub z przynależnością do grupy mniejszościowej: dyskryminacja etniczna lub kastowa
- Status językowy: prawa językowe mniejszości, dostęp do informacji
- Status religijny: wolność religijna
- Status polityczny: brak reprezentacji, niedostateczny poziom reprezentacji, przeszkody związane z głosowaniem podczas wyborów, swoboda identyfikowania się z grupą
- Dostęp do usług publicznych
- Status zawodowy: pewne typy zawodów negatywnie postrzegane przez innych
- Status geograficzny: mieszkańcy konkretnych obszarów, odległość do najbliższego miasta, status koczowników itp.
- Status związany z wykształceniem i umiejętnością czytania i pisanie: analfabeci, obywatele o niskim poziomie wykształcenia
- Status materialny: posiadanie nieruchomości i prawa do ziemi
- Status związany z wiekiem: dzieci/osoby starsze jako grupy wyjątkowo wrażliwe?
- Analiza pod kątem płci powinna być elementem przekrojowym analizy wrażliwości wszystkich zidentyfikowanych grup szczególnie wrażliwych.

ŹRÓDŁO: M. LABERGE, CLAIMING THE MDGS: AN EMPOWERMENT FRAMEWORK, UNDP OSLO GOVERNANCE CENTRE, OSLO, LIPIEC 2008, S. 7.

Więcej informacji na temat grup szczególnie wrażliwych można znaleźć w "Vulnerable Groups List" (Liście grup szczególnie wrażliwych) opracowanej przez Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) oraz Biuro Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka i zamieszczonej

w *Methodology and Tools for Human Rights-based Assessment and Analysis*.³¹ Do zidentyfikowania posiadaczy praw i podmiotów odpowiedzialnych oraz ich odpowiednich praw i obowiązków służy analiza układu ról (narzędzie programowania 4).

→ Narzędzie programowania 4: Analiza układu ról

Posiadacz prawa	Dane prawo	Odpowiedni podmiot odpowiedzialny	Istota obowiązku (poszanowanie, ochrona, realizacja)	Specific duty
Np. nastoletnie dziewczęta	Np. prawo do zdrowia; prawo do integralności cielesnej; prawo do niedyskryminacji na tle płci; prawo do edukacji itp.	Np. rodzice	Np. ochrony; realizacji	Np. zapewnienie dzieciom edukacji seksualnej; ułatwienie dostępu do antykoncepcji
		Np. partnerzy seksualni	Np. poszanowanie	Np. poszanowanie prawa nastoletnich dziewcząt do integralności cielesnej
		Np. władze krajowe lub samorządowe odpowiedzialne za ochronę zdrowia	Np. ochrony; realizacji	Np. zapewnienie edukacji seksualnej osobom młodym; dostęp do antykoncepcji; odpowiednia legislacja i kary dla przestępców seksualnych

Przy identyfikowaniu posiadaczy praw i podmiotów odpowiedzialnych można wykorzystać następujące pytania pomocnicze:

Identyfikowanie posiadaczy praw:

- Jaka grupa (grupy) ma najmniejszy dostęp do zasobów/władzy? Czy jest dyskryminowana?
- Kogo dotyczą negatywne skutki tej sytuacji?
- Które spośród osób dotkniętych problemem należą do grup szczególnie wrażliwych? Dlaczego?
- Czy *kobiety* i *mężczyźni* w inny sposób doświadczają tej sytuacji?

Identyfikacja podmiotów odpowiedzialnych:

- Kim są podmioty odpowiedzialne w wypadku każdego problemu związanego z prawami człowieka zidentyfikowanego powyżej? Kto ma obowiązek zareagować w tej sytuacji?
- Jakie konkretne obowiązki spoczywające na podmiotach odpowiedzialnych wiążą się z tymi problemami?
- Jakie są obowiązki posiadaczy praw?

Przy powyższej analizie ważne jest, by mieć na uwadze następujące kwestie:

- obowiązki podmiotów odpowiedzialnych należy jasno określić jako: 1) poszanowanie; 2) ochronę; i/lub 3) realizację;
- posiadacze praw zwykle mają więcej niż jedno prawo a podmioty odpowiedzialne mają wiele różnych obowiązków w odniesieniu do realizacji różnych praw;
- podmioty odpowiedzialne mogą być również posiadaczami praw i na odwrót.

→ **Etap 3: Analiza luki potencjału.** Analiza ta ma podstawowe znaczenie dla określenia tego, co należy zrobić, by umożliwić podmiotom odpowiedzialnym wypełnianie ich zobowiązań, a posiadaczom praw skuteczne domaganie się swoich praw. Należy w związku z tym zwrócić uwagę na różne aspekty tego potencjału:

- potencjał techniczny (umiejętności, wiedza i zrozumienie);
- potencjał w zakresie zasobów (ludzkich i finansowych);
- potencjał polityczny (wola polityczna, by zareagować/motywacja; posiadanie władzy/uprawnień pozwalających zareagować; możliwość dania wyrazu roszczeniom bez narażenia się na poważne niebezpieczeństwo).

→ Narzędzie programowania 5: Analiza luki potencjału podmiotu odpowiedzialnego

Analiza luki potencjału podmiotu odpowiedzialnego

Potencjał techniczny	Potencjał w zakresie zasobów	Motywacja	Władza
<p>Czy podmiot odpowiedzialny dysponuje potrzebnymi umiejętnościami i wiedzą, by zareagować?</p> <p>Jeśli nie, czego brakuje?</p>	<p>Czy podmiot odpowiedzialny dysponuje ludzkimi, organizacyjnymi i finansowymi środkami pozwalającymi mu wykonywać zadania zgodnie ze zobowiązaniem?</p> <p>Jeśli nie, czego brakuje?</p>	<p>Czy podmiot odpowiedzialny czuje się zobowiązany, by wykonywać zadania zgodnie ze zobowiązaniem?</p> <p>Jeśli nie, dlaczego?</p>	<p>Czy podmiot odpowiedzialny dysponuje władzą/uprawnieniami potrzebnymi, by wykonywać zadania zgodnie ze zobowiązaniem?</p> <p>Jeśli nie, kto ją/je posiada?</p> <p>Czy struktura odpowiedzialności została odpowiednio określona i wdrożona, by zapewnić, że obowiązki będą wypełniane zgodnie ze zobowiązaniami?</p>

ŹRÓDŁO: UN COMMON LEARNING PACKAGE ON HRBA, HRBA PORTAL, DOSTĘPNE POD ADRESEM: HRBAPORTAL.ORG/?PAGE_ID=2188.

Przykład: Analiza luki potencjału podmiotu odpowiedzialnego →

Podmiot odpowiedzialny	Np. parlament państwa X		
Rola	Przyjęcie ustawy pozwalającej w odpowiedni sposób zidentyfikować i karać przestępców seksualnych (zob. drzewo problemów i analizę układu ról powyżej)		
Potencjał techniczny	Potencjał w zakresie zasobów	Motywacja	Władza
Techniczna znajomość prawa w zakresie przestępczości seksualnej idąca w parze z wiedzą na temat tego, jak powinna wyglądać ochrona międzynarodowych praw człowieka	Specjaliści do pomocy w procesie przygotowywania projektu ustawy	Świadomość problemu; świadomość praw dziewczynek do integralności fizycznej itp.	Zdolność samodzielnego opracowania i przyjęcia ustawy bez zewnętrznej ingerencji

→ **Narzędzie programowania 6:** Analiza luki potencjału posiadacza praw

Analiza luki potencjału posiadacza praw		
Wiedza i zrozumienie	Potencjał w zakresie zasobów	Zagrożenia
Czy posiadacz/posiadaczka praw wie, że on lub ona może się ich domagać? Jeśli nie, dlaczego?	Czy posiadacz/posiadaczka praw dysponuje środkami finansowymi lub zasobami ludzkimi, by domagać się swych praw? Jeśli nie, dlaczego?	Jakie zagrożenia może pociągać za sobą domaganie się praw przez ich posiadacza/posiadaczkę?

ŹRÓDŁO: UN COMMON LEARNING PACKAGE ON HRBA, HRBA PORTAL, DOSTĘPNE POD ADRESEM: HRBAPORTAL.ORG/?PAGE_ID=2188.

Przykład: Analiza luki potencjału posiadacza praw →

Posiadacz praw	Np. nastoletnie dziewczęta	
Prawo	Prawna ochrona integralności fizycznej oraz praw seksualnych i reprodukcyjnych	
Wiedza i zrozumienie	Potencjał w zakresie zasobów	Zagrożenia
Nastoletnie dziewczęta nie są świadome obecnej sytuacji prawnej związanej z przestępstwami seksualnymi, nie są świadome, że mają prawo do należytej ochrony prawnej przed przestępstwami seksualnymi i że obowiązkiem parlamentu jest przyjęcie tego typu ustawodawstwa.	Nastoletnie dziewczęta nie są w żaden sposób zorganizowane, nie mają doświadczenia do posłów reprezentujących ich interesy itp.	Otwarte mówienie o przestępstwach seksualnych wiąże się z ryzykiem stygmatyzacji i dyskryminacji.

Analizę luki potencjału należy przeprowadzić w odniesieniu do wszystkich zidentyfikowanych posiadaczy praw

i podmiotów odpowiedzialnych. Określenie luki potencjału powinno stanowić podstawę planowanych działań.

2.2.2 Praca nad programem rozwojowym

Istnieje wiele narzędzi i wskazówek dotyczących procesu opracowywania programów i projektów rozwojowych. Najpopularniejszym z nich jest matryca logiczna. Stanowi

ona przydatne narzędzie, które ma ułatwiać wdrażanie, monitorowanie i ocenę działań rozwojowych. Poszczególni aktorzy polityki rozwojowej stosują matrycę logiczną o nieco odmiennych: kształcie i zawartości. Na potrzeby tego poradnika wykorzystano formułę stosowaną przez Biuro Współpracy EuropeAid. Zawiera ona następujące elementy:

→ Narzędzie programowania 7: Matryca logiczna

Matryca logiczna EuropeAid

Opis projektu	Wskaźniki	Źródło weryfikacji	Założenie
Cel nadrzędny Wkład projektu/programu w program/politykę rozwojową (wpływ)	To, w jaki sposób będzie się mierzyć cel nadrzędny, w tym pod względem ilości, jakości i czasu.	W jaki sposób będzie się gromadzić informacje, kiedy i kto będzie to robił?	
Cel bezpośredni Bezpośrednie i konkretne (namacalne) korzyści dla grupy (grup) docelowej	To, w jaki sposób będzie się mierzyć cel bezpośredni, w tym pod względem ilości, jakości i czasu.	Jw.	Jeśli udało się osiągnąć cel bezpośredni, jakie założenia są niezbędne, by osiągnąć cel nadrzędny?
Rezultaty Konkretne (namacalne) wytwory i świadczenia zapewniane przez projekt	To, w jaki sposób będzie się mierzyć rezultaty, w tym pod względem ilości, jakości i czasu.	Jw.	Jeśli udało się osiągnąć rezultaty, jakie założenia są niezbędne, by osiągnąć cel bezpośredni?
Działania Zadania, które należy zrealizować, by osiągnąć pożądane rezultaty			Jeśli udało się zakończyć działania, jakie założenia są niezbędne, by osiągnąć rezultaty?

ŹRÓDŁO: NA PODSTAWIE STRONY INTERNETOWEJ EURPEAID DEVELOPMNET AND COOPERATION, [HTTP://EC.EUROPA.EU/EUROPEAID/HOW/DELIVERING-AID/PROJECT-APPROACH/INDEX_EN.HTM](http://ec.europa.eu/europeaid/how/delivering-aid/project-approach/index_en.htm).

W innego typu matrycach logicznych “cel nadrzędny” często nazywa się “celem”, “cel bezpośredni” – “efektem”, a “rezultat” – “wynikiem”.

By opracować skuteczną strategię interwencji w postaci matrycy logicznej, niezbędne są informacje pochodzące z analiz: przyczyn problemu, układu ról i luki potencjału. Ich rezultaty należy wykorzystać do:

- *ustalenia celu* (nadrzędnego): pożądanych zmian w życiu posiadaczy roszczeń, do jakich tego typu działania mogłyby doprowadzić/przyczynić się (konkretnych ulepszeń w elementach – zawartości normatywnej – praw bezpośrednio lub pośrednio naruszonych);
- *identyfikacji poziomów* (indywidualny, wspólnotowy, polityczny), na których trzeba podjąć działania;
- *identyfikacji stosownych działań* na wszystkich wymaganych poziomach. Należy upewnić się, że działania: a) kładą nacisk na strategię

- upodmiotowienia, b) gwarantują dostęp do procesu rozwojowego, instytucji i informacji; c) uwzględniają mechanizmy zadośćuczynienia i odpowiedzialności i d) obejmują wyraźne zabezpieczenia przeciwko zagrożeniom dla praw człowieka i ochronę przed wzmocnieniem istniejącej nierównowagi sił;
- oceny wszystkich planów, projektów i działań na rzecz zapewnienia świadczeń pod kątem ich *konsekwencji dla kobiet i mężczyzn* oraz zapewnienia odpowiednich zabezpieczeń gwarantujących równe korzyści osobom obu płci;
- *identyfikacji konkretnych rezultatów*, które mają być osiągnięte w odniesieniu do celu bezpośredniego/efektu;
- *identyfikacji wskaźników* do pomiaru określonych rezultatów/wyników;
- *identyfikacji wskaźników* do pomiaru określonych pożądanych zmian (efektów);

- włączenia *wskaźników*, które będą odzwierciedlały: a) partycypację; b) przejrzystość i odpowiedzialność przy wdrażaniu projektu.

Poniższy przykład zaczerpnięto z hipotetycznego studium przypadku zamieszczonego w podręczniku szkoleniowym na temat tworzenia matryc logicznych brytyjskiego Ministerstwa ds. Rozwoju Międzynarodowego (DfID). Został on celowo uproszczony, by pokazać konstrukcję

logiczną matrycy. Przykład ten podkreśla wiele zasadniczych aspektów HRBA, takich jak skupienie uwagi na posiadaczach praw (dzieciach i wspólnocie), podmiotach odpowiedzialnych (wspólnocie), partycypacji zarówno dzieci, jak i dorosłych członków wspólnoty, budowaniu potencjału wspólnoty pozwalającego samodzielnie opracować projekt i zarządzać nim, a także wbudowanych strukturach odpowiedzialności.

Przykład: Matryca logiczna wykorzystywana w szkoleniu DfID

	Wskaźniki	Źródło weryfikacji	Założenia
Cel nadrzędny/cel			
Zintegrowana wspólnota ze szczęśliwymi dziećmi i dorosłymi	<ul style="list-style-type: none"> Liczba rodzin żyjących w stresie zmniejsza się o 50% Inne wspólnoty korzystają z podobnych 	<ul style="list-style-type: none"> Sprawozdania wiejskiej przychodni i doradców Artykuły gazetowe 	<ul style="list-style-type: none"> Liczba urodzeń utrzymuje się na stałym poziomie
Cel bezpośredni/efekt			
Dzieci dobrze się bawią, mają zajęcia i są bezpieczne, ponieważ we wsi jest więcej obiektów wypoczynkowych	<ul style="list-style-type: none"> 75% młodszych dzieci przynajmniej raz w miesiącu korzystało z huśtawki 90% dzieci korzystających z huśtawki czuło, że są szczęśliwsze 	<ul style="list-style-type: none"> Badanie użytkowników Ewaluacja partycypacyjna z udziałem dzieci 	<ul style="list-style-type: none"> Bezpieczny wypoczynek zwiększa poczucie szczęścia oraz integrację wspólnoty
Rezultaty/wyniki			
1 Potencjał wspólnoty do zbudowania i konserwacji huśtawki przez dłuższy czas	<ul style="list-style-type: none"> Półroczne spotkania po zakończeniu budowy z grupą liczącą mniej niż pięciu członków wspólnoty Do opieki nad huśtawką będzie włączanych dwóch nowych członków rocznie Huśtawka będzie konserwowana i używana przez minimum pięć lat 	<ul style="list-style-type: none"> Protokoły ze spotkań Protokoły techniczne i coroczny raport z inspekcji stanu bezpieczeństwa obiektu 	<ul style="list-style-type: none"> Widoczne korzyści istnienia huśtawki Łatwość utrzymania

	Wskaźniki	Źródło weryfikacji	Założenia
Rezultaty/wyniki			
2 Bezpieczna, porządnie wykonana huśtawka	<ul style="list-style-type: none"> Wykonanie huśtawki i oddanie jej do użytku w ciągu 12 miesięcy Jedynie nieliczne drobne wypadki Potrzebne nieliczne drobne naprawy 	<ul style="list-style-type: none"> Certyfikat bezpieczeństwa wydany po ukończeniu wykonania Rejestr wypadków; siniaki, drobne skaleczenia i hospitalizacja Rejestr konserwacji 	<ul style="list-style-type: none"> Nie ma żadnych aktów wandalizmu Huśtawka działa Dzieci lubią z niej korzystać Nie walczą ze sobą
Działania			
1.1 Utworzenie komitetu wspólnotowego	<ul style="list-style-type: none"> Zespół planistyczny utworzony przez X; komitet wybrany przez X Comiesięczne spotkania grupy liczącej mniej niż ośmiu członków w fazie planowania i budowy 	<ul style="list-style-type: none"> Protokoły ze spotkań Listy obecności 	<ul style="list-style-type: none"> Utrzymujący się entuzjazm Wsparcie ludzi dla projektu
1.2 Uchwalenie budżetu	<ul style="list-style-type: none"> Budżet 	<ul style="list-style-type: none"> Księgowość 	<ul style="list-style-type: none"> Niska inflacja
1.3 Zbieranie funduszy	<ul style="list-style-type: none"> Dostateczne środki zapewnione przez X 	<ul style="list-style-type: none"> Wpływy/pokwitowania 	<ul style="list-style-type: none"> Zebranie pieniędzy
1.4 Stworzenie systemu konserwacji	<ul style="list-style-type: none"> Rodzice uzgadniają grafik konserwowania huśtawki przez X 	<ul style="list-style-type: none"> Kwartalny grafik przypięty na tablicy ogłoszeń w bibliotece 	<ul style="list-style-type: none"> Zidentyfikowanie odpowiedniej liczby rodziców
2.1 Konsultacje z dziećmi	<ul style="list-style-type: none"> Pojawiają się pomysły, które zostaną uwzględnione w projekcie 	<ul style="list-style-type: none"> Plan omówiony z projektantami 	
2.2 Projektowanie huśtawki	<ul style="list-style-type: none"> Zaprojektowana przez X 	<ul style="list-style-type: none"> Gotowy projekt 	
2.3 Starania o pozwolenie na budowę	<ul style="list-style-type: none"> Pozwolenie na budowę wydane przez X 	<ul style="list-style-type: none"> Wydane pozwolenie 	<ul style="list-style-type: none"> Wydanie pozwolenia
2.4 Zlecenie budowy	<ul style="list-style-type: none"> Ogłoszony przetarg przez X Kontrakt zawarty przez X 	<ul style="list-style-type: none"> Dokumentacja 	<ul style="list-style-type: none"> Dobry przedsiębiorca budowlany Nie ma żadnych strajków
2.5 Budowa huśtawki	<ul style="list-style-type: none"> Ukończona przez X 	<ul style="list-style-type: none"> Dokumentacja 	
2.6 Testowanie	<ul style="list-style-type: none"> Testy przeprowadzone przez przedsiębiorcę budowlanego z X 	<ul style="list-style-type: none"> Ustne sprawozdanie 	
2.7 Odbiór obiektu	<ul style="list-style-type: none"> Inspekcja przeprowadzona przez X 	<ul style="list-style-type: none"> Uzyskany certyfikat 	<ul style="list-style-type: none"> Żadnych wypadków
2.8 Badanie użytkowników i ewaluacja partycypacyjna z udziałem dzieci	<ul style="list-style-type: none"> Badanie przeprowadzone przez X 	<ul style="list-style-type: none"> Wyniki przedstawione w bibliotece 	

2.2.3 Lista kontrolna procesu programowania

nakreślone powyżej. Można ją wykorzystać jako mechanizm kontroli jakości na zakończenie etapu programowania rozwojowego.

Narzędzie programowania 8 to lista kontrolna procesu programowania, podsumowująca kluczowe punkty

→ Narzędzie programowania 8: Lista kontrolna procesu programowania

Faza cyklu programowania	Pytania pomagające włączyć HRBA
Analiza sytuacyjna	<ul style="list-style-type: none"> ● Czy zostały uwzględnione odpowiednie uniwersalne i regionalne standardy prawne? ● Czy zostały uwzględnione uwagi odpowiednich organów monitorujących lub szczególnie zalecenia dla danego kraju? ● Czy został uwzględniony status wprowadzania standardów międzynarodowych do krajowych ram prawnych i zasad planowania?
Analiza przyczynowa, układu ról i luki potencjału	<ul style="list-style-type: none"> ● Czy opracowano drzewo przyczyn? ● Czy zostały zidentyfikowane podmioty odpowiedzialne, posiadacze praw oraz ich odpowiednie obowiązki i prawa? ● Czy zostały zidentyfikowane luki potencjału posiadaczy praw i podmiotów odpowiedzialnych?
Tworzenie programu	<ul style="list-style-type: none"> ● Czy proponowane strategie i efekty odnoszą się do podstawowych przyczyn wybranych wyzwań z zakresu praw człowieka i obejmują zdolności posiadaczy roszczeń do domagania się praw, a podmiotów odpowiedzialnych do wypełniania ich obowiązków? ● Czy kluczowi interesariusze, w tym grupy zagrożone wykluczeniem społecznym i szczególnie wrażliwe, w istotny sposób uczestniczyli w walidacji analizy przyczynowej?
Monitoring i ewaluacja	<ul style="list-style-type: none"> ● Czy wskaźniki monitorują zidentyfikowane kluczowe wyzwania z zakresu praw człowieka? ● Czy wskaźniki monitorują partycypację interesariuszy? ● Czy monitoring i ewaluacja są prowadzone w sposób partycypacyjny? ● Czy kluczowi interesariusze mają odpowiedni potencjał, by w istotny sposób włączyć się w działania monitorujące i ewaluacyjne?

ŹRÓDŁO: NA PODSTAWIE AFRICAN INSTITUTE FOR COMMUNITY-DRIVEN DEVELOPMENT, *SUSTAINING LIVELIHOODS IN SUB-SAHARAN AFRICA*, ISSUE 22, ON ADDING VALUE TO DEVELOPMENT THROUGH HUMAN RIGHTS-BASED APPROACHES, JOHANNESBURG, LUTY 2007, DOSTĘPNE POD ADRESEM: WWW.KHANYA-AICDD.ORG/PUBLICATIONS/SLSA22.PDF, S. 6.

Tabela 6: Podsumowanie wkładu HRBA w proces tworzenia programów

Podejście tradycyjne	HRBA
Dane do analizy sytuacyjnej pochodzą głównie ze źródeł związanych z działalnością rozwojową	<ul style="list-style-type: none"> ● Dane do analizy w dużej mierze pochodzą ze źródeł związanych z działalnością rozwojową i ze źródeł związanych z prawami człowieka
Identyfikacja kluczowych interesariuszy	<ul style="list-style-type: none"> ● Identyfikacja interesariuszy, w tym także ich konkretnych ról jako podmiotów odpowiedzialnych i posiadaczy praw ● Identyfikacja luki potencjału w zakresie wypełniania obowiązków i domagania się praw ● Identyfikacja grup szczególnie wrażliwych i analiza przyczyn ich wrażliwości
Różne działania, w tym bezpośrednie zapewnianie świadczeń i budowa urzędzeń	<ul style="list-style-type: none"> ● Działania skoncentrowane na zidentyfikowanych obszarach luki potencjału, podejmowane w celu umożliwienia podmiotom odpowiedzialnym wypełnianie ich obowiązków, a posiadaczom praw domaganie się tych praw ● Koncentracja na strukturach upodmiotowienia i odpowiedzialności ● Partycypacja i własność (ownership) prowadzące do bardziej zrównoważonych działań rozwojowych

2.2.4 Stosowanie narzędzi programowania

Jak już wspomniano wcześniej, prezentowane narzędzia można stosować w dowolnej sytuacji i w dowolnym sektorze. Co więcej, można z nich korzystać przy

tworzeniu projektów i programów na różną skalę. Na poziomie najbardziej podstawowym można je wykorzystać podczas 1–2-dniowego intensywnego warsztatu planistycznego. Taki warsztat w wersji minimum mógłby wyglądać tak, jak to pokazano w tabeli 7.

Tabela 7: Sugerowany program warsztatu planistycznego

Spotkanie	Formuła	Minimalny wymagany czas
Zapoznanie z uczestnikami i celami warsztatów	Spotkanie plenarne	15 minut
Krótką prezentacją HRBA i definicji kluczowych pojęć	Spotkanie plenarne	30 minut
<i>Analiza sytuacyjna</i>		
Zbieranie informacji i ustalanie priorytetów		
Wykorzystanie narzędzia programowania 1: analiza sytuacyjnej w zakresie zbierania informacji i ustalania priorytetów	Grupy robocze Prezentacja i zebranie wyników wszystkich grup	40 minut 20 minut
<i>Analiza przyczynowa</i>		
Opracowanie narzędzia programowania 2: drzewa problemów – i wybór gałęzi, na której należy się skupić	Spotkanie plenarne	120 minut
<i>Analiza układu ról</i>		
Wykorzystanie narzędzia programowania 3: ocena wrażliwości	Grupy robocze Prezentacja i zebranie wyników wszystkich grup	20 minut 10 minut
Wykorzystanie narzędzia programowania 4: analizy układu ról	Spotkanie plenarne	60 minut
Wykorzystanie narzędzi programowania 5 i 6: analiza luki potencjału	Grupy robocze Prezentacja i zebranie wyników wszystkich grup	40 minut 20 minut
<i>Opracowanie matrycy logicznej</i>		
Opracowanie prostej matrycy logicznej	Grupy robocze Prezentacja i zebranie wyników wszystkich grup	120 minut 60 minut

Kogo zaprosić do udziału w warsztacie:

- Maksymalnie 20 osób;
- Organizacje wdrożeniowe;
- Specjalistów w zakresie omawianego sektora/kraju;
- Specjalistę od opracowywania programów rozwojowych i HRBA (do pomocy).

Spodziewany rezultat:

- Matryca logiczna zgodna z HRBA gotowa do uwzględnienia w ramach ubiegania się o finansowanie i wdrożenia.

2.3 Narzędzia partycypacyjne

Tak jak to już zostało stwierdzone powyżej, istotna partycypacja inkluzyjna obejmuje cały proces tworzenia polityki i programów rozwojowych. Aby zapewnić należytą partycypację, na początku interwencji należy

wypełnić zamieszczoną poniżej tabelę w odniesieniu do każdej zidentyfikowanej grupy marginalizowanej lub zagrożonej wykluczeniem społecznym (bez względu na to, czy w grę wchodzi opracowywanie polityki, czy też programu rozwojowego).

→ Narzędzie partycypacji 1: Lista kontrolna partycypacji

Grupa marginalizowana/zagrożona wykluczeniem społecznym 1:				
	<i>Przeszkody na drodze do partycypacji grupy zagrożonej wykluczeniem społecznym (związane np. z przynależnością etniczną, wiekiem, językiem, religią, płcią)</i>	<i>Metody zapewnienia partycypacji</i>	<i>Wartość dodana dla skuteczności i zrównoważonego rozwoju</i>	<i>Utrudnienia w realizacji i wdrażaniu projektu związane z partycypacją</i>
<i>Ocena i analiza</i>				
<i>Zaplanowanie strategii budowy potencjału/ zaprojektowanie polityki</i>				
<i>Wdrożenie</i>				
<i>Monitoring</i>				
<i>Ewaluacja</i>				

ŹRÓDŁO: ONZ, FILIPINY, RIGHTS-BASED APPROACH TO DEVELOPMENT PROGRAMMING: TRAINING MANUAL, UN PHILIPPINES, MANILA, LIPIEC 2002, S. 98.

2.4 Narzędzia do monitorowania i ewaluacji

Monitoring i ewaluacja (zob. ramki 4 i 5) projektów i programów rozwojowych mają fundamentalne znaczenie dla zapewnienia odpowiedzialności zarówno wobec obywateli

Ramka 4: Definicja monitoringu

Monitoring to proces zbierania danych pozwalający osobom zarządzającym projektem i wspólnocie dostrzec pozytywne i negatywne tendencje działań i zgodnie z tym odpowiednio przeformułować strategię. Skupia się na wymiernych wynikach, procesie i rezultatach wdrażania projektu. Jest prowadzony regularnie przez cały czas jego trwania i pomaga utrzymać przyjęty w projekcie kurs.

ŹRÓDŁO: NA PODSTAWIE ACADEMY FOR EDUCATIONAL DEVELOPMENT, PARTICIPATORY MONITORING AND EVALUATION, ACADEMY FOR EDUCATIONAL DEVELOPMENT, WASZYNGTON 2002, S. 76.

krajów dawców, jak i samych adresatów tych projektów i programów (biorców pomocy) na miejscu. Stanowią ponadto źródło ważnych wniosków dla przyszłych działań rozwojowych. Zastosowanie perspektywy praw człowieka do monitorowania i ewaluacji wymaga szczególnego podejścia do: 1) istoty tego, co podlega monitorowaniu i ewaluacji (wskaźniki) oraz 2) całego procesu.

Ramka 5: Definicja ewaluacji

Ewaluacji dokonuje się w określonych momentach cyklu projektowego (zwykle w połowie i na zakończenie). Jej celem jest określenie postępu na drodze do osiągnięcia efektów i celów projektu. Innymi słowy, ewaluacja mierzy zakres, w jakim projekt spełnił zakładane cele.

ŹRÓDŁO: NA PODSTAWIE ACADEMY FOR EDUCATIONAL DEVELOPMENT, PARTICIPATORY MONITORING AND EVALUATION, ACADEMY FOR EDUCATIONAL DEVELOPMENT, WASZYNGTON 2002, S. 75.

2.4.1 Opracowanie wskaźników uwzględniających perspektywę praw człowieka

Ogólnie rzecz biorąc, dobry proces planowania rozwojowego wymaga, by wskaźniki uwzględniały następujące kryteria: były 1) proste, 2) wymierne, 3) osiągalne, 4) realistyczne i 5) miały określone ramy

czasowe. Ponadto wskaźniki dla działań zgodnych z HRBA powinny obejmować pomiar poszczególnych aspektów partycypacji i realizacji praw, jak to pokazuje narzędzie monitoringu i ewaluacji 1. Warto zauważyć, że przy HRBA proces interwencji rozwojowej jest równie istotny jak namacalne rezultaty. Dlatego ogromne znaczenie mają wskaźniki odnoszące się do poziomu i do jakości partycypacji.

→ Narzędzie monitoringu i ewaluacji 1: Wskazówki dotyczące wyboru wskaźników

Zasady ogólne

- Należy się upewnić, że mierzony jest faktyczny i udokumentowany postęp lub regres w realizacji określonych praw.

Potencjał

- Należy się upewnić, że mierzony jest faktyczny i udokumentowany potencjał podmiotów odpowiedzialnych do wypełniania ich obowiązków i zobowiązań.
- Należy się upewnić, że mierzony jest faktyczny i udokumentowany potencjał posiadaczy praw do domagania się i/lub działania na rzecz własnych praw.

Partycypacja, odpowiedzialność, niedyskryminacja

- Należy się upewnić, że mierzone jest faktyczne i udokumentowane zaangażowanie kluczowych interesariuszy w określanie celów programu.
- Należy się upewnić, że mierzone jest faktyczne i udokumentowane zaangażowanie kluczowych interesariuszy

w opracowywaniu odpowiednich wskaźników do pomiaru postępów programu.

- Należy się upewnić, że mierzone jest faktyczne i udokumentowane zaangażowanie grup szczególnie wrażliwych i marginalizowanych we wszystkie fazy cyklu programowania.
- Należy się upewnić, że mierzone jest faktyczna, udokumentowana a także sprawiedliwa i równa reprezentacji wszystkich interesariuszy z całego spektrum podgrup dotkniętych problemem.
- Należy się upewnić, że mierzone jest faktyczne i udokumentowane zaangażowanie wsparcie techniczne dla kobiet i innych grup wrażliwych w zakresie budowy ich zdolności do udziału w programie i procesie podejmowania decyzji.
- Należy się upewnić, że mierzony jest odmienny wpływ na kobiety i mężczyzn.

2.4.2 Partycypacyjny proces monitoringu i ewaluacji

Monitoring i ewaluacja mają kluczowe znaczenie dla zagwarantowania odpowiedzialności aktorów polityki rozwojowej i innych podmiotów sprawujących władzę, takich jak rządy państw. Z tego powodu powinny mieć charakter partycypacyjny i same w sobie służyć upodmiotowianiu posiadaczy praw.³²

Monitoring powinien zostać przeprowadzony zgodnie z publicznie dostępnym planem i przy zastosowaniu mechanizmów partycypacji. Sprawą podstawową jest zapewnienie odpowiedniego zakresu uprawnień, możliwości oraz środków, bez których proces monitorowania nie może

być skuteczny. Monitoring partycypacyjny może przybierać wiele form, przy czym we wszystkich przywiązuje się dużą wagę do istotnego zaangażowania w proces monitorowania grup docelowych. Przykłady metod partycypacyjnych można znaleźć w *Participatory Monitoring and Evaluation: Field Experiences*³³ oraz w *Monitoring and Evaluation: Some Tools, Methods and Approaches*;³⁴ zostały one pokrótce przedstawione poniżej.

Podobnie ewaluacja powinna obejmować pełną partycypację i reprezentację wszystkich interesariuszy. Projekt albo program powinien gwarantować, że wszyscy interesariusze będą zdolni w istotny sposób uczestniczyć w procesie ewaluacji. Jeśli nie, w plan projektu należy włączyć działania obejmujące rozwijanie zdolności w tym zakresie.

Przykład: narzędzia partycypacyjnego monitoringu i ewaluacji

Spacer badawczy (*transect walk*). To metoda włączania wspólnoty zarówno w monitorowanie, jak i ewaluację zmian, do jakich doszło w czasie trwania programu. Wiąże się z obserwacją bezpośrednią i jednocześnie uwzględnia opinie członków wspólnoty.

Schemat pajęczyny (*spider web diagram*). Służy uczestnikom do monitorowania i ewaluowania kluczowych obszarów programu. Proste narzędzie do wykorzystania podczas dyskusji; nie wiąże się z nim żadne bezpośrednie obserwacje terenowe.

Odwzorowanie o charakterze partycypacyjnym (*participatory mapping*). To prawdopodobnie najprostsze i najpopularniejsze narzędzie wykorzystywane do ewaluacji planowanych interwencji.

Porównywanie fotografii (*photographic comparisons*). Kolejne proste wizualne narzędzie, które można wykorzystać, by pobudzić wspólnotę do dyskusji w ramach ewaluacji interwencji programowych.

Ranking dobrobytu (*well-being ranking*). Służy rozróżnieniu korzyści, jakie poszczególni członkowie wspólnoty odnieśli w wyniku konkretnego działania rozwojowego.

ŹRÓDŁO: A. ALUR, S. NATH, P. KUMAR, RED. J. CARTER, PARTICIPATORY MONITORING AND EVALUATION: FIELD EXPERIENCES, NGO PROGRAMME KARNATAKA-TAMIL NADU, INTERCOOPERATION, HAJDARABAD, LISTOPAD 2005.

→ Narzędzie monitoringu i ewaluacji 2: Lista kontrolna monitoringu i ewaluacji

Lista kontrolna	Tak/Nie	Uwagi
Czy projekt/program obejmuje plan monitoringu i ewaluacji?	☐ ☐	
Czy plan monitoringu i ewaluacji uwzględnia pomiar postępu lub regresu w realizacji określonych praw?	☐ ☐	
Czy plan monitoringu i ewaluacji uwzględnia pomiar zakresu, w jakim zwiększyły się zdolności do wypełniania obowiązków i realizacji zobowiązań przez podmioty odpowiedzialne?	☐ ☐	
Czy plan monitoringu i ewaluacji uwzględnia pomiar zakresu, w jakim zwiększyły się zdolności do domagania się i/lub działania na rzecz swych praw przez posiadaczy praw?	☐ ☐	
Czy plan monitoringu i ewaluacji uwzględnia pomiar zakresu oddziaływania działania rozwojowego na wszystkich interesariuszy z całego spektrum podgrup dotkniętych problemem, w tym mniejszości?	☐ ☐	

→ Narzędzie monitoringu i ewaluacji 2: Lista kontrolna monitoringu i ewaluacji

Lista kontrolna	Tak/Nie	Uwagi
Czy plan monitoringu i ewaluacji uwzględnia pomiar zakresu odmienności oddziaływania interwencji rozwojowych na kobiety i mężczyzn?	☐ ☐	
Czy monitoring i ewaluacja zostały przeprowadzone przy użyciu narzędzi partycypacyjnych?	☐ ☐	

2.5 Narzędzia do włączenia grup szczególnie wrażliwych

Tak jak zaznaczono przy okazji omawiania narzędzia programowania 3 (ocena wrażliwości), społeczności docelowe rzadko są jednorodne. Zwykle składają się z wielu rozmaitych grup, które często mają specyficzne potrzeby i są w różnym stopniu reprezentowane politycznie. Mianem grup szczególnie wrażliwych zazwyczaj określa się grupy, które w danej sytuacji stoją w obliczu konkretnych zagrożeń, są wykluczone z pełnego uczestnictwa w życiu społecznym i politycznym lub mają do niego utrudniony dostęp i w rezultacie ich specyficzne potrzeby i prawa są powszechnie pomijane. Tak pojmowana wrażliwość jest

uzależniona od kontekstu i powinna być oceniana w zależności od konkretnego przypadku. Niemniej jednak można wyodrębnić pewne grupy osób często uznawane za szczególnie wrażliwe, tj.: kobiety, dzieci, osoby dotknięte niepełnosprawnością i mniejszości.

Przy omawianiu poszczególnych narzędzi starano się zachęcać do włączania grup szczególnie wrażliwych we wszystkie etapy procesu tworzenia polityki i opracowywania programów rozwojowych. Żeby się jednak upewnić, że grupy te w pełni włączono zarówno na poziomie planowania, jak i wdrażania programów/projektów rozwojowych, należy skorzystać z poniższych wskazówek. Zostały one opracowane przede wszystkim z myślą o mniejszościach, które zwykle pomija się w działaniach rozwojowych. Wskazówki można jednak dostosować tak, by w razie potrzeby wspierały również integrację innych grup szczególnie wrażliwych.

→ Narzędzie służące do włączenia grup szczególnie wrażliwych (mniejszości) 1: Wskazówki

Dokumenty wchodzące w skład Country Assessment [Country Assessment documents]	<ul style="list-style-type: none"> ● Przeprowadzenie analizy sytuacji mniejszości. ● Zapewnienie obecności specjalistów ze strony mniejszości oraz rzeczników ze strony rządowej i sektora organizacji społeczeństwa obywatelskiego. ● Włączenie danych statystycznych dotyczących mniejszości do Country Assessment. ● Upewnienie się, że mniejszości zostały uwzględnione w całym Country Assessment, a nie tylko w przeglądzie demograficznym. ● Włączenie analizy zagadnień o szczególnym znaczeniu dla mniejszości (wolności religijnej, prawa do niedyskryminacji, prawa do tożsamości kulturowej, dostępu do wymiaru sprawiedliwości, dostępu do edukacji, prawa do uczestnictwa w życiu publicznym itp.).
Krajowy dokument strategiczny	<ul style="list-style-type: none"> ● Włączenie działań służących wzmocnieniu zdolności instytucjonalnych administracji rządowej w zakresie pracy nad zagadnieniami dotyczącymi mniejszości. ● Upewnienie się, że krajowy dokument strategiczny wyraźnie identyfikuje określone mniejszości i uwzględnia konkretne przeszkody, jakim muszą stawić czoło, odróżniając je od innych grup szczególnie wrażliwych. ● Zidentyfikowanie mniejszości jako beneficjentów programów rozwojowych. ● Upewnienie się, że do organizacji i mediów reprezentujących mniejszości docierają zaproszenia do składania wniosków w konkursach na dofinansowanie projektów rozwojowych. ● Upewnienie się, że zakres kompetencji obsadzanych stanowisk pracy obejmuje wymagania dotyczące wyczulenia na kwestie kulturowe i niedyskryminacji, a także że istnieją zachęty dla osób z grup mniejszościowych do aplikowania na te stanowiska.

→ **Narzędzie służące do włączenia grup szczególnie wrażliwych (mniejszości) 1: Wskazówki**
(kontynuacja...)

<p>Wdrożenie</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Znalezienie partnerów wdrożeniowych z organizacji społeczeństwa obywatelskiego reprezentujących mniejszości. ● Zapewnienie, że zakres zadań związanych z wdrażaniem projektu obejmuje kryteria monitorujące jego wpływ na mniejszości. ● Włączenie danych i wskaźników odniesienia dla monitoringu i ewaluacji wpływu projektu na mniejszości.
<p>Raporty dotyczące realizacji milenijnych celów rozwoju</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Włączenie danych statystycznych uwzględniających podział ze względu na istotne z punktu widzenia mniejszości kryteria, pozwalających obserwować realizację celów milenijnych w odniesieniu do mniejszości. ● Włączenie analizy zagadnień o szczególnym znaczeniu dla mniejszości (np. wpływu charakterystycznego dla mniejszości trybu życia na środowisko; dyskryminacji w zakresie zatrudnienia lub dostępu do edukacji).
<p>Ewaluacja</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Zapewnienie, że szczegółowa specyfikacja warunków ewaluacji zawiera wkład ze strony interesariuszy reprezentujących mniejszości. ● Przekazanie konsultantom ds. ewaluacji kontaktów do organizacji społeczeństwa obywatelskiego reprezentujących dane mniejszości. ● Rozpowszechnianie zaproszeń do składania ofert na wykonanie ewaluacji wśród organizacji społeczeństwa obywatelskiego i w mediach reprezentujących mniejszości - w językach, którymi te mniejszości się posługują. ● Upewnienie się, że sprawozdania z ewaluacji uwzględniają wpływ na marginalizowane grupy mniejszościowe.
<p>Współdziałanie z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Informowanie mniejszości o proponowanych projektach dla ich regionów. ● Wsparcie organizacji społeczeństwa obywatelskiego reprezentujących mniejszości, by ich członkowie mogli uczestniczyć w działaniach skierowanych do organizacji społecznych (np. poprzez finansowanie podróży, materiały prasowe). ● Zapewnienie dostępności językowej: w zakresie minimalnym powinno obejmować podstawowe informacje w języku zainteresowanej mniejszości; publikowanie dokumentów w językach mniejszości w odniesieniu do projektów, które mogą na nie oddziaływać. ● Dostosowanie procesów partycypacyjnych, by zwiększyć i ułatwić udział mniejszości (np. dostępność językowa; dłuższy, bardziej elastyczny okres konsultacji; spotkania na terenie zamieszkiwanym przez mniejszość; poszanowanie dla tradycyjnego sposobu podejmowania decyzji przez społeczności mniejszościowe). ● Budowanie relacji przez udział w wydarzeniach organizowanych przez organizacje społeczeństwa obywatelskiego reprezentujące mniejszości. ● Przy ocenie potencjału organizacji społeczeństwa obywatelskiego badanie współdziałania danej organizacji z grupami mniejszościowymi (np. współpracy z organizacjami reprezentującymi mniejszości przy projektach, współpracy z personelem pochodzącym z grup mniejszościowych, możliwości komunikacji w języku mniejszości, polityki niedyskryminacji, monitoring oddziaływania na grupy mniejszościowe, wszelkich działań na terenach zamieszkiwanych przez mniejszości).

ŹRÓDŁO: NA PODSTAWIE: PROGRAM NARODÓW ZJEDNOCZONYCH DS. ROZWOJU, MARGINALISED MINORITIES IN DEVELOPMENT PROGRAMMING (RESOURCE GUIDE AND TOOLKIT), UNDP DEMOCRATIC GOVERNANCE GROUP, BUREAU FOR DEVELOPMENT POLICY, NOWY JORK 2010.

2.6 Narzędzia oceny projektów i programów

Wielu aktorów polityki rozwojowej nie angażuje się bezpośrednio w opracowywanie programów i projektów rozwojowych ani w ich wdrażanie. Działają przede wszystkim jako dawcy finansujący wybrane wnioski projektowe i programowe przygotowane przez partnerskie organizacje wdrożeniowe.

Dzieje się tak zwłaszcza w przypadku Cypru, który działa wyłącznie na zasadzie “współpracy delegowanej”, przez co cypryjska oficjalna pomoc rozwojowa jest przekazywana bezpośrednio w ramach programów i projektów wdrażanych przez inne podmioty.

W takiej sytuacji najistotniejszym zadaniem dawcy pomocy rozwojowej jest dokonanie oceny projektu, który ma być finansowany, a następnie jego monitorowanie i zewaluowanie (jeśli chodzi o monitoring i ewaluację, zob. podrozdział 2.4). Przejrzysta i spójna ocena projektu wymaga stworzenia znormalizowanego systemu, jasno określającego nadrzędne cele współpracy rozwojowej i szczegółowe kryteria wyboru projektów.

Celem zapewnienia, że wybrane projekty i programy należycie uwzględniają perspektywę praw człowieka, system oceny powinien bezpośrednio odwoływać się do HRBA i jej zasad.

Na poziomie praktycznym należy włączyć do procesu oceny listę kontrolną, którą przedstawia narzędzie oceny 1.

→ Narzędzie oceny 1: Lista kontrolna służąca do oceny projektu i programu

	Tak/Nie	Uwagi
Analiza sytuacyjna		
Czy program/projekt wiąże określone problemy rozwojowe z normami praw człowieka?	☐ ☐	
Czy w analizie sytuacyjnej jako źródło informacji uwzględnia się zalecenia organów traktatowych zajmujących się prawami człowieka?	☐ ☐	
Czy projekt/program identyfikuje podmioty odpowiedzialne i posiadaczy praw?	☐ ☐	
Czy projekt/program identyfikuje grupy szczególnie wrażliwe, w tym mniejszości, i bada przyczyny tej wrażliwości?	☐ ☐	
Czy projekt/program uwzględnia kompleksową analizę zdolności podmiotów odpowiedzialnych i posiadaczy praw odpowiednio do wypełniania obowiązków i domagania się praw?	☐ ☐	
Czy beneficjentów przedstawia się jako aktywnych partnerów czy jako biernych biorców?	☐ ☐	
Czy projekt/program bierze pod uwagę odmienne potrzeby kobiet i mężczyzn?	☐ ☐	
Działania		
Czy proponowane działania uwzględniają kwestię zidentyfikowanej luki potencjału jako priorytetową?	☐ ☐	
Czy działania odnoszą się do strukturalnych przyczyn nierealizowania praw człowieka?	☐ ☐	
Czy proponowane działania uwzględniają odmienne potrzeby kobiet i mężczyzn? Jeśli tak, w jaki sposób?	☐ ☐	
Czy proponowane działania uwzględniają konkretne przyczyny sytuacji, w jakiej znajdują się zidentyfikowane grupy szczególnie wrażliwe?	☐ ☐	

→ **Narzędzie oceny 1:** Lista kontrolna służąca do oceny projektu i programu (*kontynuacja...*)

	Tak/Nie	Uwagi
<i>Monitoring i ewaluacja</i>		
Czy plan projektu uwzględnia monitoring?	☐	
Jeśli tak, to czy przewiduje metody partycypacyjne?	☐	
Czy wskaźniki służące do ewaluacji dokonują oceny: 1) wypełniania obowiązków lub realizacji zobowiązań podmiotów odpowiedzialnych; 2) postępu lub regresu w realizacji określonych praw; 3) zmian w stosunkach władzy; 4) udziału interesariuszy we wdrażaniu projektu?	☐	

3

Możliwości wdrożenia perspektywy praw człowieka w programach i polityce rozwoju na Cyprze, Węgrzech i w Polsce

Niniejszy rozdział dotyczy trzech nowych państw członkowskich UE sprawujących Prezydencję w Radzie Unii Europejskiej w latach 2011–2012, a mianowicie Cypru, Węgier i Polski. Zawiera on przegląd polityki i procesów tworzenia programów zarządzania oficjalną pomocą rozwojową, a jego celem jest wskazanie punktów wyjścia pozwalających włączyć w nie perspektywę praw człowieka.

3.1 Cypr

Ramy polityczne i prawne

Uwarunkowania instytucjonalne

Cypryjską oficjalną pomocą rozwojową zarządza kilka różnych organów. Za decyzje polityczne i instytucjonalne, a także za wyznaczanie celów oficjalnej pomocy rozwojowej odpowiada Organ ds. Koordynacji Politycznej, w którego skład wchodzi minister spraw zagranicznych, minister finansów oraz stały sekretarz Biura Planowania. Wsparcia ma mu udzielać Organ Konsultacyjny – forum dyskusyjne wysuwające sugestie polityczne i techniczne. W skład Organu Konsultacyjnego powinni wchodzić różni interesariusze, w tym przedstawiciele ministerstw oraz organizacji pozarządowych.³⁵ Instytucja ta wydaje się jednak nie działać sprawnie i organizacje pozarządowe nie zostały oficjalnie włączone w proces kształtowania polityki i programów rozwojowych na Cyprze.³⁶

Poza tymi dwoma organami za zwiększanie świadomości społecznej, stosunki z organizacjami międzynarodowymi oraz innymi krajami, a także za reprezentowanie kraju odpowiada Departament ds. Współpracy Rozwojowej w cypryjskim MSZ. Wdrażaniem jak i pracą nad zaleceniami politycznymi, wyborem projektów i programów, które będą wspierane w ramach współpracy delegowanej, a także przygotowaniem sprawozdań zajmuje się odrębna jednostka – Biuro Planowania.

Stan obecny

Cypryjskiej współpracy na rzecz rozwoju nie reguluje obecnie żadna oficjalna polityka ani strategia. Do chwili opracowania niniejszego poradnika (maj 2011) poprzednia Średniookresowa strategia na rzecz oficjalnej pomocy rozwojowej, obejmująca lata 2006–2010, nie została ani zaktualizowana, ani zastąpiona przez żadną inną.

Nadchodzące procesy i punkty wyjścia

- *Praca nad nową polityką oficjalnej pomocy rozwojowej*
W tej chwili cypryjska współpraca rozwojowa odbywa się w politycznej próżni. Dlatego nieodzwonne jest, żeby prace nad nową strategią oficjalnej pomocy rozwojowej rozpoczęły się tak szybko, jak to tylko możliwe. Proces ten będzie stanowił ważny punkt wyjścia dla pełnego włączenia perspektywy praw człowieka w ramy polityczne cypryjskiej pomocy rozwojowej.

Proces opracowywania i wdrażania programów

Cypr świadczy oficjalną pomoc rozwojową przy wykorzystaniu różnych mechanizmów, w tym poprzez wpłaty do programów zarządzanych przez Komisję Europejską, pomoc humanitarną oraz współpracę delegowaną. Koncepcja współpracy delegowanej, wprowadzona w 2006 roku, obejmuje przekazywanie środków innym agencjom rozwojowym, takim jak agencje państw członkowskich UE lub organizacje międzynarodowe, na wdrażanie projektów i programów dotyczących kwestii i w krajach będących wspólnym przedmiotem zainteresowania. Z tego też powodu Cypr nie prowadzi obecnie samodzielnie żadnych projektów i programów pomocowych ani nimi bezpośrednio nie zarządza.

Uwarunkowania instytucjonalne

Jak wspomniano powyżej, za wdrażanie pomocy rozwojowej, przygotowywanie budżetów i sprawozdawczość odpowiada Biuro Planowania.

Ponadto podmiotami wdrażającymi działania pomocowe finansowane przez innych aktorów polityki

rozwojowej, takich jak Komisja Europejska, są na Cyprze greckie i tureckie organizacje społeczeństwa obywatelskiego. Opracowują one propozycje projektów i programów, które przedkładają dawcom pomocy, a gdy te zostaną przyjęte, realizują je potem w krajach trzecich. Ich działalność stanowi ważny punkt wyjścia dla włączenia HRBA w pomoc rozwojową (zob. poniżej „Nadchodzące procesy i punkty wyjścia”).

Stan obecny

W ramach współpracy delegowanej nie istnieją obecnie żadne formalne narzędzia pozwalające dokonać wyboru projektów i programów rozwojowych. To oznacza, że proces wyboru jest nieprzejrzysty i niesie ze sobą ryzyko, że działania pomocowe będą fragmentaryczne, podejmowane *ad hoc*.

Nadchodzące procesy i punkty wyjścia

- *Opracowanie znormalizowanych narzędzi do oceny projektów i programów pomocowych w ramach współpracy delegowanej*
Podstawowym mechanizmem świadczenia przez Cypr pomocy rozwojowej jest współpraca delegowana. Aby takie podejście nie skutkowało rozdrobnieniem działań pomocowych i ich doraźnym charakterem, należy stworzyć formalne i skuteczne narzędzia wyboru wspieranych projektów i programów. Proces opracowywania odpowiednich narzędzi oceny może stanowić znakomitą okazję do włączenia zasad HRBA w działania na rzecz rozwoju, co powinno przyczynić się do poprawy spójności, przejrzystości i skuteczności cypryjskiej pomocy rozwojowej.
- *Rozwijanie i wdrażanie projektów i programów rozwojowych finansowanych przez innych dawców*
Wiele cypryjskich organizacji społeczeństwa obywatelskiego z powodzeniem opracowuje i wdraża projekty i programy rozwojowe finansowane przez dawców innych niż krajowy rząd (np. przez Komisję Europejską). Stanowi to dobry punkt wyjścia dla włączenia HRBA w ich działania.

3.2 Węgry

Ramy polityczne i prawne

Uwarunkowania instytucjonalne

Za planowanie i koordynację węgierskiej międzynarodowej pomocy rozwojowej odpowiada Departament Międzynarodowej Współpracy na rzecz Rozwoju w Ministerstwie Spraw Zagranicznych Republiki Węgierskiej. Międzyresortowy Komitet ds. Międzynarodowej Współpracy na rzecz Rozwoju pod przewodnictwem

ministra spraw zagranicznych ustala geograficzne i tematyczne priorytety węgierskiej pomocy rozwojowej w formie uchwał. Dobrym przykładem jest Uchwała 1/2003, która obejmuje wykaz krajów partnerskich i sektorów będących przedmiotem zainteresowania węgierskiej polityki rozwojowej.³⁷ Komitet wspomaga Społeczna Rada Konsultacyjna (CAB), w skład której wchodzi przedstawiciele węgierskiego MSZ, partii politycznych, związków zawodowych, stowarzyszeń pracodawców, wspólnot akademickich, organizacji pozarządowych oraz niezrzeszeni specjaliści. Członkiem rady jest także pozarządowa organizacja rozwojowa (NGDO) Platform Hand. CAB:

„służy jako łącznik między rządem i jego działalnością w zakresie międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju z jednej strony a sektorem prywatnym, organizacjami społecznymi i opinią publiczną z drugiej. Ministerstw Spraw Zagranicznych powołało CAB w celu zwiększenia publicznego poparcia dla pomocy rozwojowej oraz jej przejrzystości, bez których działalność ta nie mogłaby być skuteczna”.³⁸

Obecne ramy polityczne i prawne

W chwili opracowywania niniejszego poradnika (maj 2011) Węgry nie miały oficjalnie zatwierdzonej polityki ani strategii rozwojowej. Kluczowe zasady węgierskiego podejścia do oficjalnej pomocy rozwojowej zostały zawarte w Dokumencie strategicznym (ang. Concept Paper) zatwierdzonym oficjalnie przez rząd w 2001 roku oraz Strategii stosunków zewnętrznych (2008).³⁹ Strategia ta ujmuje współpracę na rzecz rozwoju jako zasadniczy element węgierskich stosunków zagranicznych. Została zatwierdzona przez Międzyresortowy Komitet ds. Międzynarodowej Współpracy na rzecz Rozwoju w Uchwale 1/2008.⁴⁰

Prace nad projektem ustawy o współpracy na rzecz rozwoju rozpoczęły się w 2007 roku, ale nadal nie zostały jeszcze ukończone. Wydaje się, że nie ma żadnego konkretnego terminu opracowania i przyjęcia ustawy.

Nadchodzące procesy i punkty wyjścia

- *Projekt Strategii na rzecz rozwoju międzynarodowego, który ma zostać sporządzony w drugiej połowie 2011 roku*
Departament Międzynarodowej Współpracy na rzecz Rozwoju zapowiedział opracowanie nowej strategii. Jej tworzenie ma się rozpocząć w drugiej połowie 2011 roku. Jest to ważny punkt wyjścia dla wszechstronnego wprowadzenia perspektywy praw człowieka jako podstawy węgierskiej współpracy na rzecz rozwoju. Solidne umocowanie HRBA w ramach strategii ułatwi włączenie praw człowieka do głównego nurtu wdrażania węgierskiej pomocy rozwojowej.

- *Prace nad ustawą o współpracy na rzecz rozwoju*
Choć nie jest jasne, na jakim etapie znajdują się prace nad ustawą o współpracy na rzecz rozwoju, fakt, że nadal pozostaje ona w fazie projektu, stanowi sprzyjającą okoliczność do włączenia HRBA jako optyki dla węgierskiej pomocy rozwojowej.

Proces opracowywania i wdrażania programów

Węgry świadczą oficjalną pomoc rozwojową przy wykorzystaniu różnych mechanizmów, w tym poprzez umarzanie zadłużenia oraz pomoc humanitarną i wielostronną. Niniejszy rozdział dotyczy wyłącznie dwustronnej pomocy rozwojowej.

Uwarunkowania instytucjonalne

Głównym organem odpowiedzialnym za planowanie i zarządzanie działaniami w zakresie współpracy na rzecz rozwoju międzynarodowego jest Departament Międzynarodowej Współpracy na rzecz Rozwoju węgierskiego MSZ. Poza wspomnianymi funkcjami politycznymi departament odpowiada również za opracowywanie projektów strategii krajowych. Od 2007 roku opracował pięć strategii obejmujących następujące państwa: Bośnię i Hercegowinę, Mołdawię, Autonomię Palestyńską, Serbię i Wietnam. Wydaje się, że w swej obecnej formie strategie te nie obejmują systematycznej analizy krajów partnerskich zgodnie z zasadami HRBA. Departament zamierza jednak dalej nad nimi pracować, gdy tylko zostanie ukończony nowy dokument o charakterze nadrzędnym, tj. Strategia współpracy na rzecz rozwoju.

Jeśli chodzi o konkretne programy i projekty rozwojowe oraz ich wdrażanie, rola departamentu ogranicza się do wyboru programów/projektów i podmiotów je wdrażających oraz do nadzoru nad realizacją. Obecnie tworzeniem i realizacją programów/projektów zajmują się publiczne i prywatne spółki oraz organizacje pozarządowe.

Z tych względów kluczową funkcją departamentu w kontekście opracowywania programów/projektów rozwojowych i ich wdrażania jest: 1) wybór projektów i programów, 2) ich monitorowanie i ewaluacja, a także 3) dostarczenie podmiotom wdrażającym wytycznych i narzędzi przydatnych w tworzeniu i realizacji dobrych programów/projektów zgodnie z zasadami węgierskiej współpracy na rzecz rozwoju.

Obecne narzędzia

Departament Międzynarodowej Współpracy na rzecz Rozwoju opracował niedawno znormalizowany szablon do oceny i wyboru programów i projektów, nie został on jednak jeszcze opublikowany. Stworzenie tego szablonu stanowi ważny krok w kierunku spójnego i przejrzystego procesu selekcji.

Wydaje się, że nie ma żadnego kompleksowego pakietu wytycznych i narzędzi przydatnych do tworzenia programów rozwojowych opracowanego przez departament dla podmiotów wdrażających.

Nadchodzące procesy i punkty wyjścia

- *Opracowanie nowych strategii krajowych*
To zadanie będzie stanowiło znakomitą okazję do włączenia HRBA, dzięki czemu strategie będą nie tylko zgodne z wymogami międzynarodowymi i unijnymi, lecz również bardziej spójne, skoncentrowane i w rezultacie skuteczniejsze.
- *Lista kontrolna do oceny projektów i programów*
Stworzenie takiej listy to ważny krok w kierunku bardziej jednolitego i przejrzystego systemu wyboru programów i projektów rozwojowych. Fakt, że lista kontrolna już istnieje, stanowi dobry punkt wyjścia dla HRBA – można ją albo zweryfikować pod kątem perspektywy praw człowieka albo też dodać do niej załącznik. Wybór programów i projektów przebiegałby wówczas zgodnie z HRBA, a tym samym z wymogami międzynarodowymi i unijnymi.
- *Opracowanie kompleksowych wytycznych i narzędzi dla agencji wdrożeniowych*
Opracowaniu listy kontrolnej do oceny programów i projektów rozwojowych powinny towarzyszyć konkretne wytyczne i narzędzia pomagające podmiotom wdrażającym tworzyć programy/projekty odpowiadających wymogom departamentu. Taki “pakiet” stwarzałby znakomitą okazję do włączenia narzędzi zgodnych z HRBA.
- *Wnioski o finansowanie składane przez organizacje pozarządowe*
Ponieważ głównymi partnerami przy tworzeniu i wdrażaniu programów i projektów z zakresu współpracy na rzecz rozwoju są organizacje pozarządowe, to one właśnie mogą odegrać zasadniczą rolę we włączaniu perspektywy praw człowieka do działań rozwojowych. Z tej też przyczyny każdy wniosek o finansowanie ze strony organizacji pozarządowych stanowi ważny punkt wyjścia dla skutecznego włączenia HRBA w węgierską współpracę na rzecz rozwoju.

3.3 Polska

Ramy polityczne i prawne

Uwarunkowania instytucjonalne

Polską współpracą na rzecz rozwoju zarządza nowo powołany pion Ministerstwa Spraw Zagranicznych, złożony z Departamentu Współpracy Rozwojowej oraz Departamentu Wdrażania Programów Rozwojowych. Pierwszy odpowiada za politykę rozwojową i planowanie działań w zakresie współpracy na rzecz rozwoju, w tym za wyznaczenie geograficznych i tematycznych priorytetów oraz podział funduszy. Drugi zajmuje się wdrażaniem dwustronnych programów rozwojowych, głównie za pośrednictwem wyłonionych w drodze konkursów podmiotów wdrażających, a niekiedy także samodzielnie.

Stan obecny

Obecna oficjalna strategia polskiej współpracy rozwojowej została przyjęta w 2003 roku. Strategia polskiej współpracy na rzecz rozwoju⁴¹ jest pierwszym dokumentem, który pokrótce przedstawia strategiczne cele i priorytety, zadania i spodziewane rezultaty polskiej współpracy na rzecz rozwoju. Obecnie trwają prace nad projektem nowego programu wieloletniego (zob. „Nadchodzące procesy i punkty wyjścia” poniżej).

Ponadto rozpoczął się proces przyjmowania szczegółowych ram prawnych dla polskiej współpracy na rzecz rozwoju. Na początku 2011 roku przyjęto założenia projektu Ustawy o współpracy rozwojowej. Posłużą one jako podstawa dla projektu ustawy, który ma zostać przedstawiony Radzie Ministrów jeszcze w 2011 roku.

Nadchodzące procesy i punkty wyjścia

- *Prace nad wieloletnim programem polskiej współpracy na rzecz rozwoju*
Departament Współpracy Rozwojowej jest w trakcie opracowywania wieloletniego programu polskiej współpracy na rzecz rozwoju. Prace nad projektem rozpoczęto już podczas pisania niniejszego poradnika (maj 2011), przy czym mają one charakter nadzwyczaj przejrzysty i partycypacyjny. Proces tworzenia programu stanowi znakomitą okazję do jednoznacznego włączenia perspektywy praw człowieka jako nadrzędnej optyki polskiej współpracy na rzecz rozwoju. Wszyscy interesariusze zaangażowani w ten proces, a zwłaszcza pozarządowe organizacje rozwojowe (NGDO) i sam departament, mają tutaj do odegrania istotną rolę.
- *Projekt Ustawy o współpracy rozwojowej*
Te uregulowania prawne są ważne pod wieloma względami, określają bowiem jednoznacznie podstawy

prawne dla finansowania polskiej pomocy rozwojowej i zarządzania nią. Chociaż z natury rzeczy ustawa będzie dość szeroko i ogólnie ujmowała istotne kwestie, niemniej ważne jest, aby włączenie praw człowieka do głównego nurtu polityki i programów rozwojowych zostało w niej zapisane jako fundamentalna zasada polskiej pomocy rozwojowej.

Proces opracowywania i wdrażania programów

Polska świadczy oficjalną pomoc rozwojową przy wykorzystaniu różnych mechanizmów, w tym w formie umarzania zadłużenia oraz pomocy humanitarnej i wielostronnej. Niniejszy rozdział dotyczy wyłącznie dwustronnej pomocy rozwojowej.

Uwarunkowania instytucjonalne

Dwustronną pomocą rozwojową zarządza Departament Wdrażania Programów Rozwojowych wspólnie z polskimi placówkami dyplomatycznymi w krajach-biorcach pomocy. Departament ogłasza konkursy na projekty, opierając się na rocznych programach opracowanych przez Departament Współpracy Rozwojowej, które przedstawiają w ogólnym zarysie nadrzędną perspektywę rozwojową i dostarczają informacji na temat krajów i sektorów priorytetowych w danym roku. Programy roczne obejmują również informacje na temat pomocy wielostronnej.

Większość projektów rozwojowych jest opracowywana i wdrażana bezpośrednio przez polskie placówki dyplomatyczne (35% w 2009 roku), polskie organizacje pozarządowe (32% w 2009 roku) oraz jednostki samorządu terytorialnego (26% w 2009 roku).⁴² Dlatego MSZ pełni funkcję podwójną: 1) kieruje programami rozwojowymi i ich wdrażaniem za pośrednictwem swoich placówek, a także 2) dokonuje wyboru i oceny projektów i programów wdrażanych przez organizacje pozarządowe oraz jednostki samorządu terytorialnego.

Stan obecny

Departament Wdrażania Programów Rozwojowych stosuje różne narzędzia i systemy oceny propozycji projektów. Narzędzia te nie są ustandaryzowane i nie uwzględniają HRBA jako zasadniczej lub pomocniczej metody skutecznego opracowywania i wdrażania programów i projektów rozwojowych. Wydaje się też, że nie ma kompleksowych wytycznych dla podmiotów wdrażających (czy będą to polskie placówki dyplomatyczne, organizacje pozarządowe, czy jednostki samorządu terytorialnego), które wspierałyby prace nad programami i projektami rozwojowymi oraz ich wdrażanie zgodne z zasadami polskiej pomocy.⁴³

Nadchodzące procesy i punkty wyjścia

- *Roczne programy współpracy rozwojowej*
O ile wieloletnia strategia tego nie zmieni, roczne programy rozwojowe stwarzają możliwość wyraźnego włączenia HRBA jako nadrzędnej perspektywy polskiej pomocy.
- *Programy i projekty opracowywane przez polskie placówki dyplomatyczne*
Ten proces stanowi znakomitą okazję do wszechstronnego zastosowania HRBA do całego procesu programowania, począwszy od koncepcji programu aż po ewaluację. Pozwala nie tylko poprawić koncentrację i zwiększyć skuteczność polskiej pomocy dwustronnej, ale też stworzy możliwość do zaprezentowania najlepszych praktyk innym partnerom wdrożeniowym, a przez to również przyczyni się do wzmocnienia ich zdolności instytucjonalnych.
- *Ocena propozycji projektów/programów*
Ocena propozycji projektów i programów jest procesem o zasadniczym znaczeniu, pozwalającym zapewnić kontrolę nad jakością i spójnością pomocy dwustronnej. Należy ją prowadzić konsekwentnie i

systematycznie. Stanowi istotny punkt wyjścia umożliwiający włączenie HRBA.

- *Opracowanie kompleksowych wytycznych i narzędzi dla wdrożeniowych podmiotów wdrażających*
Opracowaniu systemu oceny projektów i programów zgodnego z HRBA powinny towarzyszyć konkretne wytyczne i narzędzia wspierające tworzenie przez podmioty wdrażające projektów i programów dostosowanych do wymogów MSZ. Taki “pakiet” stwarzałby znakomitą okazję do włączenia narzędzi zgodnych z HRBA.
- *Wnioski o finansowanie składane przez organizacje pozarządowe*
Ponieważ głównymi partnerami przy tworzeniu i wdrażaniu programów i projektów z zakresu współpracy na rzecz rozwoju są organizacje pozarządowe, to one właśnie mogą odegrać zasadniczą rolę we włączaniu perspektywy praw człowieka do działań rozwojowych. Z tej też przyczyny każdy wniosek o finansowanie ze strony organizacji rozwojowych stanowi ważny punkt wyjścia dla skutecznego włączenia HRBA w polską współpracę na rzecz rozwoju.

4 Zalecenia dla aktorów polityki rozwojowej na Cyprze, Węgrzech i w Polsce

4.1 Zalecenia dla aktorów polityki rozwojowej na Cyprze

Punkt wyjścia 1. Praca nad nową polityką oficjalnej pomocy rozwojowej

Zalecenia dla decydentów

Organ ds. Koordynacji Politycznej powinien:

- Zapewnić, że Organ Konsultacyjny zacznie funkcjonować sprawnie i włączy w swoje działania wszystkich interesariuszy, w tym organizacje pozarządowe.
- Zalecić Organowi Konsultacyjnemu, by razem z (odpowiednio) Biurem Planowania i Ministerstwem Spraw Zagranicznych rozpoczął prace nad projektem nowej polityki oficjalnej pomocy rozwojowej.
- Zapewnić, że prace nad projektem będą w istotny sposób uwzględniały wszystkich interesariuszy, w tym wszystkie zainteresowane organizacje społeczeństwa obywatelskiego.
- Zapewnić, że polityka rozwojowa będzie się opierała na zasadach HRBA w odniesieniu do procesu programowania.
- Określić wyraźny termin ukończenia prac nad projektem i przyjęcia nowej polityki

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie polityki rozwojowej 2: Lista kontrolna HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych.
- Dokument programowy *The Human Rights-based Approach: A More Effective Framework for International Development Policies in New EU Member States* (MRG, Londyn 2011).

Organ Konsultacyjny (razem z – odpowiednio – Biurem Planowania i Ministerstwem Spraw Zagranicznych) powinien:

- Zainicjować partycypacyjny proces prac nad projektem cypryjskiej strategii/polityki oficjalnej pomocy rozwojowej:

- włączyć interesariuszy na wszystkich etapach tworzenia polityki, w tym na etapie identyfikacji obszarów i krajów priorytetowych, a także określania wiodących zasad i wartości;
- na początku prac nad projektem zapoznać wszystkich interesariuszy z planowanym terminem ich zakończenia i przyjęcia nowej polityki oraz go dotrzymać.
- Wykorzystać HRBA jako podstawę do prac nad projektem polityki poprzez pogrupowanie i przeanalizowanie priorytetów rozwojowych i praw człowieka (narzędzie polityki rozwojowej 1).
- Wykorzystać listę kontrolną HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych (narzędzie polityki rozwojowej 2), żeby sprawdzić, czy i w jakim stopniu polityka rozwojowa uwzględnia perspektywę praw człowieka.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie polityki rozwojowej 1: Priorytety rozwojowe a prawa człowieka.
- Narzędzie polityki rozwojowej 2: Lista kontrolna HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych.

Zalecenia dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego

- Zaapelowanie do rządu, żeby rozpoczął partycypacyjne prace nad projektem polityki rozwojowej.
- Zaapelowanie do członków parlamentu, by wezwali rząd do rozpoczęcia prac nad projektem polityki rozwojowej.
- Możliwie wszechstronna koordynacja wkładu organizacji społeczeństwa obywatelskiego w tę politykę przez: 1) zwoływanie spotkań wszystkich zainteresowanych organizacji społeczeństwa obywatelskiego i 2) przeprowadzenie odrębnej analizy priorytetów i praw człowieka przez organizacje społeczne przed rozpoczęciem oficjalnej analizy przy udziale rządu.
- Zgłoszenie uwag do różnych wersji projektowanej polityki przy wykorzystaniu listy kontrolnej HRBA w

odniesieniu do strategii rozwojowych (narzędzie polityki rozwojowej 2).

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie polityki rozwojowej 1: Priorytety rozwojowe a prawa człowieka.
- Narzędzie polityki rozwojowej 2: Lista kontrolna HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych.

Punkt wyjścia 2. Opracowanie zestandaryzowanych narzędzi do oceny projektów i programów pomocowych w ramach współpracy delegowanej

Zalecenia dla decydentów

Organ ds. Koordynacji Politycznej powinien:

- Za pośrednictwem Organu Konsultacyjnego zalecić, by Biuro Planowania opracowało zestandaryzowane, zgodne z HRBA narzędzia do oceny projektów i programów w ramach współpracy delegowanej.

Zalecenia dla personelu technicznego

Biuro Planowania powinno:

- Zainicjować partycypacyjny proces identyfikacji nadrzędnych kryteriów wyboru projektów i programów oraz partnerów je wdrażających w ramach współpracy delegowanej.
- Opublikować kryteria na swojej stronie internetowej.
- Rozpocząć partycypacyjny proces opracowania zestandaryzowanej listy kontrolnej do wyboru projektów i programów finansowanych w ramach współpracy delegowanej.
- Zapewnić, że lista taka będzie uwzględniała zasady HRBA dzięki wykorzystaniu sugestii uzyskanych za pośrednictwem list kontrolnych w odniesieniu do strategii politycznych i procesu programowania.
- Opublikować listę kontrolną na swojej stronie internetowej.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie oceny 1: Lista kontrolna służąca do oceny projektów i programów.

Zalecenia dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego

- Zaapelowanie do rządu, żeby w wyniku procesu partycypacyjnego opracował zestandaryzowany projekt listy kontrolnej do oceny projektów i programów rozwojowych.
- Możliwie wszechstronna koordynacja wkładu organizacji społeczeństwa obywatelskiego w prace nad

listą kontrolną, w tym określenie nadrzędnych kryteriów wyboru, przez: 1) zwoływanie spotkań wszystkich zainteresowanych organizacji społecznych i 2) stworzenie sugerowanej listy kontrolnej do oceny projektów i programów przed rozpoczęciem oficjalnych prac z udziałem partnerów rządowych.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie oceny 1: Lista kontrolna służąca do oceny projektów i programów.

Punkt wyjścia 3. Przygotowanie i wdrażanie projektów i programów finansowanych przez innych dawców

Zalecenia dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego

- Wykorzystanie HRBA w pracy nad propozycjami projektów i programów poprzez zastosowanie analizy sytuacyjnej, matrycy logicznej i partycypacyjnych metod monitorowania i ewaluacji zgodnych z perspektywą praw człowieka.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzia programowania 1–8.
- Narzędzie partycypacji 1.
- Narzędzia monitoringu i ewaluacji 1 i 2.

4.2 Zalecenia dla aktorów polityki rozwojowej na Węgrzech

Punkt wyjścia 1. Projekt Strategii na rzecz rozwoju międzynarodowego, który ma zostać opracowany w drugiej połowie 2011 roku

Zalecenia dla decydentów

- Rozpoczęcie prac nad projektem węgierskiej strategii na rzecz rozwoju międzynarodowego:
 - zapoznanie wszystkich interesariuszy na początku prac nad projektem z planowanym terminem ich zakończenia prac nad projektem i i przyjęcia nowej strategii oraz jego dotrzymanie;
 - włączenie interesariuszy na wszystkich etapach tworzenia polityki, w tym na etapie identyfikacji obszarów i krajów priorytetowych, a także określania wiodących zasad i wartości.

- Wykorzystanie HRBA jako podstawy do prac nad projektem polityki poprzez pogrupowanie i przeanalizowanie priorytetów rozwojowych i praw człowieka (narzędzie polityki rozwojowej 1).
- Wykorzystanie listy kontrolnej HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych (narzędzie polityki rozwojowej 2), żeby sprawdzić, czy i w jakim stopniu polityka rozwojowa uwzględnia perspektywę praw człowieka.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie polityki rozwojowej 1: Priorytety rozwojowe a prawa człowieka.
- Narzędzie polityki rozwojowej 2: Lista kontrolna HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych.

Zalecenia dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego

- Zaaapelowanie do rządu, żeby rozpoczął partycypacyjne prace nad projektem polityki rozwojowej.
- Zaaapelowanie do członków parlamentu, by wezwali rząd do rozpoczęcia prac nad projektem polityki rozwojowej.
- Możliwie wszechstronna koordynacja wkładu organizacji społeczeństwa obywatelskiego w tę politykę przez: 1) zwoływanie spotkań wszystkich zainteresowanych organizacji społecznych i 2) przeprowadzenie odrębnej analizy priorytetów i praw człowieka przez organizacje społeczne przed rozpoczęciem oficjalnej analizy przy udziale rządu.
- Zgłoszenie uwag do różnych wersji projektowanej polityki przy wykorzystaniu listy kontrolnej HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych (narzędzie polityki rozwojowej 2).

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie polityki rozwojowej 1: Priorytety rozwojowe a prawa człowieka (do sporządzenia wewnętrznej mapy przez organizacje społeczeństwa obywatelskiego).
- Narzędzie polityki rozwojowej 2: Lista kontrolna HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych jako podstawa do analizy projektu polityki.

Punkt wyjścia 2. Prace nad ustawą o współpracy na rzecz rozwoju

Zalecenia dla decydentów

- Określenie wyraźnego terminu ukończenia prac nad ustawą o współpracy rozwojowej i jej przyjęcia.

- Uwzględnienie w ustawie odniesienia do HRBA jako jednej z zasad węgierskiej współpracy na rzecz rozwoju oraz praw człowieka jako istotnego zagadnienia przekrojowego.

Zalecenia dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego

- Zaaapelowanie do rządu, żeby określił i podał do wiadomości publicznej termin zakończenia prac nad ustawą o współpracy na rzecz rozwoju i jej przyjęcia.
- Zaaapelowanie do rządu, żeby rozpoczął partycypacyjne prace nad projektem ustawy.
- Zaaapelowanie do członków parlamentu, by wezwali rząd do rozpoczęcia prac nad projektem ustawy.
- Możliwie wszechstronna koordynacja wkładu organizacji społeczeństwa obywatelskiego w prace nad ustawą poprzez zwoływanie spotkań wszystkich zainteresowanych organizacji społecznych i uzgodnienia kluczowych zagadnień, które należy włączyć do ustawy, w tym również perspektywy praw człowieka.

Punkt wyjścia 3. Opracowanie nowych strategii krajowych

Zalecenia dla decydentów

- Zalecenie personelowi technicznemu, by stosował HRBA przy pracach nad nowymi strategiami krajowymi.
- Określenie mechanizmu zapewniania jakości w celu sprawdzenia zgodności strategii z HRBA.
- Zapewnienie, że proces prac nad projektem należycie uwzględnia wszystkich interesariuszy.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie polityki rozwojowej 2: Lista kontrolna HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych.

Zalecenia dla personelu technicznego

- Sporządzenie analizy priorytetów i praw człowieka (narzędzie polityki rozwojowej 1) na początku pracy nad strategią.
- Zastosowanie kroków przedstawionych w ramach "Analizy sytuacyjnej", a przede wszystkim narzędzi programowania 1–6.
- Włączenie wszystkich interesariuszy do prac nad projektem

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie polityki rozwojowej 1: Priorytety rozwojowe a prawa człowieka.
- Narzędzia programowania 1–6.

Zalecenia dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego

- Zaapelowanie do rządu, żeby włączył organizację społeczeństwa obywatelskiego w prace nad krajowymi dokumentami strategicznymi.
- Możliwie wszechstronna koordynacja wkładu organizacji społeczeństwa obywatelskiego w poszczególne strategie.
- Zbadanie, w jakim stopniu HRBA zostało wykorzystane do opracowania krajowych dokumentów strategicznych, za pomocą list kontrolnych w odniesieniu do strategii rozwojowych i procesu tworzenia programu zaprezentowanych powyżej.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie polityki rozwojowej 2: Lista kontrolna HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych.
- Narzędzie programowania 8: Lista kontrolna procesu programowania.

Punkt wyjścia 4. Lista kontrolna do oceny projektów i programów

Zalecenia dla decydentów

- Zalecenie personelowi technicznemu, by opracował z udziałem wszystkich interesariuszy zestandaryzowaną listę kontrolną do oceny projektów i programów rozwojowych zgodną z HRBA.

Zalecenia dla personelu technicznego

- Zainicjowanie partycypacyjnego procesu prac nad nadrzędnymi kryteriami wyboru projektów i programów oraz partnerów je wdrażających w ramach współpracy delegowanej.
- Opublikowanie kryteriów na stronie internetowej węgierskiego MSZ.
- Rozpoczęcie partycypacyjnego procesu opracowania zestandaryzowanej listy kontrolnej do wyboru projektów i programów finansowanych w ramach współpracy delegowanej.
- Zapewnienie, że lista ta będzie uwzględniała zasady HRBA poprzez wykorzystanie sugestii uzyskanych dzięki listom kontrolnym w odniesieniu do strategii politycznych i procesu tworzenia programu.
- Opublikowanie listy kontrolnej na stronie internetowej węgierskiego MSZ.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie oceny 1: Lista kontrolna służąca do oceny projektów i programów.

Zalecenia dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego

- Zaapelowanie do rządu, żeby w wyniku procesu partycypacyjnego opracował projekt zestandaryzowanej listy kontrolnej do oceny projektów i programów rozwojowych.
- Możliwie wszechstronna koordynacja wkładu organizacji społeczeństwa obywatelskiego w prace nad listą kontrolną, w tym określenie nadrzędnych kryteriów wyboru, przez: 1) zwoływanie spotkań wszystkich zainteresowanych organizacji społecznych i 2) stworzenie sugerowanej listy kontrolnej do oceny projektów i programów przed rozpoczęciem oficjalnych prac z udziałem partnerów rządowych.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie oceny 1: Lista kontrolna służąca do oceny projektów i programów

Punkt wyjścia 5. Opracowanie kompleksowych wytycznych i narzędzi dla podmiotów wdrażających

Zalecenia dla decydentów

- Zalecenie personelowi technicznemu, by opracował zgodnie z HRBA kompleksowe wytyczne i narzędzia dla podmiotów wdrażających.

Zalecenia dla personelu technicznego

- Stworzenie kompleksowych wytycznych i narzędzi dla podmiotów wdrażających, by mogły opracowywać swe projekty i programy rozwojowe zgodnie z HRBA.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzia programowania 1–8.
- Narzędzie partycypacji 1.
- Narzędzia monitoringu i ewaluacji 1 i 2.

Punkt wyjścia 6. Wnioski o finansowanie składane przez organizacje pozarządowe

Zalecenia dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego

- Wykorzystanie HRBA w pracy nad propozycjami projektów i programów poprzez zastosowanie analizy sytuacyjnej, matrycy logicznej i partycypacyjnych metod monitorowania i ewaluacji zgodnych z perspektywą praw człowieka.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzia programowania 1–8.
- Narzędzie partycypacji 1.
- Narzędzia monitoringu i ewaluacji 1 i 2.

4.3 Zalecenia dla aktorów polityki rozwojowej w Polsce

Punkt wyjścia 1. Prace nad wieloletnim programem polskiej współpracy na rzecz rozwoju

Zalecenia dla decydentów

- Wykorzystanie HRBA jako podstawy do prac nad projektem programu poprzez pogrupowanie i przeanalizowanie priorytetów rozwojowych i praw człowieka (narzędzie polityki rozwojowej 1).
- Wykorzystanie listy kontrolnej HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych (narzędzie polityki rozwojowej 2), żeby sprawdzić, czy i w jakim stopniu program wieloletni uwzględnia perspektywę praw człowieka.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie polityki rozwojowej 1: Priorytety rozwojowe a prawa człowieka.
- Narzędzie polityki rozwojowej 2: Lista kontrolna HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych.

Zalecenia dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego

- Możliwie wszechstronna koordynacja wkładu organizacji społeczeństwa obywatelskiego w prace nad programem.
- Zgłoszenie uwag do różnych wersji projektowanej polityki przy wykorzystaniu listy kontrolnej HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych (narzędzie polityki rozwojowej 2).

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie polityki rozwojowej 1: Priorytety rozwojowe a prawa człowieka (do sporządzenia wewnętrznej mapy przez organizacje społeczeństwa obywatelskiego).
- Narzędzie polityki rozwojowej 2: Lista kontrolna HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych jako podstawa do analizy projektu polityki.

Punkt wyjścia 2. Projekt Ustawy o współpracy rozwojowej

Zalecenia dla decydentów

- Określenie wyraźnego terminu ukończenia prac nad Ustawą o współpracy rozwojowej i jej przyjęcia.

- Uwzględnienie w ustawie odniesienia do HRBA jako jednej z zasad polskiej współpracy rozwojowej oraz praw człowieka jako istotnego zagadnienia przekrojowego.

Zalecenia dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego

- Konsekwentne apelowanie do członków parlamentu, by wzywali rząd do podania do wiadomości publicznej terminów zakończenia prac nad Ustawą o współpracy rozwojowej i jej przyjęcia oraz domagali się ich dotrzymania.
- Stała, możliwie wszechstronna koordynacja wkładu organizacji społeczeństwa obywatelskiego w prace nad ustawą przez zwoływanie spotkań wszystkich zainteresowanych organizacji zgodnych w kwestii kluczowych zagadnień, które należy włączyć do ustawy, w tym perspektywy praw człowieka.

Punkt wyjścia 3. Roczne programy współpracy rozwojowej

Zalecenia dla decydentów

- Zalecenie personelowi technicznemu, by stosował HRBA podczas prac nad rocznymi programami współpracy rozwojowej.
- Określenie mechanizmu zapewniania jakości w celu sprawdzenia zgodności programów z HRBA.
- Zapewnienie, że proces prac nad projektem należycie uwzględnia wszystkich interesariuszy.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie polityki rozwojowej 2: Lista kontrolna HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych.

Zalecenia dla personelu technicznego

- Sporządzenie analizy priorytetów i praw człowieka (narzędzie polityki rozwojowej 1) na początku pracy nad programem.
- Zastosowanie kroków przedstawionych w ramach "Analizy sytuacyjnej", a przede wszystkim narzędzi programowania 1–6.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie polityki rozwojowej 1: Priorytety rozwojowe a prawa człowieka.
- Narzędzia programowania 1–6.

Zalecenia dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego

- Zaaapelowanie do rządu, żeby włączył organizację społeczeństwa obywatelskiego w prace nad rocznym programem współpracy rozwojowej.
- Możliwie wszechstronna koordynacja wkładu organizacji społeczeństwa obywatelskiego w prace nad programem.
- Zbadanie, w jakim stopniu HRBA zostało wykorzystane do opracowania programu, za pomocą list kontrolnych w odniesieniu do strategii rozwojowych i procesu programowania zaprezentowanych powyżej.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie polityki rozwojowej 2: Lista kontrolna HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych.
- Narzędzie programowania 8: Lista kontrolna procesu programowania.

Punkt wyjścia 4. Programy i projekty opracowywane przez polskie placówki dyplomatyczne

Zalecenia dla personelu polskich placówek dyplomatycznych

- Wykorzystanie HRBA w pracy nad propozycjami projektów i programów poprzez zastosowanie analizy sytuacyjnej, matrycy logicznej i partycypacyjnych metod monitorowania i ewaluacji zgodnych z HRBA

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzia programowania 1–8.
- Narzędzie partycypacji 1.
- Narzędzia monitoringu i ewaluacji 1 i 2.

Zalecenia dla personelu technicznego w centrali

- Stosowanie listy kontrolnej HRBA do oceny projektów i programów opracowanych przez placówki dyplomatyczne.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie oceny 1: Lista kontrolna służąca do oceny projektów i programów.

Punkt wyjścia 5. Ocena projektów/programów

Zalecenia dla decydentów

- Zalecenie personelowi technicznemu, by opracował zgodną HRBA zestandaryzowaną listę kontrolną do oceny projektów i programów rozwojowych.

Zalecenia dla personelu technicznego

- Zainicjowanie partycypacyjnego procesu prac nad nadrzędnymi kryteriami wyboru wspieranych projektów i programów oraz partnerów je wdrażających.
- Opublikowanie kryteriów na stronie internetowej polskiego MSZ.
- Rozpoczęcie procesu opracowania zestandaryzowanej listy kontrolnej
- Zapewnienie, że lista ta będzie uwzględniała zasady HRBA poprzez wykorzystanie sugestii uzyskanych dzięki listom kontrolnym w odniesieniu do strategii politycznych i procesu tworzenia programu.
- Opublikowanie listy kontrolnej na stronie internetowej polskiego MSZ.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie oceny 1: Lista kontrolna służąca do oceny projektów i programów.

Zalecenia dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego

- Zaaapelowanie do rządu, żeby w wyniku procesu partycypacyjnego opracował projekt zestandaryzowanej listy kontrolnej do oceny projektów i programów rozwojowych.
- Możliwie wszechstronna koordynacja wkładu organizacji społeczeństwa obywatelskiego w prace nad listą kontrolną, w tym określenie nadrzędnych kryteriów wyboru, przez: 1) zwoływanie spotkań wszystkich zainteresowanych organizacji społeczeństwa obywatelskiego i 2) stworzenie sugerowanej listy kontrolnej do oceny projektów i programów przed rozpoczęciem oficjalnych prac z udziałem partnerów rządowych.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzie oceny 1: Lista kontrolna służąca do oceny projektów i programów.

Punkt wyjścia 6. Opracowanie kompleksowych wytycznych i narzędzi dla podmiotów wdrażających

Zalecenia dla decydentów

- Zalecenie personelowi technicznemu, by opracował zgodne z HRBA kompleksowe wytyczne i narzędzia dla podmiotów wdrażających.

Zalecenia dla personelu technicznego

- Stworzenie kompleksowych wytycznych i narzędzi dla podmiotów wdrażających, by mogły opracowywać swe projekty i programy rozwojowe zgodnie z HRBA.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzia programowania 1–8.
- Narzędzie partycypacji 1.
- Narzędzia monitoringu i ewaluacji 1 i 2.

Punkt wyjścia 7. Wnioski o finansowanie dla polskich organizacji pozarządowych

Zalecenia dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego

- Wykorzystanie HRBA w pracy nad propozycjami projektów i programów poprzez zastosowanie analizy sytuacyjnej, matrycy logicznej i partycypacyjnych metod monitorowania i ewaluacji zgodnych z HRBA.

Proponowane narzędzia: →

- Narzędzia programowania 1–8.
- Narzędzie partycypacji 1.

Aneks 1: Narzędzia do tworzenia strategii i programów – szablony

1. Narzędzia polityki rozwojowej

- *Narzędzie polityki rozwojowej 1:* Priorytety rozwojowe a prawa człowieka
- *Narzędzie polityki rozwojowej 2:* Lista kontrolna HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych

2. Narzędzia przydatne w programach rozwojowych

- *Narzędzie programowania 1:* Analiza sytuacyjna procesu zbierania informacji i ustalania priorytetów
- *Narzędzie programowania 2:* Szablon drzewa problemów
- *Narzędzie programowania 3:* Ocena wrażliwości
- *Narzędzie programowania 4:* Analiza układu ról
- *Narzędzie programowania 5:* Analiza luki potencjału podmiotów odpowiedzialnych
- *Narzędzie programowania 6:* Analiza luki potencjału posiadaczy praw
- *Narzędzie programowania 7:* Szablon matrycy logicznej
- *Narzędzie programowania 8:* Lista kontrolna procesu programowania.

3. Narzędzia partycypacyjne

- *Narzędzie partycypacji 1:* Lista kontrolna partycypacji

4. Narzędzia do monitorowania i ewaluacji

- *Narzędzie monitoringu i ewaluacji 1:* Wskazówki dotyczące wyboru wskaźników
- *Narzędzie monitoringu i ewaluacji 2:* Lista kontrolna monitoringu i ewaluacji

5. Narzędzia do włączania grup szczególnie wrażliwych

- *Narzędzie integracyjny 1:* Wytyczne (dotyczące mniejszości)

6. Narzędzia do oceny

- *Narzędzie oceny 1:* Lista kontrolna do oceny projektów i programów

Narzędzie polityki rozwojowej 1: Priorytety rozwojowe w odniesieniu do praw człowieka

Pytania pomocnicze	Odpowiedzi
Kontekst	
Jakie kluczowe traktaty dotyczące praw człowieka ratyfikował rząd-dawca pomocy?	
Jak kluczowe ratyfikowane traktaty dotyczące praw człowieka wiążą się z międzynarodowymi priorytetami rozwojowymi (np. milenijnymi celami rozwoju)?	
Zasady i wartości	
Jakie zasady i wartości rząd – jako członek: 1) UE i 2) całej wspólnoty międzynarodowej – jest zobowiązany promować poprzez współpracę na rzecz rozwoju?	
Jakie dodatkowe zasady i wartości rząd powinien promować i przestrzegać poprzez współpracę na rzecz rozwoju?	
Priorytety tematyczne	
Jakie są kryteria wyboru tematów priorytetowych dla polityki rozwojowej?	
Jakie tematy są dla polityki rozwojowej priorytetowe przy zastosowaniu tych kryteriów?	
Które konkretne traktaty dotyczące praw człowieka wiążą się z wybranymi tematami priorytetowymi?	
Kraje priorytetowe	
Jakie są kryteria wyboru krajów priorytetowych?	
Jakie kraje przy zastosowaniu tych kryteriów są dla polityki rozwojowej priorytetowe?	
Które prawa człowieka i wyzwania rozwojowe mają w krajach priorytetowych charakter kluczowy? Czy są one odpowiednio powiązane z tematami priorytetowymi?	

Narzędzie polityki rozwojowej 2: Lista kontrolna HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych (Strona 1 z 2.)

Lista kontrolna	Tak/Nie	Uwagi
<i>Istota</i>		
Czy polityka rozwojowa jasno i wyraźnie odwołuje się do międzynarodowych traktatów dotyczących praw człowieka jako źródła zobowiązań w kontekście rozwoju (oprócz innych zobowiązań, takich jak Deklaracja Milenijna czy Deklaracja paryska lub Program działań z Akry)?	☐ ☐	
Czy polityka rozwojowa zawiera listę zagadnień przekrojowych, które będą włączane do głównego nurtu działań przy jej wdrażaniu?	☐ ☐	
Czy prawa człowieka zostały uwzględnione jako zagadnienie przekrojowe?	☐ ☐	
Czy kwestia płci została uwzględniona jako zagadnienie przekrojowe?	☐ ☐	
Czy zasady odpowiedzialności, upodmiotowienia, partycypacji, inkluzji i niedyskryminacji zostały jasno i wyraźnie włączone do polityki rozwojowej?	☐ ☐	
Czy polityka rozwojowa obejmuje konkretne strategie włączania szczególnie wrażliwych grup społecznych, w tym także mniejszości?	☐ ☐	
Czy związek między rozwojem a prawami człowieka został jasno i wyraźnie zidentyfikowany?	☐ ☐	
Czy beneficjanci pomocy zostali przedstawieni jako aktywni partnerzy czy jako bierni biocy?	☐ ☐	
Czy zasada własności na poziomie krajowym i na poziomie społeczności lokalnych została uznana za ważną?	☐ ☐	

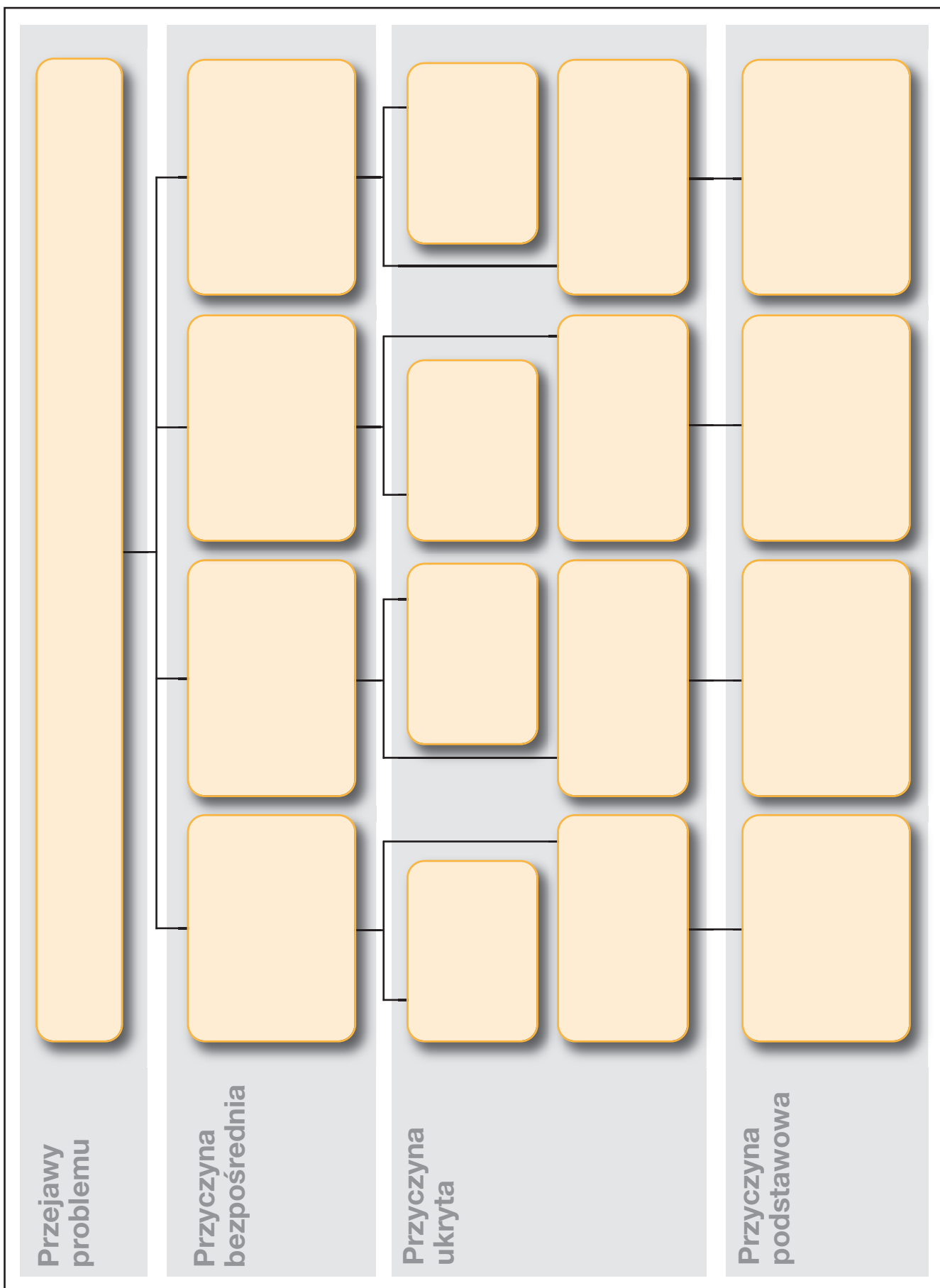
Narzędzie polityki rozwojowej 2: Lista kontrolna HRBA w odniesieniu do strategii rozwojowych (Strona 2 z 2.)

Lista kontrolna	Tak/Nie	Uwagi
Istota		
Czy częścią polityki jest podnoszenie świadomości praw człowieka poprzez edukację? A jeśli tak, to czy edukacją na temat praw człowieka jest skierowana zarówno do posiadaczy praw i podmiotów odpowiedzialnych, jak i do społeczeństwa obywatelskiego Globalnej Północy?	☐ ☐	
Czy w obszarach priorytetowych zawarto odniesienie do odpowiedniego instrumentu (instrumentów) ochrony praw człowieka?	☐ ☐	
Proces		
Czy polityka rozwojowa została opracowana w wyniku procesu o charakterze partycypacyjnym?	☐ ☐	
Jeśli tak: Ile konsultacji przeprowadzono?		
Ile organizacji brało udział w nich udział?		
Czy grupy szczególnie wrażliwe, takie jak kobiety, dzieci i mniejszości, były należycie reprezentowane?	☐ ☐	
Ile czasu uczestnicy konsultacji mieli na zapoznanie się z projektem/koncepcją polityki?		
Czy konsultacje obejmowały czas na uwagi uczestników?	☐ ☐	
Czy przeprowadzono konsultacje online?	☐ ☐	

Narzędzie programowania 1: Analiza sytuacyjna w zakresie zbierania informacji i ustalania priorytetów

Pytanie pomocnicze	Odpowiedź	Źródła
Jakie wyzwania rozwojowe są najpilniejsze w docelowym obszarze?		
Jakie wyzwania dotyczące praw człowieka są najpilniejsze w docelowym obszarze?		
W jaki sposób rozwój i prawa człowieka są ze sobą powiązane?		
Jakie najpilniejsze problemy występują wśród grup szczególnie wrażliwych, w tym wśród mniejszości, kobiet i dzieci? W jaki sposób łączą się one z prawami człowieka?		
Co stanowi priorytet dla: → rządu kraju partnerskiego (biorcy)		

Narzędzie programowania 2: Drzewo problemów

Narzędzie programowania 3: Analiza wrażliwości (Strona 1 z 2.)

Pytania	Odpowiedzi
Grupa 1:	
Status ekonomiczny: żyjący w ubóstwie, o niskich dochodach, bezrobotni	
Status związany z pochodzeniem etnicznym lub z przynależnością do grupy mniejszościowej: dyskryminacja etniczna lub kastowa	
Status językowy: prawa językowe mniejszości, dostęp do informacji	
Status religijny: wolność religijna	
Status polityczny: brak reprezentacji, niedostateczny poziom reprezentacji, przeszkody związane z głosowaniem podczas wyborów, swoboda identyfikowania się z grupą	
Dostęp do usług publicznych	
Status zawodowy: pewne typy zawodów negatywnie postrzegane przez innych	
Status geograficzny: mieszkańcy konkretnych obszarów, odległość do najbliższego miasta, status koczowników itp.	
Status związany z wykształceniem i umiejętnością czytania i pisania: analfabeci, obywatele o niskim poziomie wykształcenia	
Status materialny: posiadanie nieruchomości i prawa do ziemi	
Status związany z wiekiem: dzieci/osoby starsze jako grupy wyjątkowo wrażliwe?	
Analiza pod kątem płci powinna być elementem przekrojowym analizy wrażliwości wszystkich zidentyfikowanych grup szczególnie wrażliwych.	

Narzędzie programowania 3: Analiza wrażliwości (Strona 2 z 2.)

Pytania	Odpowiedzi
Grupa 1:	
Status ekonomiczny: żyjący w ubóstwie, o niskich dochodach, bezrobotni	
Status związany z pochodzeniem etnicznym lub z przynależnością do grupy mniejszościowej: dyskryminacja etniczna lub kastowa	
Status językowy: prawa językowe mniejszości, dostęp do informacji	
Status religijny: wolność religijna	
Status polityczny: brak reprezentacji, niedostateczny poziom reprezentacji, przeszkody związane z głosowaniem podczas wyborów, swoboda identyfikowania się z grupą	
Dostęp do usług publicznych	
Status zawodowy: pewne typy zawodów negatywnie postrzegane przez innych	
Status geograficzny: mieszkańcy konkretnych obszarów, odległość do najbliższego miasta, status koczowników itp.	
Status związany z wykształceniem i umiejętnością czytania i pisania: analfabeci, obywatele o niskim poziomie wykształcenia	
Status materialny: posiadanie nieruchomości i prawa do ziemi	
Status związany z wiekiem: dzieci/osoby starsze jako grupy wyjątkowo wrażliwe?	
Analiza pod kątem płci powinna być elementem przekrojowym analizy wrażliwości wszystkich zidentyfikowanych grup szczególnie wrażliwych.	

Źródło: M. LABERGE, CLAIMING THE MDGS: AN EMPOWERMENT FRAMEWORK, UNDP OSLO GOVERNANCE CENTRE, OSLO, LIPIEC 2008, S. 7.

Narzędzie programowania 4: Analiza układu ról

Konkretny obowiązek					
Istota obowiązku (poszanowanie, ochrona, realizacja)					
Odpowiedni podmiot odpowiedzialny					
Dane prawo					
Posiadacz prawa					

Narzędzie programowania 5: Analiza luki potencjału podmiotu odpowiedzialnego

Potencjał techniczny	Potencjał w zakresie zasobów	Motywacja	Władza

ŹRÓDŁO: UN COMMON LEARNING PACKAGE ON HRBA, HRBA PORTAL, DOSTĘPNE POD ADRESEM: HRBAPORTAL.ORG/?PAGE_ID=2188.

Narzędzie programowania 6: Analiza luki potencjału posiadacza praw

Wiedza i zrozumienie	Potencjał w zakresie zasobów	Zagrożenia

ŹRÓDŁO: UN COMMON LEARNING PACKAGE ON HRBA, HRBA PORTAL, DOSTĘPNE POD ADRESEM: HRBAPORTAL.ORG/?PAGE_ID=2188.

Narzędzie programowania 7: Matryca logiczna

Opis projektu	Wskaźniki	Źródło weryfikacji	Założenie
Cel nadrzędny			
Cel bezpośredni			
Rezultaty			
Działania			

Źródło: NA PODSTAWIE STRONY INTERNETOWEJ EUROPEAID DEVELOPMNET AND COOPERATION, [HTTP://EC.EUROPA.EU/EUROPEAID/HOW/DELIVERING-AID/PROJECT-APPROACH/INDEX_EN.HTM](http://ec.europa.eu/europeaid/how/delivering-aid/project-approach/index_en.htm).

Narzędzie programowania 8: Lista kontrolna procesu programowania (Strona 1 z 2.)

	Tak/Nie	Uwagi
Analiza sytuacyjna		
Czy zostały uwzględnione odpowiednie uniwersalne i regionalne standardy prawne?	☐ ☐	
Czy zostały uwzględnione uwagi odpowiednich organów monitorujących lub szczególne zalecenia dla danego kraju?	☐ ☐	
Czy został uwzględniony status wprowadzania standardów międzynarodowych do krajowych ram prawnych i zasad planowania?	☐ ☐	
	☐ ☐	
Analiza przyczynowa, układu ról i luki potencjału		
Czy opracowano drzewo przyczyn?	☐ ☐	
Czy zostały zidentyfikowane podmioty odpowiedzialne, posiadacze praw oraz ich odpowiednie obowiązki i prawa?	☐ ☐	
Czy zostały zidentyfikowane luki potencjału posiadaczy praw i podmiotów odpowiedzialnych?	☐ ☐	

Narzędzie programowania 8: Lista kontrolna procesu programowania (Strona 2 z 2.)

	Tak/Nie	Uwagi
Tworzenie programu		
Czy proponowane strategie i efekty odnoszą się do podstawowych przyczyn wybranych wyzwań z zakresu praw człowieka i obejmują zdolności posiadaczy roszczeń do domagania się praw, a podmiotów odpowiedzialnych do wypełniania ich obowiązków?	☐ ☐	
Czy kluczowi interesariusze, w tym grupy zagrożone wykluczeniem społecznym i szczególnie wrażliwe, w istotny sposób uczestniczyli w walidacji analizy przyczynowej?	☐ ☐	
Monitoring i ewaluacja		
Czy wskaźniki monitorują zidentyfikowane kluczowe wyzwania z zakresu praw człowieka?	☐ ☐	
Czy wskaźniki monitorują partycypację interesariuszy?	☐ ☐	
Czy monitoring i ewaluacja są prowadzone w sposób partycypacyjny?	☐ ☐	
Czy kluczowi interesariusze mają odpowiedni potencjał, by w istotny sposób włączyć się w działania monitorujące i ewaluacyjne?	☐ ☐	

ŹRÓDŁO: NA PODSTAWIE AFRICAN INSTITUTE FOR COMMUNITY-DRIVEN DEVELOPMENT, SUSTAINING LIVELIHOODS IN SUB-SAHARAN AFRICA, ISSUE 22, ON ADDING VALUE TO DEVELOPMENT THROUGH HUMAN RIGHTS-BASED APPROACHES, JOHANNESBURG, LUTY 2007, DOSTĘPNE POD ADRESEM: WWW.KHANYA-AICDD.ORG/PUBLICATIONS/SLSA22.PDF/, S. 6.

Narzędzie partycypacji 1: Lista kontrolna partycypacji

Grupa marginalizowana/zagrożona wykluczeniem społecznym 1:		Utrudnienia w realizacji i wdrażaniu projektu związane z partycypacją	Wartość dodana dla skuteczności i zrównoważonego rozwoju	Metody zapewnienia partycypacji	Przeszkody na drodze do partycypacji grupy zagrożonej wykluczeniem społecznym (związane np. z przynależnością etniczną, wiekiem, językiem, religią, płcią)
Ocena i analiza					
Zaplanowanie strategii budowy potencjału/zaprojektowanie polityki					
Wdrożenie					
Monitoring					
Ewaluacja					

Źródło: ONZ FILIPPINY, RIGHTS-BASED APPROACH TO DEVELOPMENT PROGRAMMING: TRAINING MANUAL, UN PHILIPPINES, MANILA, LIPIEC 2002, S. 98.

Narzędzie monitoringu i ewaluacji 1: Wskazówki dotyczące wyboru wskaźników

Zasady ogólne

- Należy się upewnić, że mierzony jest faktyczny i udokumentowany postęp lub regres w realizacji określonych praw.

Potencjał

- Należy się upewnić, że mierzony jest faktyczny i udokumentowany potencjał podmiotów odpowiedzialnych do wypełniania ich obowiązków i zobowiązań.
- Należy się upewnić, że mierzony jest faktyczny i udokumentowany potencjał posiadaczy praw do domagania się i/lub działania na rzecz własnych praw

Partycypacja, odpowiedzialność, niedyskryminacja

- Należy się upewnić, że mierzone jest faktyczne i udokumentowane zaangażowanie kluczowych interesariuszy w określanie celów programu.
- Należy się upewnić, że mierzone jest faktyczne i udokumentowane zaangażowanie kluczowych interesariuszy w opracowywanie odpowiednich wskaźników do pomiaru postępów programu.
- Należy się upewnić, że mierzone jest faktyczne i udokumentowane zaangażowanie grup szczególnie wrażliwych i marginalizowanych we wszystkie fazy cyklu programowania.
- Należy się upewnić, że mierzone jest faktyczna, udokumentowana a także sprawiedliwa i równa reprezentacji wszystkich interesariuszy z całego spektrum podgrup dotkniętych problemem.
- Należy się upewnić, że mierzone jest faktyczne i udokumentowane zaangażowanie wsparcie techniczne dla kobiet i innych grup wrażliwych w zakresie budowy ich zdolności do udziału w programie i procesie podejmowania decyzji
- Należy się upewnić, że mierzony jest odmienny wpływ na kobiety i mężczyzn.

Narzędzie monitoringu i ewaluacji 2: Lista kontrolna monitoringu i ewaluacji

	Tak/Nie	Uwagi
Czy projekt/program obejmuje plan monitoringu i ewaluacji?	☐ ☐	
Czy plan monitoringu i ewaluacji uwzględnia pomiar postępu lub regresu w realizacji określonych praw?	☐ ☐	
Czy plan monitoringu i ewaluacji uwzględnia pomiar zakresu, w jakim zwiększyły się zdolności do wypełniania obowiązków i realizacji zobowiązań przez podmioty odpowiedzialne?	☐ ☐	
Czy plan monitoringu i ewaluacji uwzględnia pomiar zakresu, w jakim zwiększyły się zdolności do domagania się i/lub działania na rzecz swych praw przez posiadaczy praw?	☐ ☐	
Czy plan monitoringu i ewaluacji uwzględnia pomiar zakresu oddziaływania działania rozwojowego na wszystkich interesariuszy z całego spektrum podgrup dotkniętych problemem, w tym mniejszości?	☐ ☐	
Czy plan monitoringu i ewaluacji uwzględnia pomiar zakresu odmienności oddziaływania interwencji rozwojowych na kobiety i mężczyzn?	☐ ☐	
Czy monitoring i ewaluacja zostały przeprowadzone przy użyciu narzędzi partycypacyjnych?	☐ ☐	

Narzędzie służące do włączenia grup szczególnie wrażliwych (mniejszości) 1: Wskazówki (Strona 1 z 2.)

Dokumenty wchodzące w skład oceny sytuacji w kraju	<ul style="list-style-type: none">● Przeprowadzenie analizy sytuacji mniejszości.● Zapewnienie obecności specjalistów ze strony mniejszości oraz rzeczników ze strony rządowej i sektora organizacji społeczeństwa obywatelskiego.● Włączenie danych statystycznych dotyczących mniejszości do oceny sytuacji w kraju.● Upewnienie się, że mniejszości zostały uwzględnione w całej ocenie sytuacji w kraju, a nie tylko w przeglądzie demograficznym.● Włączenie analizy zagadnień o szczególnym znaczeniu dla mniejszości (wolności religijnej, prawa do niedyskryminacji, prawa do tożsamości kulturowej, dostępu do wymiaru sprawiedliwości, dostępu do edukacji, prawa do uczestnictwa w życiu publicznym itp.).
Krajowy dokument strategiczny	<ul style="list-style-type: none">● Włączenie działań służących wzmocnieniu zdolności instytucjonalnych administracji rządowej w zakresie pracy nad zagadnieniami dotyczącymi mniejszości.● Upewnienie się, że krajowy dokument strategiczny wyraźnie identyfikuje określone mniejszości i uwzględnia konkretne przeszkody, jakim muszą stawić czoło, odróżniając je od innych grup szczególnie wrażliwych.● Zidentyfikowanie mniejszości jako beneficjentów programów rozwojowych.● Upewnienie się, że do organizacji i mediów reprezentujących mniejszości docierają zaproszenia do składania wniosków w konkursach na dofinansowanie projektów rozwojowych.● Upewnienie się, że zakres kompetencji obsadzanych stanowisk pracy obejmuje wymagania dotyczące wyczulenia na kwestie kulturowe i niedyskryminacji, a także że istnieją zachęty dla osób z grup mniejszościowych do aplikowania na te stanowiska.
Wdrożenie	<ul style="list-style-type: none">● Znaleźcie partnerów wdrożeniowych z organizacji społeczeństwa obywatelskiego reprezentujących mniejszości.● Zapewnienie, że zakres zadań związanych z wdrażaniem projektu obejmuje kryteria monitorujące jego wpływ na mniejszości.● Włączenie danych i wskaźników odniesienia dla monitoringu i ewaluacji wpływu projektu na mniejszości.
Raporty dotyczące realizacji milenijnych celów rozwoju	<ul style="list-style-type: none">● Włączenie danych statystycznych uwzględniających podział ze względu na istotne z punktu widzenia mniejszości kryteria, pozwalających obserwować realizację celów milenijnych w odniesieniu do mniejszości.● Włączenie analizy zagadnień o szczególnym znaczeniu dla mniejszości (np. wpływu charakterystycznego dla mniejszości trybu życia na środowisko; dyskryminacji w zakresie zatrudnienia lub dostępu do edukacji).
Ewaluacja	<ul style="list-style-type: none">● Zapewnienie, że szczegółowa specyfikacja warunków ewaluacji zawiera wkład ze strony interesariuszy reprezentujących mniejszości.● Przekazanie konsultantom ds. ewaluacji kontaktów do organizacji społeczeństwa obywatelskiego reprezentujących dane mniejszości.● Rozpowszechnianie zaproszeń do składania ofert na wykonanie ewaluacji wśród organizacji społeczeństwa obywatelskiego i w mediach reprezentujących mniejszości - w językach, którymi te mniejszości się posługują.● Upewnienie się, że sprawozdania z ewaluacji uwzględniają wpływ na marginalizowane grupy mniejszościowe.

Narzędzie służące do włączenia grup szczególnie wrażliwych (mniejszości) 1: Wskazówki (Strona 2 z 2.)

Współdziałanie z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego

- Informowanie mniejszości o proponowanych projektach dla ich regionów.
- Wsparcie organizacji społeczeństwa obywatelskiego reprezentujących mniejszości, by ich członkowie mogli uczestniczyć w działaniach skierowanych do organizacji społecznych (np. poprzez finansowanie podróży, materiały prasowe).
- Zapewnienie dostępności językowej: w zakresie minimalnym powinno obejmować podstawowe informacje w języku zainteresowanej mniejszości; publikowanie dokumentów w językach mniejszości w odniesieniu do projektów, które mogą na nie oddziaływać.
- Dostosowanie procesów partycypacyjnych, by zwiększyć i ułatwić udział mniejszości (np. dostępność językowa; dłuższy, bardziej elastyczny okres konsultacji; spotkania na terenie zamieszkiwanym przez mniejszość; poszanowanie dla tradycyjnego sposobu podejmowania decyzji przez społeczności mniejszościowe).
- Budowanie relacji przez udział w wydarzeniach organizowanych przez organizacje społeczeństwa obywatelskiego reprezentujące mniejszości.
- Przy ocenie potencjału organizacji społeczeństwa obywatelskiego badanie współdziałania danej organizacji z grupami mniejszościowymi (np. współpracy z organizacjami reprezentującymi mniejszości przy projektach, współpracy z personelem pochodzącym z grup mniejszościowych, możliwości komunikacji w języku mniejszości, polityki niedyskryminacji, monitoring oddziaływania na grupy mniejszościowe, wszelkich działań na terenach zamieszkiwanych przez mniejszości)

ŹRÓDŁO: NA PODSTAWIE: PROGRAM NARODÓW ZJEDNOCZONYCH DS. ROZWOJU, MARGINALISED MINORITIES IN DEVELOPMENT PROGRAMMING (RESOURCE GUIDE AND TOOLKIT), UNDP DEMOCRATIC GOVERNANCE GROUP, BUREAU FOR DEVELOPMENT POLICY, NOWY JORK 2010.

Narzędzie oceny 1: Lista kontrolna służąca do oceny projektu i programu (Strona 1 z 2.)

	Tak/Nie	Uwagi
<i>Analiza sytuacyjna</i>		
Czy program/projekt wiąże określone problemy rozwojowe z normami praw człowieka?	☐ ☐	
Czy w analizie sytuacyjnej jako źródło informacji uwzględnia się zalecenia organów traktatowych zajmujących się prawami człowieka?	☐ ☐	
Czy projekt/program identyfikuje podmioty odpowiedzialne i posiadaczy praw?	☐ ☐	
Czy projekt/program identyfikuje grupy szczególnie wrażliwe, w tym mniejszości, i bada przyczyny tej wrażliwości?	☐ ☐	
Czy projekt/program uwzględnia kompleksową analizę zdolności podmiotów odpowiedzialnych i posiadaczy praw odpowiednio do wypełniania obowiązków i domagania się praw?	☐ ☐	
Czy beneficjentów przedstawia się jako aktywnych partnerów czy jako biernych biorców?	☐ ☐	
Czy projekt/program bierze pod uwagę odmienne potrzeby kobiet i mężczyzn?	☐ ☐	

Narzędzie oceny 1: Lista kontrolna służąca do oceny projektu i programu (Strona 2 z 2.)

	Tak/Nie	Uwagi
Działania		
Czy proponowane działania uwzględniają kwestię zidentyfikowanej luki potencjału jako priorytetową?	☐ ☐	
Czy działania odnoszą się do strukturalnych przyczyn nierealizowania praw człowieka?	☐ ☐	
Czy proponowane działania uwzględniają odmienne potrzeby kobiet i mężczyzn? Jeśli tak, w jaki sposób?	☐ ☐	
Czy proponowane działania uwzględniają konkretne przyczyny sytuacji, w jakiej znajdują się zidentyfikowane grupy szczególnie wrażliwe?	☐ ☐	
Monitoring i ewaluacja		
Czy plan projektu uwzględnia monitoring?	☐ ☐	
Jeśli tak, to czy przewiduje metody partycypacyjne?	☐ ☐	
Czy wskaźniki służące do ewaluacji dokonują oceny: 1) wypełniania obowiązków lub realizacji zobowiązań podmiotów odpowiedzialnych; 2) postępu lub regresu w realizacji określonych praw; 3) zmian w stosunkach władzy; 4) udziału interesariuszy we wdrażaniu projektu?	☐ ☐	

Aneks 2: Perspektywa praw człowieka w rozwoju: skuteczne ramy dla międzynarodowej polityki rozwojowej nowych państw członkowskich UE – synteza

Podsumowanie

(Niniejsze podsumowanie pochodzi z opublikowanego wcześniej dokumentu programowego poświęconego przedmiotowej tematyce, a mianowicie *The Human Rights-based Approach: A More Effective Framework for International Development Policies in New EU Member States*).

1. Tło

Włączenie praw człowieka do głównego nurtu współpracy na rzecz rozwoju jest prawnym i politycznym obowiązkiem wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej (UE), w tym także jej nowych członków. W myśl argumentacji przedstawionej w niniejszym opracowaniu perspektywa praw człowieka w rozwoju (Human Rights-Based Approach, HRBA) oferuje nowym państwom członkowskim praktyczne rozwiązania, pozwalające pokonać niektóre wyzwania, przed jakimi stają stosunkowo nowi dawcy oficjalnej pomocy rozwojowej (ODA), takie jak ograniczone zasoby ludzkie i finansowe w sytuacji niskiej świadomości społecznej wagi pomocy. Co więcej, szczególne uwarunkowania świadczenia oficjalnej pomocy rozwojowej przez nowe państwa członkowskie stwarzają znakomitą okazję do włączenia HRBA do współpracy rozwojowej i pozwalają wykorzystać ich wyjątkowe kompetencje i “wartość dodaną” jako dawców pomocy, idąc przy tym w parze z zobowiązaniami z międzynarodowymi i unijnymi.

2. Główne wnioski

HRBA jako optyka współpracy rozwojowej

Podstawą perspektywy praw człowieka w rozwoju jest założenie, że prawa człowieka i rozwój są ze sobą ściśle

powiązane i nawzajem się wzmacniają. Wywodzi się ono z Deklaracji o Prawie do Rozwoju ONZ (1986); zostało zapisane w Deklaracji Milenijnej i przyjęte przez głównych aktorów polityki rozwojowej, takich jak ONZ, OECD-DAC i UE. Celem HRBA jest pełne włączenie praw człowieka w proces programowania rozwojowego. Odzwierciedla to zmianę, jaka zaszła w postrzeganiu rozwoju – odejście od koncepcji pomocy charytatywnej, opracowanej na zewnątrz, którą dostarcza się biernym biorcom, na rzecz koncepcji, w której rozwój oznacza upodmiotowianie biorców pomocy przez podejście włączające i partycypacyjne. HRBA skupia się raczej na prawach niż na potrzebach. Jest optyką, która pozwala wnikliwie przyrzeć się konkretnym problemom rozwojowym, prowadzącą do ich wszechstronnego zrozumienia i ułatwiającą znalezienie skutecznych, niedyskryminujących i trwałych rozwiązań. Perspektywa ta pozwala identyfikować posiadaczy praw i podmioty odpowiedzialne w konkretnych sytuacjach tj. w kontekście rozwoju oraz wzmacniać ich zdolność do – odpowiednio – domagania się swych praw i wypełniania obowiązków.

Prawne i polityczne zobowiązania w zakresie włączania praw człowieka do głównego nurtu polityki rozwojowej

Jako członkowie Unii Europejskiej i społeczności międzynarodowej nowe państwa członkowskie stają przed różnymi prawnymi i politycznymi zobowiązaniami do włączenia praw człowieka do głównego nurtu pomocy rozwojowej. Obejmują one dziewięć głównych międzynarodowych konwencji praw człowieka (zwłaszcza Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych oraz Konwencję Praw Dziecka), Deklarację Milenijną, Konsensus europejski w sprawie rozwoju, Układ z Kotonu oraz – co szczególnie ważne dla nowych członków – Europejski Instrument Sąsiedztwa i

Partnerstwa, który reguluje stosunki UE z jej bezpośrednimi sąsiadami. Włączenie perspektywy praw człowieka do głównego nurtu polityki rozwojowej nie jest zatem kwestią wyboru, tylko obowiązkiem.

Cechy szczególne nowych państw członkowskich jako dawców oficjalnej pomocy rozwojowej

Choć nowe państwa członkowskie różnią się od siebie pod wieloma względami, łączą je poniższe cechy:

1. Są stosunkowo nowymi dawcami oficjalnej pomocy rozwojowej i dopiero wypracowują instytucjonalne i polityczne ramy jej świadczenia;
2. Dysponują ograniczonymi zasobami ludzkimi i kompetencjami w zakresie współpracy rozwojowej;
3. W krajach tych istnieje ograniczona świadomość społeczna wagi współpracy rozwojowej;
4. Dysponują niskim budżetem oficjalnej pomocy rozwojowej;⁴⁴
5. Same niedawno były biorcami pomocy;⁴⁵
6. Mają znaczne doświadczenie w budowie demokracji i umacnianiu społeczeństwa obywatelskiego (dotyczy to zwłaszcza krajów byłego bloku wschodniego);
7. Wyjątkowo dobrze zdają sobie sprawę z tego, jaką wartość dla wspierania pokoju i stabilności (zwłaszcza w kontekście Cypru) mają solidarność i poszanowanie praw człowieka.
8. Część z nich stosuje zasadę “współpracy delegowanej”, przekazując pomoc dwu- lub wielostronnym dawcom, którzy w ich imieniu wdrażają projekty i programy rozwojowe (dotyczy to zwłaszcza Cypru).

Możliwości włączenia HRBA do polityki rozwojowej nowych państw członkowskich

Szczególna sytuacja nowych państw członkowskich stwarza następujące możliwości włączenia HRBA do polityki rozwojowej:

- *Proces opracowywania zasad świadczenia pomocy rozwojowej i szkolenia personelu stanowią znakomitą okazję do włączenia perspektywy praw człowieka.* HRBA to ujęcie stosunkowo nowe i dawcy od dawna zajmujący się pomocą rozwojową, z rozbudowaną administracją, stają wobec konieczności jej zreformowania i ponownego przeszkolenia personelu. Nowe państwa członkowskie są w trakcie tworzenia politycznych i instytucjonalnych rozwiązań dla pomocy rozwojowej, mają więc wyjątkową możliwość włączenia i wykorzystania perspektywy praw człowieka

w rozwoju już na wczesnym etapie tworzenia systemu pomocy rozwojowej.

- *HRBA to praktyczne rozwiązanie służące do opracowania skutecznych projektów rozwojowych nawet w sytuacji ograniczonych zasobów ludzkich.* Perspektywa praw człowieka zapewnia praktyczne ramy koncepcyjne, które ułatwiają prace nad wszechstronnymi, uzasadnionymi i sprawiedliwymi działaniami rozwojowymi. Oferowane narzędzia i wskazówki ułatwiają stosowanie HRBA nawet przy ograniczonych zasobach ludzkich.
- *Połączenie kampanii na rzecz zwiększenia świadomości społecznej na temat współpracy rozwojowej z prawami człowieka może sprawić, że wzrosnie ich skuteczność.* Ze względów historycznych społeczna świadomość praw człowieka w wielu nowych państwach członkowskich wydaje się stosunkowo wysoka w porównaniu ze świadomością dotyczącą współpracy rozwojowej. Dlatego też powiązanie rozwoju z prawami człowieka to dobra sposobność, by zwiększyć świadomość na temat współpracy rozwojowej.
- *HRBA zapewnia narzędzia umożliwiające pomoc wysokiej jakości, co jest szczególnie istotne dla dawców z ograniczonym budżetem oficjalnej pomocy rozwojowej.* Choć nowe państwa członkowskie muszą podjąć poważne wysiłki na rzecz zwiększenia swoich budżetów oficjalnej pomocy rozwojowej, HRBA umożliwia im skupienie się na jakości (w przeciwieństwie do samej ilości) pomocy, by lepiej służyła osiąganiu celów międzynarodowych, takich jak Milenijne Cele Rozwoju (MDG).
- *Ponieważ nowe państwa członkowskie niedawno same były biorcami pomocy rozwojowej, powinny docenić znaczenie HRBA.* Nowe państwa członkowskie mają za sobą doświadczenia biorców dobrze (i źle) przemyślanej pomocy. Dzięki temu mogą docenić wagę pomocy opracowanej w wyniku procesu partycypacyjnego, charakteryzującego się podejściem holistycznym, dążącego do upodmiotowienia odbiorców, trzymającego się zasad odpowiedzialności i przejrzystości.
- *Istotne doświadczenie demokratyzacji i umocnienia społeczeństwa obywatelskiego jako “niszowy” łącznik między współpracą rozwojową a HRBA.* Najnowsza historia stanowi dla nowych państw członkowskich źródło wielu doświadczeń w zakresie demokratyzacji i umacniania społeczeństwa obywatelskiego, co ma zasadnicze znaczenie dla HRBA. Należy wyraźniej powiązać te obszary doświadczeń z perspektywą praw człowieka, ponieważ łączą się one ze sobą pojęciowo i pozwalają nowym państwom członkowskim postępować zgodnie z zobowiązaniami międzynarodowymi.

- *Szczególne uznanie dla wartości, jaką dla wspierania pokoju i stabilności (zwłaszcza w kontekście Cypru) mają solidarność i poszanowanie praw człowieka.* Cyprijskie doświadczenie w budowaniu pokoju i pojednania oraz znaczenie przypisywane solidarności stanowią przewagę, która pozwala docenić HRBA i stosować ją w odniesieniu do pomocy zagranicznej.
- *HRBA znakomicie sprawdza się w odniesieniu do "współpracy delegowanej".* Ponieważ w ramach współpracy delegowanej fundusze trafiają bezpośrednio do innych dawców pomocy, włączenie do niej HRBA wymaga w zasadzie jedynie tego, by wybór partnerów i programów, którym zostanie udzielone wsparcie, obejmował ocenę tego, czy uwzględniają HRBA. Wymaga to silnej polityki rozwojowej, określającej zasady cyprijskiej pomocy jako obejmujące perspektywę praw człowieka. W ten sposób Cypr zyska pewność, że jego pomoc będzie skuteczna i zgodna ze standardami międzynarodowymi i unijnymi.

3. Najważniejsze zalecenia

Dla rządów nowych państw członkowskich

- Należy opracować wszechstronną politykę rozwojową, która jednoznacznie będzie włączała HRBA i jej główne zasady.
- Należy opracować szerokie zestandaryzowane zasady wdrażania współpracy rozwojowej, które jednoznacznie będą uwzględniały HRBA. Powinny one być możliwie konkretne i obejmować gwarancje właściwego włączenia i stosowania HRBA.
- Należy budować zdolności instytucjonalne do podejmowania decyzji, opracowywania polityki rozwojowej i programowania przy uwzględnieniu HRBA.
- Polska i Cypr powinny wykorzystać przewodnictwo w Radzie EU do propagowania HRBA np. podczas Europejskich Dni Rozwoju, w dyskusjach na temat europejskiej zielonej księgi poświęconej unijnej polityce rozwojowej, skuteczności pomocy i perspektywom finansowym.

Dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego w nowych państwach członkowskich

- Należy budować zdolności kadrowe na wszystkich szczeblach w zakresie HRBA.
- Należy uwzględniać HRBA we wszystkich programach rozwojowych oraz w całym cyklu programowania.
- Należy apelować do rządów, by stosowały się do powyższych zaleceń.
- Należy brać udział w forach unijnych i międzynarodowych, by propagować perspektywę praw człowieka w programach i polityce rozwoju.

Aneks 3: Perspektywa praw człowieka w sektorze wodno-sanitarnym

(za: Niemiecki Instytut Praw Człowieka, GTZ i Federalne Ministerstwo Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, *Promising practices on the human rights-based approach in German development cooperation*, GTZ, Eschborn listopad 2009. Dla klarowności przykładu dokonano pewnych modyfikacji.)

Tło

Społeczeństwo kenijskie jest wieloetniczne, zaś proces demokratyzacji kraju napotyka istotne trudności. Istnieje historyczny problem nierówności w dostępie różnych grup etnicznych do władzy i zasobów (zwłaszcza ziemi), którego dotąd nie rozwiązano i który ma tendencje do przetrwania się w gwałtowny konflikt, co było widać przy okazji wyborów prezydenckich w 2008 roku. Panuje również powszechna korupcja.

Kenia cierpi z powodu chronicznych niedoborów wody będących wynikiem wypaczonych relacji między ograniczonymi zasobami, wzrostem liczby ludności i degradacją środowiska. Problem ten w szczególności dotyczy kobiet i dzieci. Ubodzy mieszkańcy terenów miejskich mają wysoce ograniczony dostęp do wody i urządzeń sanitarnych. Dzięki procesowi wszechstronnej reformy sektora, który rozpoczął się w 2002 roku, zarządzanie zasobami wodnymi powoli ulega poprawie.

Celem niemiecko-kenijskiego programu "Reforma sektora wodnego" jest zwiększenie zrównoważonego dostępu ubogich mieszkańców terenów miejskich do wody i urządzeń sanitarnych oraz poprawa zarządzania jej zasobami. Program działa na poziomie krajowym, regionalnym i w wybranych miejscowościach.

Składa się z pięciu elementów:

1. Wsparcia dla Ministerstwa Wody i Irygacji w zakresie wdrażania reform sektorowych.
2. Regulacji sektora wodnego.
3. Komercjalizacji usług wodnych i sanitarnych.
4. Poprawy zarządzania zasobami wodnymi.
5. Wsparcia dla ekologicznych rozwiązań sanitarnych.

Program jest realizowany w ramach współpracy GTZ (Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit, agencji wdrażającej niemieckiego Ministerstwa Współpracy Gospodarczej i Rozwoju), KfW (Kreditanstalt

für Wiederaufbau, państwowego banku kredytowego) oraz DED (Deutscher Entwicklungsdienst, Niemieckiej Służby na rzecz Krajów Rozwijających się), a finansowany przez niemieckie Ministerstwo Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, SIDA (Szwedzką Agencję ds. Międzynarodowej Współpracy Rozwojowej) i Unię Europejską. Rozpoczął się w 2003 roku i ma trwać do roku 2013.

Międzynarodowe regulacje dotyczące praw człowieka

Artykuły 11 i 12 ICESCR ustanawiają "prawo do odpowiedniego poziomu życia" oraz "prawo każdego do korzystania z najwyższego osiągalnego poziomu ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego". Prawo do wody i usług sanitarnych jest rozumiane jako część obu powyższych praw. Uwaga ogólna nr 15 (2002) w sposób szczegółowy opisuje prawo do wody: woda do użytku domowego i indywidualnego musi być osiągalna, dostępna i mieć odpowiednią jakość. Podobne wymogi opracowuje się obecnie w odniesieniu do prawa do usług sanitarnych. Standardy praw człowieka są dopełniane przez zasady ogólne: niedyskryminacji i równości szans, partycypacji i upodmiotowienia, przejrzystości i odpowiedzialności.

Ku HRBA

W kenijskiej Ustawie o wodzie z 2002 roku znalazły się przydatne zabezpieczenia dla sprawiedliwego dostępu do wody i usług sanitarnych. Jej założenia polityczne i instytucjonalne umożliwiły skupienie się na potrzebach ubogich, a na przełomie roku 2005 i 2006 nastąpiła całkowita zmiana w kierunku HRBA. By jak najszybciej znaleźć rozwiązanie problemów ubogich mieszkańców osiedli nieformalnych, program wsparł utworzenie Water Services Trust Fund, do którego dostawcy usług wodnych mogą składać wnioski o środki finansowe, np. na rozszerzenie działalności tak, by obejmowała osiedla nieformalne. Opracowano ponadto progresywne struktury taryf, a dzięki subsydiowaniu krzyżowemu woda stała się dostępna dla ubogich.

Nowym wytycznym dotyczącym taryf towarzyszyły tanie rozwiązania w postaci punktów sprzedaży wody (water kiosks), pozwalających kontrolować jej jakość i cenę.

Punkty takie umożliwiają szybkie zwiększenie skali dostępu do wody wśród ubogich mieszkańców terenów miejskich, podmiejskich i gęsto zaludnionych, zastępują też usługi nieformalne, niekontrolowane przez rząd, zapewniające zwykle wodę gorszej jakości i po znaczenie wyższych cenach. Punkty sprzedaży wody oraz idea zarządzania nimi włączają do działania, zgodnie z HRBA, ludzi pozbawionych tego typu usług lub obsługiwanych w niedostatecznym stopniu. Ponadto program wspiera zwiększenie partycypacji użytkowników dzięki utworzeniu i umacnianiu Stowarzyszenia Użytkowników Zasobów Wodnych.

Włączanie problematyki płci do głównego nurtu polityki jest jednym z celów krajowych strategii rozwojowych. Jego realizację mierzy się znacznym wzrostem udziału kobiet w procesie podejmowania decyzji w sektorze wodnym. Uczestnictwo kobiet znalazło się wśród wymagań, jakie musiały spełnić wnioski o finansowanie składane do Water Services Trust Fund. Jednakże poza nielicznymi wyjątkami, gdzie minimalny trzydziestoprocentowy udział kobiet jest obligatoryjny, kobiety wciąż nie są w instytucjach wodnych reprezentowane w zalecanym zakresie.

Na podstawie standardów dotyczących praw człowieka zaczerpniętych z Uwag ogólnych oraz zasad praw człowieka (zob. ramka 1) zdefiniowano wskaźniki, które włączone do krajowych strategii zarządzania zasobami i usługami wodnymi. Dostawców poproszono, by podpisali umowy dotyczące świadczenia usług z odpowiednimi zarządami usług wodnych i zarządami instytucji regulacyjnych.

Poza zbieraniem opinii na temat zgodności ze standardami praw człowieka program wspiera systemy zarządzania informacją w instytucjach sektorowych, dzięki czemu dane na temat działalności dostawców i jej zgodności z wyznaczonymi celami, wskaźnikami i punktami odniesienia są bardziej przejrzyste i dostępne.

Zarządzanie wodą i kwestia odpowiedzialności zostały wzmocnione dzięki wyraźnemu określeniu przez Ministerstwo Wody i Irygacji zakresu obowiązków poszczególnych instytucji aktywnych w sektorze wodnym.

Reforma taryf: w stronę przystępności i zrównoważonego rozwoju

Przy ustalaniu taryf kierowano się kryteriami zgodnymi ze standardami praw człowieka, by w podstawowym zakresie woda i usługi sanitarne mogły stać się przystępne i osiągalne dla ubogich. Równocześnie celem reformy kenijskiego sektora wodnego jest lepsze pokrycie kosztów. Pierwszym krokiem jest tu pokrycie kosztów obsługi i zarządzania dostarczaniem usług; kolejnym – wyłonienie

takich dostawców, którzy mogą generować efekt skali i subsydiować krzyżowo wodę dla ubogich z opłat pobieranych od większych odbiorców. W tym celu Zarząd Regulacyjny ds. Usług Wodnych udziela koncesji zarządom regionalnym, by zapewnić, że usługi wodne będą świadczone w sposób zrównoważony i będą się poprawiały np. dzięki wyłonieniu dostawców działających na zasadach komercyjnych. Takimi dostawcami są głównie zarejestrowane formalnie prywatne spółki, będące własnością władz miejskich albo stowarzyszeń użytkowników. Od spółek wodnych wymaga się, by były zorientowane na klienta i stworzyły mechanizmy wnoszenia reklamacji, takich jak punkty obsługi klienta. Wymaga się od nich ponadto, by składały sprawozdania na temat zakresu usług świadczonych w osiedlach zamieszkałych przez ludzi ubogich.

Wreszcie, by pogłębić odpowiedzialność, powołano Wodny Zarząd Odwoławczy. Na mocy ustawy o wodzie zarząd odwoławczy działa jako najwyższa instancja w sektorze i podejmuje decyzje o pogwałceniu praw, w tym praw własności, w wyniku decyzji podjętych przez inne instytucje sektorowe.

Proces

Wprowadzenie HRBA było elementem usług doradczych dla Ministerstwa Wody i Irygacji świadczonych w ramach programu. Ze swej strony ministerstwo przyjęło perspektywę praw człowieka w stosunku do wody jako wiodące ramy odniesienia dla harmonizowania działalności dawców pomocy w kenijskim sektorze wodnym. Dlatego poszczególne dokumenty strategiczne – takie jak strategię dotyczące zarządzania krajowymi zasobami i usługami wodnymi oraz koncepcja usług sanitarnych – obejmują konkretne rozdziały poświęcone prawom człowieka w tym kontekście.

Wstępnym warunkiem przyjęcia HRBA na szczeblu ministerialnym był intensywny dialog oraz zapoznanie kluczowych interesariuszy z zawartością Uwagi ogólnej nr 5 Komitetu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Pozwoliło to przezwyciężyć niepokoje i nieporozumienia związane z prawem do wody, np. obawy, że będzie ono oznaczało dostarczanie osobom ubogim wody pitnej za darmo.

Jeśli chodzi o politykę w sektorze wodnym, HRBA sprzyjało zobowiązaniu do rozszerzenia inicjatywy punktów sprzedaży wody w osiedlach nieformalnych na cały kraj. W tym celu wprowadzono innowacyjny mechanizm, który pozwolił skoordynować działania w zakresie planowania, finansowania i partycypacji (tzw. miejski cykl projektowy). Z czasem narzędzie to stało się krajowym standardem do promowania tanich rozwiązań dla ubogich mieszkańców miast.

Dialog miał znaczenie kluczowe nie tylko w odniesieniu do ministerstwa, lecz także całego sektora. W rezultacie sektor wodny stał się bardziej otwarty na partycypację społeczeństwa obywatelskiego, niż miało to miejsce przed reformami. Na przykład przedstawiciele mediów, użytkowników, instytucji rządowych i agencji rozwojowych, społeczeństwa obywatelskiego i sektora prywatnego przybyli do Nairobi, by omówić dwie krajowe strategie wodne.

Wpływ

Rezultaty i wpływ udało się osiągnąć na różnych poziomach. Oto najważniejsze z nich:

- Kenijskie Ministerstwo Wody i Irrygacji uznało prawo do wody za podstawę krajowej polityki wodnej i oczekuje, że zastosują się do tego także dawcy pomocy.
- Zwiększyły się skuteczność pomocy rozwojowej w sektorze oraz zobowiązania odnośnie zaangażowania w niego środków.
- Utworzenie Water Services Trust Fund, wykorzystanie nowatorskich narzędzi koordynacyjnych oraz partycypacja kluczowych interesariuszy pomogły przyspieszyć i zwiększyć skalę dostępu do usług osobom ich pozbawionym lub obsługiwany w niedostatecznym stopniu.
- HRBA posłużyła do promowania zakrojonego na szeroką skalę ukierunkowania usług w sektorze wodnym na potrzeby osób ubogich. Dzięki Water Servies Trust Fund przedsiębiorstwa mogą teraz rozszerzyć zakres swej działalności o usługi dla ubogich, żyjących na obszarach ignorowanych dotąd przez oficjalnych dostawców. Dostawcy usług nie mogą dłużej pomijać w swojej działalności terenów miejskich zamieszkanymi przez ubogich ani składać sprawozdań obejmujących wyłącznie obszary obsługiwane przez ich sieci.
- Instytucje sektorowe, takie jak niezależne ciało regulacyjne, Water Service Trust Fund oraz władze zarządzające zasobami wodnymi, włączyły perspektywę praw człowieka do swoich wytycznych i standardów dotyczących jakości usług.
- Udział interesariuszy jest obecnie dużo bardziej powszechny i idzie dalej niż nakazują przepisy ustawy o wodzie. Dzięki temu, w przeciwieństwie do dominującego wcześniej podejścia odgórnego, tworzenie strategii i kluczowych dokumentów stało się bardziej kompleksowe i skoncentrowane na potrzebach

ludzi. Trwający obecnie proces zwiększania skali dostępu do wody z udziałem dostawców usług byłby w takim zakresie niemożliwy bez HRBA.

Wyzwania

Z powodu złożoności sektora wodnego pozostało jeszcze wiele wyzwań. Największym z nich jest zwiększenie dostępu osób ubogich do usług wodno-sanitarnych. Ponadto wzrost udziału osób pozbawionych dostępu do usług i ich upodmiotowienie w procesie podejmowania decyzji dotyczących sektora wodnego powinny iść w parze ze wzrostem świadomości dotyczącej praw człowieka wśród podmiotów odpowiedzialnych. Ważnymi partnerami są w tym zakresie organizacje społeczeństwa obywatelskiego i organizacje wspólnotowe.

Kolejne wyzwanie wiąże się z procesem monitorowania i dotyczy tego, kto i w jaki sposób w dalszej perspektywie powinien nadzorować zgodność krajowych strategii, koncepcji i umów na dostarczanie usług z prawami człowieka.

Wreszcie, mimo że dzięki HRBA problem usług sanitarnych zaczął na szczeblu politycznym odgrywać większą rolę, zwiększenie dostępu do usług sanitarnych dla ubogich mieszkańców zatłoczonych osiedli wymaga dalszych pilnych działań.

Wnioski

HRBA należy włączać w programy wodne od samego początku. Perspektywa praw człowieka w rozwoju legitymizuje strategie nastawione na wspieranie osób ubogich i pozwala odpowiednio przystosować ramy instytucjonalne i prawne. Jest to niezbędne zwłaszcza tam, gdzie postuluje się komercjalizację i udział sektora prywatnego, a na szczeblu politycznym brakuje zdolności instytucjonalnych, by zapewnić podejście odpowiedzialne społecznie.

Aby podmioty odpowiedzialne i posiadacze praw pracowali razem na rzecz wspólnych celów, potrzeba udziału wszystkich instytucji sektorowych, w tym organizacji pozarządowych oraz wspólnotowych.

Mimo że początkowo HRBA jawiła się jako wyzwanie, to okazało się, że włączenie jej do strategii politycznych i zastosowanie w praktyce nie jest tak trudne oraz że niesie ze sobą widoczną wartość dodaną. Pozytywne doświadczenia kenijskie zaczęto powielać w innych krajach Afryki Wschodniej.

Bibliografia

Academy for Educational Development, *Participatory Monitoring and Evaluation*, Academy for Educational Development, Waszyngton 2002.

ActionAid, *Action on Rights: Human Rights Based Approach Resource Book*, dostępne pod adresem www.actionaid.org/publications/human-rights-based-approach-hrba-resource-book.

African Institute for Community-driven Development, *Sustaining Livelihoods in Sub-Saharan Africa*, Issue 22, on Adding Value to Development through Human Rights-based Approaches, Johannesburg, luty 2007.

Alur A., S. Nath, P., Kumar, red. J. Carter, *Participatory Monitoring and Evaluation: Field Experiences*, NGO Programme Karnataka-Tamil Nadu, Intercooperation, Hajdarabad, listopad 2005.

Bank Światowy, *Monitoring and Evaluation: Some Tools, Methods and Approaches*, World Bank, Waszyngton 2004.

Biuro Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka, *Frequently Asked Questions on a Human Rights-based Approach to Development Cooperation*, ONZ, Nowy Jork-Genewa 2006; wersja polska dokumentu jest dostępna pod adresem: <http://prohumanum.org/?p=313>.

CONCORD, *Penalty Against Poverty: More and better EU aid can score Millennium Development Goals*, Concord and AidWatch, 2010, s. 38, 41 i 45; dostępne pod adresem www.concord.europa.org/Public/Page.php?ID=25122

Grupa ONZ ds. Rozwoju, *Statement of Common Understanding on Human Rights-Based Approach to Development Cooperation and Programming*, UN Development Group, Nowy Jork 2003.

International Council on Human Rights Policy, *Taking Duties Seriously: Individual Duties in International Human Rights Law*, Versoix, Szwajcaria 1999.

Kricheswsky L., *Development Policy in the Accession Countries*, wyd. 2, TRIALOG, Vienna, marzec 2003.

Laberge M., *Claiming the MDGs: An Empowerment Framework*, UNDP Oslo Governance Centre, Oslo, lipiec 2008.

Ministerstwo ds. Rozwoju Międzynarodowego, *Tools for Development: A Handbook for Those Engaged in Development Activity*, DFID, Londyn, wrzesień 2002.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych Królestwa Danii, *Freedom from Poverty – Freedom to Change, Strategy for Denmark's Development Cooperation*, Kopenhaga, lipiec 2010.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych Królestwa Szwecji, *Global Challenges – Our Responsibility: Communication on Sweden's Policy for Global Development*, Government Communication 2007/08:89, Sztokholm.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Polskiej, Program polskiej współpracy rozwojowej realizowanej za pośrednictwem MSZ RP w roku 2011, Warszawa 2011.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Węgierskiej, Uchwała 1/2003, Międzyresortowy Komitet ds. Międzynarodowej Współpracy na rzecz Rozwoju, Budapeszt, 29 lipca 2003

Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Polska współpraca na rzecz rozwoju: 2009. Raport roczny*, Warszawa 2010.

Niemiecki Instytut Praw Człowieka, GTZ i Federalne Ministerstwo Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, *Promising practices on the human rights-based approach in German development cooperation*, GTZ, Eschborn listopad 2009.

OECD-DAC, *DAC Action-Oriented Policy Paper on Human Rights and Development*, OECD-DAC, Paryż 2007.

ONZ Filipiny, *Rights-Based Approach to Development Programming: Training Manual*, UN Philippines, Manila, lipiec 2002.

ONZ, *Deklaracja Milenijna Narodów Zjednoczonych*, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 55/2, 8 września 2000.

ONZ, *UN Common Learning Package on HRBA*, HRBA Portal, dostępne pod adresem: hrbportal.org/?page_id=2188.

Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju i Biuro Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka, *Methodology and Tools for Human Rights-based Assessment and Analysis*, Bośnia i Hercegowina 2004, dostępne pod adresem: hurilink.org/tools/MethodologyandToolsforHRBAassessmentandAnalysis-BiH.pdf

Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, *Applying a Human Rights-Based Approach to Development Cooperation and Programming: A UNDP Capacity Development Resource*, Capacity Development Group, Bureau for Development Policy, Nowy Jork, wrzesień 2006.

Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, *Human Rights and the Millennium Development Goals: Making the Link*, UNDP Oslo Governance Centre, Oslo 2007.

Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, *Marginalised Minorities in Development Programming (resource guide and toolkit)*, UNDP Democratic Governance Group, Bureau for Development Policy, Nowy Jork 2010.

Rada Ministrów, *Strategia polskiej współpracy na rzecz rozwoju przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 października 2003 r.*, Warszawa.

Światowa Konferencja Praw Człowieka, *Deklaracja Wiedeńska i Program Działań przyjęte w czerwcu 1993 roku*, dostępna pod adresem: [www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(symbol\)/a.conf.157.23.en](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.conf.157.23.en).

Umowa o partnerstwie między członkami grupy państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku, z jednej strony, a Wspólnotą Europejską i jej państwami członkowskimi, z drugiej strony, podpisana w Kotonu 23 czerwca 2000 r.

Ussar M., *The Human Rights-based Approach: A More Effective Framework for International Development Policies in New EU Member States*, MRG, Londyn 2011.

Wspólne oświadczenie Rady i przedstawicieli rządów państw członkowskich zebranych w ramach Rady, Parlamentu Europejskiego i Komisji w sprawie polityki rozwojowej Unii Europejskiej. Konsensus europejski w sprawie rozwoju (2006/C 46/01), Bruksela 2006.

Zgromadzenie Ogólne ONZ, *Deklaracja o Prawie do Rozwoju*, A/RES/41/128, Nowy Jork, 4 grudnia 1986.

Przypisy

- 1 Tzn. Cypru, Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Malty, Polski, Słowacji, Słowenii i Węgier, które przystąpiły do UE w 2004 roku oraz Bułgarii i Rumunii, które dołączyły w 2007 roku.
- 2 Przede wszystkim w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (ICESCR) i Konwencji Praw Dziecka (CRC).
- 3 *Deklaracja Milenijna Narodów Zjednoczonych*, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 55/2, 8 września 2000, par. 24.
- 4 *Wspólne oświadczenie Rady i przedstawicieli rządów państw członkowskich zebranych w ramach Rady, Parlamentu Europejskiego i Komisji w sprawie polityki rozwojowej Unii Europejskiej. Konsensus europejski w sprawie rozwoju* (2006/C 46/01), Bruksela 2006, par. 101.
- 5 Układ z Kotonu reguluje zewnętrzne stosunki UE z krajami AKP (Afryki, Karaibów i Pacyfiku). Umowa o partnerstwie między członkami grupy państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku, z jednej strony, a Wspólnotą Europejską i jej państwami członkowskimi, z drugiej strony, podpisana w Kotonu 23 czerwca 2000 r.
- 6 L. Kricheswsky, *Development Policy in the Accession Countries*, wyd. 2, TRIALOG, Vienna, marzec 2003, s. 5.
- 7 M. Ussar, *The Human Rights-based Approach: A More Effective Framework for International Development Policies in New EU Member States*, MRG, Londyn 2011, s. 7.
- 8 Zgromadzenie Ogólne ONZ, *Deklaracja o prawie do rozwoju*, A/RES/41/128, Nowy Jork, 4 grudnia 1986.
- 9 Światowa Konferencja Praw Człowieka, *Deklaracja wiedeńska i Program działania przyjęte w czerwcu 1993 roku*, dostępna pod adresem: [www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(symbol\)/a.conf.157.23.en](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.conf.157.23.en).
- 10 Choć całkowity i długoterminowy wpływ HRBA nie został w pełni określony, znaczący aktorzy polityki rozwojowej uznają wagę skutecznego włączania perspektywy praw człowieka do głównego nurtu działań na rzecz zrównoważonego i efektywnego rozwoju. Co więcej, niektóre ewaluacje poszczególnych projektów wskazują, że perspektywa ta ma fundamentalne znaczenie dla skutecznego wsparcia rozwojowego.
- 11 *Deklaracja Milenijna Narodów Zjednoczonych*, dz. cyt., par. 11, 24.
- 12 Grupa ONZ ds. Rozwoju, *Statement of Common Understanding on Human Rights-Based Approach to Development Cooperation and Programming*, UN Development Group, Nowy Jork 2003.
- 13 OECD-DAC, *DAC Action-Oriented Policy Paper on Human Rights and Development*, OECD-DAC, Paryż 2007.
- 14 *Konsensus europejski w sprawie rozwoju europejski*, dz. cyt. (2006/C 46/01), par. 7.
- 15 ONZ Filipiny, *Rights-Based Approach to Development Programming: Training Manual*, UN Philippines, Manila, lipiec 2002, s. 11.
- 16 ONZ Filipiny, *Rights-Based Approach to Development Programming: Training Manual*, UN Philippines, Manila, lipiec 2002, s. 11.
- 17 OECD-DAC, *DAC Action-Oriented Policy Paper...*, dz. cyt., dokument dostępny pod adresem: www.oecd.org/dataoecd/50/7/39350774.pdf.
- 18 M. Laberge, *Claiming the MDGs: An Empowerment Framework*, UNDP Oslo Governance Centre, Oslo, lipiec 2008, s. 5.
- 19 Są to pytania zaczerpnięte z dokumentu *Frequently Asked Questions on a Human Rights-based Approach to Development Cooperation*, Biuro Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka, Nowy Jork–Genewa 2006, dostępnego pod adresem: www.ohchr.org/Documents/Publications/FAQen.pdf. Wersja polska dokumentu jest dostępna pod adresem: <http://prohumanum.org/?p=313>
- 20 Zob. International Council on Human Rights Policy, *Taking Duties Seriously: Individual Duties in International Human Rights Law*, Versoix, Szwajcaria 1999, dostępne pod adresem www.ichrp.org.
- 21 Biuro Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka, *Frequently Asked...*, dz. cyt., s. 4.
- 22 Tamże, s. 17.
- 23 Ministerstwo Spraw Zagranicznych Królestwa Danii, *Freedom from Poverty – Freedom to Change, Strategy for Denmark's Development Cooperation*, Kopenhaga, lipiec 2010, s. 4.
- 24 Ministerstwo Spraw Zagranicznych Królestwa Szwecji, *Global Challenges – Our Responsibility: Communication on Sweden's Policy for Global Development*, Government Communication 2007/08:89, Sztokholm, s. 8.
- 25 Zakon sióstr miłosierdzia prowadzi działalność w Republice Południowej Afryki od 1898 roku. Został założony w Irlandii przez Catherine McAuley i wyrósł na międzynarodowe zgromadzenie liczące ponad 11 tys. sióstr pracujących z najbardziej ubogimi z biednych na wszystkich kontynentach świata. W RPA siostry wraz z organizacjami partnerskimi działają w czterech prowincjach w następujących sektorach: HIV/AIDS, ochrony zdrowia, budowania potencjału, szkoleń zawodowych, gender i edukacji. Programowo we wszystkich aspektach swojej działalności skupiają się na kwestii sprawiedliwości ekonomicznej.
- 26 Koncepcja współpracy delegowanej, wprowadzona w 2006 roku, obejmuje dostarczanie pomocy potrzebnej do wdrażania projektów i programów dotyczących kwestii i w krajach będących wspólnym przedmiotem zainteresowania innym agencjom rozwojowym, takim jak agencje państw członkowskich UE lub organizacje międzynarodowe.
- 27 Zob. np. Węgry i Cypr.
- 28 Wdrażanie niektórych instrumentów ochrony praw człowieka jest monitorowane przez komisje (np. ICERD jest monitorowany przez Komitet ds. Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej). Państwa-strony są zobowiązane do składania regularnych sprawozdań z wysiłków podejmowanych na rzecz wdrażania ratyfikowanych instrumentów ochrony praw człowieka. Raporty te są rozpatrywane przez odpowiednie komisje, które publikują wnioski końcowe. Takie wnioski można znaleźć na stronie Biura Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka ONZ pod adresem: www2.ohchr.org/english/bodies/treaty/index.htm.
- 29 Powszechny przegląd okresowy jest przeprowadzany przez Radę Praw Człowieka co cztery lata. Obejmuje przegląd doniesień na temat praw człowieka ze wszystkich państw członkowskich ONZ i prowadzi do przyjęcia i publikacji raportu, który zawiera szczegółowe informacje na temat stanu ochrony państw człowieka w danym kraju.
- 30 *UN Common Learning Package on HRBA*, HRBA Portal, dostępne pod adresem: hrbportal.org/?page_id=2188.
- 31 UNDP i OHCHR, *Methodology and Tools for Human Rights-based Assessment and Analysis*, Bośnia i Hercegowina 2004,

- dostępne pod adresem: hurilink.org/tools/MethodologyandToolsforHRBAssessmentandAnalysis-BiH.pdf.
- 32 Według definicji Banku Światowego partycypacyjny monitoring i ewaluacja (M&E) to "proces poprzez który interesariusze angażują się w monitorowanie lub ewaluację konkretnego projektu, programu albo polityki na różnych poziomach, dzielą się kontrolą nad zawartością, procesem i rezultatami M&E oraz uczestniczą w podejmowaniu lub identyfikacji działań naprawczych". Zob. <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTSOCIALDEVELOPMENT/EXTPCENG/0,,contentMDK:20509352~menuPK:1278203~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:410306,00.html>.
- 33 A. Alur, S. Nath, P., Kumar, red. J. Carter, *Participatory Monitoring and Evaluation: Field Experiences*, NGO Programme Karnataka-Tamil Nadu, Intercooperation, Hajdarabad, listopad 2005.
- 34 Bank Światowy, *Monitoring and Evaluation: Some Tools, Methods and Approaches*, World Bank, Waszyngton 2004.
- 35 W skład Organu Konsultacyjnego wchodzi: stały sekretarz Ministerstwa Spraw Zagranicznych, przedstawiciele ministerstw: finansów, handlu, przemysłu i turystyki, rolnictwa, zasobów naturalnych i środowiska, pracy i ubezpieczeń społecznych, edukacji i kultury, członkowie Biura Planowania oraz organizacji pozarządowych (NGO).
- 36 Informacje te pochodzą od kilku różnych cypryjskich pozarządowych organizacji rozwojowych (NGDO).
- 37 Ministerstwo Spraw Zagranicznych Republiki Węgierskiej, Uchwała 1/2003, Międzyresortowy Komitet ds. Międzynarodowej Współpracy na rzecz Rozwoju, Budapeszt, 29 lipca 2003.
- 38 Społeczna Rada Konsultacyjna Węgierskiego Międzyresortowego Komitetu ds. Międzynarodowej Współpracy na rzecz Rozwoju, www.mfa.gov.hu/kum/en/bal/Archivum/Archives/civil_advisory.htm.
- 39 Węgierska Strategia stosunków zewnętrznych 2008; nieoficjalne tłumaczenie na angielski dostępne pod adresem: www.mfa.gov.hu/kum/en/bal/foreign_policy/external_relations_strategy.
- 40 Zadania na rok 2008 w ramach węgierskiej polityki rozwojowej, www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/06C1F916-0339-49F5-8903-85B444D9295D/0/1_2008nfeKB1hatEN.pdf
- 41 *Strategia polskiej współpracy na rzecz rozwoju przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 października 2003 r.*
- 42 Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Polska współpraca na rzecz rozwoju: 2009. Raport roczny*, Warszawa 2010, s. 57; dostępny pod adresem: www.polskapomoc.gov.pl/files/2010%20!MSZ_raport_roczny_2009_www.pdf.
- 43 Na podstawie rozmowy i wymiany e-maili z Janem Hofmoklem z Departamentu Współpracy Rozwojowej w polskim MSZ.
- 44 W 2009 roku ODA Cypru, Węgier i Polski wynosiła odpowiednio 0,17%, 0,09% i 0,08% PNB. Według raportu CONCORD Aid Watch z 2010 roku na te wielkości składały się również środki niekwalifikujące się jako ODA. Zob. *Penalty Against Poverty: More and better EU aid can score Millennium Development Goals*, Concord and AidWatch, 2010, s. 38, 41 i 45; dostępne pod adresem www.concord-europe.org/Public/Page.php?ID=25122.
- 45 W związku z obecną sytuacją polityczną na Cyprze społeczność Turków cypryjskich nadal jest odbiorcą pomocy, mimo że tureckie organizacje pozarządowe na Cyprze w coraz większym stopniu interesują się włączaniem w międzynarodowe działania rozwojowe. Dobry przykład stanowi Centrum Zarządzania, które prowadzi finansowany przez Unię projekt w Azerbejdżanie.

Zaangażuj Się

Działalność MRG jest uzależniona od wsparcia instytucji i osób prywatnych. Wszystkie darowizny są bezpośrednio wykorzystywane w projektach obejmujących grupy mniejszościowe i ludność rdzenną.

Jedną z cennych możliwości wsparcia jest subskrypcja serii naszych raportów. Subskrybenci otrzymują regularne raporty MRG oraz roczny przegląd. Oferujemy także ponad sto tytułów, które można kupić za pośrednictwem katalogu i strony internetowej. Dla mniejszości i ludności rdzennej publikacje MRG są dostępne w ramach programu bibliotecznego.

Wyjątkowe publikacje MRG zapewniają dobrze udokumentowane, ścisłe i bezstronne informacje na temat

praw mniejszości i ludności rdzennej na całym świecie. Zapewniamy krytyczne analizy i nowe spojrzenie na kwestie międzynarodowe. Nasze specjalistyczne materiały szkoleniowe obejmują wskazówki dotyczące międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka i dostępu do międzynarodowych organów, niezbędne dla organizacji pozarządowych i innych podmiotów. Wiele publikacji MRG zostało przetłumaczonych na kilka języków.

Jeśli chcesz dowiedzieć się więcej na temat MRG i tego, jak wesprzeć naszą działalność, zapraszamy na stronę internetową www.minorityrights.org lub do naszego biura w Londynie.

praca na rzecz ochrony praw mniejszości i ludności rdzennej

minority
rights
group
europe

**Perspektywa Praw Człowieka W Programach I Polityce Rozwojowej:
Przewodnik dla nowych państw członkowskich Unii Europejskiej**